

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Problematika šikany na prvním stupni ZŠ a možnosti prevence
Diplomová práce

České Budějovice, 2012

AUTOR: PAVLA STIFTEROVÁ
Vedoucí: Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.
Studijní program: Učitelství pro 1. Stupeň základní školy
Datum odevzdání: 29.11.2011

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 29. listopadu 2011

Pavla Stifterová

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce, za všechny cenné rady, názory, připomínky, vstřícnost a ochotu.

Abstrakt

V dnešní době je šikana velice aktuálním tématem. Skoro v každé třídě základní školy, máme možnost se s ní setkat. Diplomová práce „Problematika šikany na prvním stupni ZŠ a možnosti prevence“ má za cíl hlouběji proniknout do této problematiky.

V teoretické části diplomové práce je vymezeno pojetí pojmu šikany. Jsou zde analyzovány nejnovější poznatky o tom, jaké jsou příčiny, projevy a důsledky výskytu šikany v prostředí základních škol. Dále jsou zde představeny způsoby řešení a dostupné preventivní programy, které lze použít na prvním stupni ZŠ.

V praktické části diplomové práce se pokusím prostřednictvím dotazníků zmapovat současnou situaci týkající se preventivních programů na základních školách. Jedná se o analýzu sběru dat kvantitativním způsobem výzkumu, který je pro danou problematiku vhodný. Výzkumné šetření bylo provedeno na čtyřech základních školách a zúčastnilo se ho 215 žáků pátých tříd a 10 třídních učitelů.

Tato práce je určena všem, kteří nechtějí jen lhostejně přihlížet.

Klíčová slova: šikana – agresor – oběť - prevence – preventivní programy

Abstract

Today bullying is a very actual theme. We can find bullying in nearly all primary schools. The thesis „The problems of bullying at primary schools and options for prevention“ has the goal to look deeper in the issue.

The term bullying is defined in the theoretical part of the thesis. There is analysed the newest knowledge about the causes, occurrences and consequences of bullying in the environment of primary schools.

In the practical part of the thesis I am trying through questionnaires to analyse the current situation related to prevention programs at primary schools. This is to analyse collected data in a quantitative survey, which is appropriate for this issue. The research solution was made in four primary schools and 215 pupils of the fifth grade and 10 class teachers participated.

This work is for everyone, who does not only want to observe.

Key component: bullying – aggressor – victim - prevention - program of prevention

OBSAH

Úvod.....	9
I Teoretická část.....	10
1 CO SI PŘEDSTAVIT POD POJMEM ŠIKANA.....	10
1.1 Definice šikany	11
1.1.1 Co není šikana.....	13
1.1 Základní rysy šikanování	14
1.3 Formy šikany	15
1.3.1 Mobbing.....	15
1.3.2 Bossing.....	16
1.3.3 Sexuální obtěžování	16
1.3.4 Bullying	16
1.3.5 Kyberšikana	16
1.4 Šikana ve školní třídě na 1. stupni ZŠ	17
1.4.1 Nepřímé znaky šikany	18
1.4.2 Přímé znaky šikany	19
2 CHARAKTERISTIKA ÚČASTNÍKA ŠIKANY	21
2.1 Agresor aneb kdo šikanuje?.....	22
2.1.1 Motivy agresorů	23
2.1.2 Typologie iniciátoru agrese	24
2.2 Oběť aneb kdo bývá šikanován	25
2.2.1 Typologie obětí šikany.....	26
2.2.3 Následky pro oběť.....	27
2.3 Rodiče zúčastněných dětí.....	28
2.4 Osobnost pedagoga	29
3 VZNIK A VÝVOJ ŠIKANY	31
3.1 Vznik šikany na 1. stupni ZŠ – spouštěcí mechanismy šikanování.....	31
3.1.1 Vymývání mozku (brainwashing)	32
3.1.2 Psychická manipulace.....	32
3.1.3 Tlak skupinových norem	33
3.2 Vývoj šikany	33
3.2.1 Stádia šikany	33
4 DIAGNOSTIKA A ŘEŠENÍ ŠIKANY NA 1. STUPNI ZŠ	37

4.1	Vyšetřování šikany	37
4.1.1	Prostředky vedoucí k odhalení a diagnostikování šikany	39
4.1.2	Odhad závažnosti onemocnění	40
4.1.3	Strategie vyšetřování šikany	41
4.2	Řešení šikany na 1. stupni ZŠ	45
4.2.1	Metody řešení situace	45
4.2.2	Základní intervenční program (ZIP)	50
4.3.1	Zmapování skrytého život	51
5	PREVENCE ŠIKANY NA 1. STUPNI ZŠ	52
5.1	Druhy prevence	52
5.2	Prevence školní šikany.....	53
5.2.1	Schéma prevence školních šikan	54
5.2.2	Posílení demokracie ve třídě a ve škole.....	55
5.2.3	Solidarita se slabými jako základ řízení třídy	55
5.2.4	Autorita učitele a její podpora	56
5.3	Programy proti šikanování.....	57
5.3.1	Současné projekty věnované školní šikaně.....	57
5.4	Konkrétní techniky práce s žáky.....	61
5.4.1	Práce s oběťmi a potencionálními oběťmi.....	61
5.4.2	Práce s agresory	61
5.4.3	Práce se všemi žáky	62
5.5	Techniky prevence vhodné pro 1. stupeň ZŠ.....	63
II	Praktická část	67
1	CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY.....	67
1.1	Cíle práce	67
1.2	Výzkumné předpoklady	68
2	METODIKA	69
2.1	Použité výzkumné metody	69
2.1.1	Kvantitativní výzkum – metoda dotazníku.....	69
2.2	Charakteristika výzkumného souboru	71
2.3	Charakteristika prostředí výzkumného prostředí	71
2.3.1	ZŠ a ZUŠ Bezdrevská, České Budějovice.....	71
2.3.2	ZŠ a MŠ Kubatova, České Budějovice.....	72
2.3.3	ZŠ Matice školské.....	73

2.3.4 ZŠ a MŠ Nerudova	73
2.3.5 Souhrnný výzkumný vzorek	75
3 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	76
3.1 Analýza výsledků a vyhodnocení dotazníku pro žáky.....	76
3.2 Analýza výsledků a vyhodnocení dotazníku pro učitele	114
4 VERIFIKACE/ FALSIFIKACE PŘEDPOKLADŮ.....	134
5 SHRNU TÍ POZNATKŮ.....	136
5.1 Doporučené postupy pro prevenci šikany na školách.....	136
ZÁVĚR	138
Seznam použité literatury:	139
Seznam tabulek a grafů.....	143
Přílohy.....	147

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá problematikou a prevencí šikany na prvním stupni základní školy.

Je mezi námi, ale přesto ji nevidíme. Nevidíme ji proto, že o ní nevíme, zda proto, že o ní vědět nechceme? Často se o ní mluví, ale přesto je spousta lidí, kteří o ni mnoho nevědí. Plíží se kolem nás a zanechává velkou spoušť. V dnešní době se o šikaně hodně mluví, ale i přes to všechno spousta z nás neví, jak se zachovat.

Velkou část dne tráví děti ve škole. Proto by to mělo být místo bezpečné, podnětné a přátelské. Děti jsou v období mladšího školního věku velmi zranitelné. U některých to zanechá jen špatné vzpomínky, ale některé může poznamenat na celý život. Šikana si svou oběť nevybírá, stát se jí může kdokoliv.

Když ti někdo sebere svačinu, shodí penál na zem, či si z tebe dělá legraci, je to už šikana? Kde je ta tenká hranice mezi přátelským pošťuchováním a fyzickým násilím. Jak to poznáme, co máme dělat, aby následky byly co nejmenší. To vše jsem se snažila zahrnout do své práce a doufám, že některým přinese potřebné informace a usnadní jim překonat nástrahy spojené s šikanou.

Téma šikany jsem zpracovávala již ve druhém ročníku na JČU, jako seminární práci, proto mé rozhodování ohledně tématu diplomové práce nebylo vůbec těžké. Už tenkrát mě velice zaujalo a chtěla jsem toto téma hlouběji zpracovat. V posledních letech se o šikaně začalo více mluvit, ale stále si myslím, že to není dostačující. Někteří se o toto téma zajímají a snaží se dozvědět co nejvíce, aby lépe porozuměli, ale i přes to se najde spousta z nás, kteří jsou lhotejní.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou.

První část mé práce je zaměřena na teoretické poznatky týkající se tohoto sociálně patologického jevu. Jsou zde definovány pojmy, typy, formy šikany, vznik a vývoj šikany, charakteristiky obětí a iniciátorů šikany, způsoby vyšetřování a v neposlední řadě i možnosti řešení a prevence na základních školách.

Druhá část popisuje provedený výzkum, který srovnává preventivní programy a jejich funkčnost na prvním stupni základních škol, a to z pohledu žáků a učitelů těchto škol. Do výzkumu se zapojily 4 základní školy, 10 učitelů a 215 žáků pátých ročníků. Výsledky napovídají o realizaci preventivních programů na základních školách a připravenosti učitelů na šikanu.

I Teoretická část

1 CO SI PŘEDSTAVIT POD POJMEM ŠIKANA

Šikana patří mezi nejzávažnější negativní jevy v současné škole. Není to pouze záležitost spadající do pedagogiky, ale jedná se o komplexní problém psychologický, sociologický a mravní. Nejde pouze o jev spojený se školou, šikana se rovněž netýká pouze věkové skupiny dětí a mládeže, ale zahrnuje celé věkové spektrum (Bendl, 2003, s. 17). Omezuje lidská práva a značně deformuje mezilidské vztahy. Patří mezi sociálně patologické jevy stejně jako alkoholismus a toxikomanie a často předchází kriminogennímu jednání (Černocho, 1997, s. 58).

Šikanování je problémem komplexním, na jehož řešení se podílí více vědních disciplín: sociologie, psychologie, pedagogika, psychologie, etika, aj., je tedy problémem celospolečenským. Děti se učí od světa dospělých a nedokážou posoudit všechny důsledky tohoto chování. Zlomyslnost a krutost jsou odvěké lidské nectnosti, které můžeme vidět všude kolem sebe. Obklopují nás, ač si to kolikrát neuvědomujeme. Šikana může mít podobu jak psychickou tak fyzickou a objevuje se ve všech sociálních a věkových skupinách.

P. Říčan velmi trefně popisuje podstatu šikany, když říká, že šikana je jako vřed, který nelze odstranit chirurgickým zásahem nebo mastmi a koupelemi, nýbrž jen léčbou celého organismu. Šikanu nestačí odsuzovat, nestačí ji ani potírat, především je třeba jí rozumět (Říčan, 1995, str. 11). Dále k pojmu šikana P. Říčan uvádí, že když se zeptáme starších lidí, zda tento pojem v mládí slyšali a jestli vůbec tento problém existoval, velká část přiznává, že nic takového nepamatuje. Silní samozřejmě ubližovali slabším vždycky, ale ve škole byla rozhodně větší morálka a mnohem přísnější kázeň. Děti si k učitelům nemohly dovolit ani zlomek toho, co se děje dnes. Navíc ve školních budovách bývalo patrné i méně prostoru, kde by bylo možné uniknout dozoru pedagoga, tedy i méně příležitostí k šikaně (Říčan, 1995, s. 17).

Šikanování je všudypřítomné a představuje odvrácenou a zapíranou stránku zkušenosti dětí a dospívajících na našich školách. Výsledky výzkumů a poradenské praxe se shodují, že toto zlo skutečně existuje a má navíc epidemický charakter. Mnoho dětí je tudíž ve státních i nestátních vzdělávacích a výchovných institucích beztrestně

psychicky i fyzicky týráno, a jejich psychické a tělesné zdraví je tak dlouhodobě a někdy i nezvratně poškozeno. Život obětí u pokročilých stádií šikany může být i ohrožen. Někdy se ji agresoři pokusí přímo zabít či zmrzačit, jindy oběť řeší situaci sebevraždou. Těmto dětem není nic platná mezinárodní Úmluva o právech dítěte, která jim v zařízeních zaručuje bezpečnost a ochranu zdraví.¹

Podle D. Spalkové je možno šikanu označit za rakovinu naší společnosti. Začíná naprosto nenápadně zdánlivě bezvýznamnými „legráckami“ pošťuchováním, ale pokud není včas zastavena, zničí celý organismus. Šikana patří mezi boje, které nelze vyhrát, ale které nesmíme vzdát (Spalková, 2007, s. 10).

Pojem šikana zavedl pražský psychiatr J. Příhoda, který jako první před rokem 1989 veřejně hovořil o šikanování, tedy o problému, o kterém mnozí věděli, ale mlčeli, protože šikana zejména ve školách, byla tabu (Gajdošová, – Herényiová, 2006, s. 324).

K pojmu šikana P. Říčan uvádí také to, že šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, po nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd. U nás se v posledních letech běžně používá slovo šikana v trochu jiném smyslu, a to k označení nešvaru, který se běžně rozmohl na vojně (Říčan, 1995, s. 25).

1.1 Definice šikany

Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Obyčejně mluvíme o šikaně tehdy, když jde o opakované jednání, ve velmi závažných případech označujeme za šikanu i jednání jednorázové, s hrozbou opakování (Říčan, Janošová, 2010, s. 21). P. Říčan uvádí definici šikany, se kterou pracují v současné době i britští badatelé: „*Šikanování říkáme tomu, jestliže jedno dítě, anebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká jej v místnosti a podobně. Tyto incidenty se pak mohou často opakovat a pro dítě šikanované je často obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině.*“ (Říčan, 1995, s. 25). Dále P. Říčan uvádí,

¹ KOLÁŘ, M. *Nebezpečná epidemie-šikana*. Společenství proti šikaně. [online], [cit. 13.05.2010].

že se zásadně mluví o šikaně pouze tehdy, když je oběť z nějakého důvodu bezradná, buď pro fyzickou slabost či neobratnost, pro svou izolovanost v kolektivu, pro své psychické zvláštnosti (bázlivost apod.) nebo, proto, že agresori útočí ve skupině. Jde tedy o asymetrickou agresi (Říčan, 1995, s. 28). Šikanu řadíme mezi patologické formy mezilidského soužití. Představuje formu agresivního násilí a tzv. psychotraumatizace ve skupině, je jednou z forem syndromu CAN (Child Abuse and Neglect), chováním, které lze charakterizovat jako asociální. Cílem agresora je získat nad druhými osobami pocit převahy, nadvlády, určité výhody. Šikanu můžeme stručně definovat jako fyzické nebo psychické, popř. kombinované ponižování, až týrání „slabších“ jedinců (především ve skupině) „silnějšími“. Jedná se o chování, jehož cílem je ublížit, ohrozit nebo zastrašit jiného člověka, popř. skupinu lidí. Mezi základní typy šikany patří slovní agrese (urážky, pomluvy, zesměšňování), fyzické agrese (bití, týrání, ohrožování zbraní), příkazy, krádeže a ničení věcí (Bendl, 2003, s. 26).

Vágnerová definuje šikanu jako *„násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit. Šikana je závažnou agresivní poruchou chování nejen v dětském věku. Bezmocnost a slabost oběti násilí nejen stimuluje, ale i posiluje. Riziko vzniku šikany se zvyšuje tam, kde byly již dříve zřejmé sklony či návyk jednat agresivně, nebo když dítě nezná či neovládá jiný způsob, jak by se prosadilo“* (Vágnerová, 2006, s. 798).

Kolektiv autorů Průcha, Walterová a Mareš uvádí definici šikany takto: *„Fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení. Šikanování přitom není jen školním problémem, ale často se přenáší i do mimoškolních a zájmových činností dítěte.“* (Průcha, Walterová a Mareš, 1998, s. 247) Podobný význam pojmu předkládá i Kolář: *„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“* (Kolář, 1997, s. 20).

Šikanování je těžkou poruchou vztahů ve skupině. Tato porucha má systémový charakter a zasahuje celou skupinu. Bolest šikanování se však nezastavuje na hranicích postižené skupiny. První na řadě bývá rodina oběti, která je zasažena nejen tragédií dítěte, ale nezdědka i dalšími traumatickými okolnostmi, například očeřňováním oběti. Šikanování je nebezpečně rozbujelou nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je

poškození zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec (Kolář, 2001, s. 36).

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 28 275/2000 -22 šikanu definuje tímto způsobem: „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškození věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Muže mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáka třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“²

Všeobecná encyklopedie Diderot vymezuje proces šikanování jako fyzické nebo psychické, popř. kombinované ponižování až týrání slabších jedinců ve skupině silnějšími jedinci, projev zneužití vlastního postavení nebo určitých osobních (především fyzických) dispozic, jehož snahou je poškození druhé osoby. Vyskytuje se např. ve škole, v práci a v dalších typech kolektivu. Iniciátory bývají starší jedinci, fyzicky vyspělejší, popř. osobnosti sociálně narušené. Právo jednání je zaměřeno na způsobení újmy druhému, stává se tedy jeho zneužitím, a tudíž je právně sankcionováno (Všeobecná encyklopedie Diderot, svazek 7., 1999, s. 383)

O šikaně mluvíme pouze tehdy, je-li oběť z jakéhokoliv důvodu bezbranná (fyzický handicap, psychická odlišnost, neobratnost, skupinový útok...) a jedná se tedy o asymetrickou agresi. Pojmem šikana nelze označovat všechno zlé a nepříjemné, čím si děti navzájem ubližují (Lovasová, L., 2005, s. 6).

1.1.1 Co není šikana

Škádlení je mezi žáky běžná zábava a zároveň důležitá škola sociální komunikace, vzájemného poznávání a sblížování. Dítě bývá po škádlení uvolněné, radostné a celkové v pohodě. Problém je v tom, že co pro jednoho škádleného žáka je dobrá, nebo alespoň přijatelná legrace a dokonce vítaný projev pozornosti, který rád a s potěšením oplácí, to druhého, citlivějšího žáka už ponižuje či uráží. V případě

² Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [cit. 10.06.2010]. Dostupné na WWW:<
<http://www.msmt.cz/pronovinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezizaky?highlightWords=metodick%C3%BD+pokyn+%C5%A1ikanov%C3%A1n%C3%AD>>

opakování jde pak jednoznačně o šikanu, rozeznat ji však může vyžadovat pedagogický cit, zkušenost a někdy i soustředěnou pozornost, tedy kus práce (Říčan-Janošová, 2010, s. 25). Při hledání pravdy, zda jde o pouze o škádlení, či se jedná o šikanu, je užitečné posoudit podezřelé chování podle motivu, záměru, citlivosti, zranitelnosti, hranic, svobody, práv, emočního stavu a dopadu (Kolář, 2011, s. 64).

1.1 Základní rysy šikanování

Šikana se může projevovat verbálními útoky, fyzickým násilím nebo jeho hrozbou. Může být fyzických či psychických forem. Podstatnou charakteristikou je, že se děje úmyslně. Z právního hlediska, resp. v právní praxi, jak uvádí právník Oldřich Choděra, se užívá pojmu šikana jako synonyma pro „úmyslné jednání, které útočí na jeho lidskou důstojnost“ (Kolář, 1997, s. 118).

Podle Stanislava Bendla bývá řazeno k podstatným rysům šikany:

- nepoměr sil mezi agresorem a obětí

Není obvyklé, aby agresor byl menšího vzrůstu a slabší fyzické stavby než oběť. Převážně je agresor fyzicky vyspělejší a této převahy zneužívá vůči méně fyzicky vybaveným jedincům. Existují však případy, kdy agresor nedisponuje fyzickou převahou nad obětí. Tento svůj handicap může agresor vykompenzovat spolčením se s jinými agresory a útokem vůči osamocené, a tudíž bezbranné oběti. Převaha se také může odehrávat v rovině psychické. Obětí se stává přecitlivělý žák, dítě, které není zvyklé na život v kolektivu buď proto, že vyrůstá jako jedináček, nebo proto, že nenavštěvovalo mateřskou školu (Bendl, 2003, s. 25).

- agrese jako cíl jednání

Dalším rysem šikanování je samoučelnost jeho původního cíle tj. dominance (převaha) agresora nad obětí, která je realizována právě agresí. Jiné druhy agresivního chování (teritoriálního, obranného, punitivního) jsou pouze prostředkem k dosažení sledovaného cíle (Kopányiová-Matula, 2002, s. 27). V případě šikany není agrese prostředkem k dosažení nějakého konkrétního zisku, nýbrž samotným cílem jednání.

- opakovaná agrese

Šikana se někdy definuje jako opakované úmyslné ubližování druhému člověku (druhým lidem), popř. jako opakovaná agrese jednotlivce nebo skupiny agresorů

vůči jednotlivci nebo skupině obětí. Jednotlivé akce se většinou za šikanování nepovažují. Přesto si dovedeme představit situace, kdy i jednorázový akt bude možné označit jako šikanu (Bendl, 2003, s. 26)

1.3 Formy šikany

Šikanování samotné je velmi těžké vymezit a definovat. Může mít celou řadu podob, někdy více a někdy méně nápadných. Může znamenat přímý fyzický útok na osobu daného jedince, např. různé strkání, údery až bití, může také znamenat fyzický útok na věci, které daný jedinec vlastní, např. školní pomůcky, oblečení, výkresy, jídlo aj.

Všechny formy šikany mohou být různě závažné, jednak samy o sobě, jednak v závislosti na tom, jak často se opakují. Některé známky mohou být nevinné, mohou patřit k běžnému dění, při častějším výskytu může jít o známku toho, že dítě může být obětí šikany (Kolář, 2001, s. 131).

Za základní formy šikanujícího chování se považuje:

- mobbing
- bossing
- sexuální obtěžování
- bullying
- kyberšikana

1.3.1 Mobbing

Jedná se o šikanování na pracovišti mezi dospělými a spolupracovníky. Je typický zákeřností a těžkou rozpoznatelností. Oběti mobbingu čelí různým nadávkám, posměchu od kolegů, ponížením, bývá terčem fyzické agrese, ztrácejí se mu věci ze stolu, musí dělat degradující úkoly, je izolován od kolektivu apod. Jedná se o poškození druhého tedy snahu způsobit mu nějakou škodu. Hlavním cílem mobbingu je zbavit se zaměstnance, který představuje na pracovišti konkurenci.

Mobbingu – stejně jako šikany mezi dětmi – přibývá. V dnešní době má své specifické příčiny, kterými jsou sociální ohrožení, nezaměstnanost, problémy s rekvalifikací v náročném technickém a „hyperkognitivním“ světě. Podíl na jeho růstu

má rovněž život na stále těsnějším prostoru v rychle se měnícím životním prostředí (Bendl, 2003, s. 19, 20).

1.3.2 Bossing

Bossing je psychická šikana v zaměstnání, které se dopouští nadřízený pracovník vůči podřízenému či zaměstnavatel vůči zaměstnanci. Jedná se tedy o chování nadřízeného jež využívá své postavení, které poškozují podřízeného před jeho kolegy, znesnadňuje či znemožňuje mu jeho práci. Cílem je zbavit se podřízeného.

1.3.3 Sexuální obtěžování

Jde o sexuálně motivované jednání a chování z jedné strany, které druhá strana neopětuje a odmítá. Především se jedná o sexuální návrhy na pracovišti z pozice nadřízeného muže k podřízené ženě.

1.3.4 Bullying

Jde o šikanování žáků mezi sebou. Násilník je vždy silnější než oběť šikany. Jedná se o posměch, urážky, vydírání, pomluvy, nadávky, poškozování věcí a může to dojít až k fyzickému násilí.

1.3.5 Kyberšikana

Jedná se o jednu z forem psychické šikany. Agresor záměrně šikanuje pomocí moderních komunikačních prostředků, hlavně prostřednictvím internetu a mobilu. Způsobů, jak ublížit prostřednictvím internetu a mobilu je mnoho. V současné době je kyberšikana velice rozšířená na základních školách a často doprovází klasickou šikanu. Kyberšikana umožňuje pronásledovat oběť kdekoliv a kdykoliv, zajišťuje anonymitu útoku, zajišťuje rozsáhlé publikum, které se kochá ponížením a utrpením oběti... Kyberšikana nezná hranice, zraňuje lidi na celém světě (Kolář, 2011, s. 91).

1.4 Šikana ve školní třídě na 1. stupni ZŠ

Ve škole jsou pro šikanu ideální podmínky, proto není divu, že se nejvíce se šikanou setkáváme uvnitř školní třídy. Je zde spousta žáků, tedy i možnost výběru potenciálních obětí. Na prvním stupni se šikana objevuje stále častěji s přibývajícím věkem dětí. V tomto období je šikana velkým problémem vzhledem k tomu, že se žák snaží začlenit do kolektivu a dochází zde k rozvoji jak po fyzické tak psychické stránce. Je velmi citlivé a náchylné k jakékoliv změně a vše nese velmi těžce.

Na začátku školního období je vzhledem k věku dětí skupina ještě málo diferencovaná. Vztahy k ostatním dětem jsou v té době ještě velice nahodilé – závisí například na tom, s kým právě sedí v lavici, s kým si společně hraje apod. Teprve kolem desátého roku věku se začínají vytvářet trvalejší vztahy přátelství, založené na osobních vlastnostech, a celá skupina se začíná vnitřně diferencovat. Začíná se budovat určitá společenská struktura (Langmeier – Krejčířová, 2006, s. 140).

Jak uvádí Vágnerová, v raném školním věku se mohou projevovat různé nápaditosti v chování, ale i v tomto věku jsou mnohé z nich pouze vývojově podmíněným výkyvem. Do této kategorie by patřily i nepřesnosti v hodnocení reality vyplývající z postupné proměny dětského uvažování. Děti ještě jednoznačně nerespektují osobní vlastnictví a někdy si vezmou něco, co jim nepatří, či neodhadnou svou fyzickou sílu a její následky při bojovnější hře s fyzickým kontaktem. Jde zatím spíše o nezralost v oblasti kognitivního uvažování a autoregulace než o plánované a vědomé porušení norem (Vágnerová, 2006, s. 96).

Žáci na prvním stupni si již uvědomují svoji vlastní individualitu, snaží se být odpovědní a dělat vše správně. Snaží se být nezávislí a rozhodovat se na základě vlastního úsudku. Berou se vážně. Pokud mají pocit, že nenaplnují své očekávání, stahují se do sebe či se vztekají. Zájem se od dospělých přesouvá na vrstevníky, samostatně se rozhodují, s kým budou kamarádit a dochází zde k distancování pohlaví.

Žáci shromáždění v jedné školní třídě, to je zcela zvláštní skupina. Jako dospělý ji určitým způsobem organizujeme. Jednotliví žáci v ní mají předepsané úlohy, role, především ve vztahu k učitelům, ale i mezi sebou. Zvláštnost školní třídy jako sociální skupiny je v tom, že je zde shromážděn poměrně velký počet dětí, které spolu tráví velké množství času, a to po dlouhou dobu (Říčan - Janošová, 2010, s. 47,48).

Podle Evy Gajdošové (Gajdošová, Herényiová, 2006, s. 109) je školní třída považována za malou sociální a zároveň formální skupinu. Jestliže tato skupina vzniká

záměrně a má pevnou organizaci, její činnost může být dlouhodobá. V ideální třídě by měly panovat sympatie mezi žáky, vzájemná soudržnost a přátelství. Tyto znaky zvyšují školní úspěšnost celé třídy, což podporuje i příznivé klima.

Na základních školách se v poslední době znovu začalo medializovat téma šikany a násilí u žáků, jak vrstevníky tak i mezi třídami. Z nejnovější studie vyplynulo, že každé třetí dítě je ve škole šikanováno. Někteří zastávají názor, že šikanování je nedílnou součástí růstu a dospívání, tedy něčím, čím si musí každé dítě projít, aby poté obstálo ve tvrdých zkouškách každodenního života.

1.4.1 Nepřímé znaky šikany

Nepřímá šikana spočívá v sociální izolaci spolužáka, kterého druzí neberou na vědomí, se kterým se nemluví, je vylučován z činností skupiny atd. Tato forma, používaná častěji dívkami, je někdy trýznivější než přímá šikana. Dítě se zoufale snaží zavděčit a přizpůsobit, jen aby tak projevilo solidaritu se „stádem“ a zavděčilo se, ale jen se víc zesměšňuje a v očích třídy ztrácí prestiž. Nepřímá šikana se často kombinuje s přímou šikanou. Dítě, kterému se začne otevřeně ubližovat, se zákonitě začne postupně i pohrdat a bude v kolektivu izolované, a naopak izolované dítě je vždycky v nebezpečí, že přijdou nadávky a nakonec i ty kopance, ne-li něco ještě surovějšího (Říčan-Janošová, 2010, s. 22)

Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- Dítě je často samo, ostatní o ně nejeví zájem, nemá kamarády.
- Vyhledává často přítomnost učitele.
- Je nejisté ustrašené, když má promluvit před ostatními.
- Působí smutně až depresivně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Zhoršuje se jeho školní prospěch, někdy náhle.
- Jeho věci jsou poškozené nebo zničené, poškozené oblečení, mívá odřeniny modřiny, které nedokáže uspokojivě vysvětlit (Říčan, 1995, s. 25).
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.

- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole. (Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 28 275/2000 -22)

1.4.2 Přímé znaky šikany

Přímá šikana je hodně rozmanitá. Projevuje se především v násilí všeho druhu, v zotročování či ve slovním napadání. Jestliže některé dítě vrstevníkům nevyhovuje, bývá odmítáno.

Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Posměch: pokořující přezdívky, nadávky, hrubé žerty, ponižování.
- Kritika dítěte: nepřátelské, nenávistné a pohrdavé výtky.
- Příkazy od jiných, kterým se dítě podřizuje.
- Strkání, rány, bití, kopání- nápadné je, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout (Říčan, 1995, s. 25).
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Ponižující tělesné manipulace obnažováním, nucením sníst nebo vypít něco odporného (Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 28 275/2000 - 22).

Specifické formy šikany

- Šikana v uzavřených zařízeních, jako např. učňovské internáty, výchovné ústavy aj.
- Šikanování ve škole se zvláštní organizací výuky.
- Rasově motivovaná šikana.
- Šikana umocněná drogou.

- Šikana, kde vlivní ochránci brání nápravě, např. mocenské a ekonomického postavení rodičů, příbuzných či známých agresorů.
- „Dobrovolné“ otročení.
- Sexuální šikana, může se jednat o deviantní osobnost.
- Šikana v rámci integrace, handicapované dítě, které mělo být integrováno mezi nepostižené děti, je vystaveno šikaně (Říčan, 1995, s. 132 – 134)

2 CHARAKTERISTIKA ÚČASTNÍKA ŠIKANY

Nikde není předem dáno, kdo se stane agresorem a kdo obětí, předem není určeno, kdo bude týrat a ubližovat druhým a kdo bude tím slabším členem společnosti. Samozřejmě k tomu mají někteří jedinci větší dispozice než ostatní a většinou je třeba k propuknutí těchto aktivit nějaký impuls, ať už je to výchova, prostředí či společnost.

„Každý člověk se rodí jako sobecká a sebestředná bytost. V průběhu života máme šanci více či méně tuto omezující přirozenost rozpoznat, svým rozhodnutím ji odmítnout a vykročit na trnitou vestu za hranice našeho já – na cestu osvobození ze závislosti na sobě“ (Kolář, 2011, s. 121).

V souvislosti se šikanováním běžně označujeme hlavních protagonisty šikanování jako agresory a oběti šikanujících a šikanované, popř. útočníky a napadené. Jelikož ovšem jednotlivými agresory, tak jako mezi jednotlivými oběťmi existují určité rozdíly, snaží se někteří autoři tyto definice blíže specifikovat (Bendl, 2003, s. 41).

1. Pasivní oběti: jedná se o bojácné, opatrné a uzavřené děti, které jsou často fyzicky slabé a těžko si hledají přátele, nemají dostatek dovedností a sebedůvěry, aby se dokázali samy ubránit.
2. Provokující oběti: schválně provokují a podněcují negativní reakce ostatních, pošklebují se a posmívají, ale pokud jim druzí oplácejí stejnou mincí, hned si stěžují.
3. Účelové oběti: takové děti na sebe berou roli obětí, aby získaly uznání a popularitu, často hrají roli „třídního šaška“ nebo se připojují k výtržnickému chování, aby neměly problémy s přijetím do skupiny.
4. Falešné oběti: jedná se o děti, které si přehnaně stěžují na ostatní, obvykle se jejich chování zaměřuje na získání pozornosti.
5. Útočníci – oběti: některé děti jsou v některých situacích oběťmi, v jiných zase naopak útočníky.
6. Útočníci: děti pronásledující druhé bez zjevného důvodu, předpokládá se, že tyto děti převyšují mnohé své vrstevníky svou energií, fyzickou silou a sebedůvěrou.
7. Úzkostní útočníci: jedná se o děti s nejnižší sebedůvěrou, obvykle mají rodinné nebo učební problémy, šikanováním se snaží kompenzovat snížené sebevědomí. (Parry – Carrington, 1997, s. 9)

Předpoklady k šikanování máme každý v sobě. Iničiátoři a aktivní účastníci šikanování se od ostatních mladých lidí nijak zásadně neliší, alespoň na úrovni psychiatrických diagnóz. Agrese a krutost je v určité míře v každém z nás. Nejde tedy o problém psychopatologie, ale o problém duchovního rozměru člověka a jeho morálky. Iničiátor nebo aktivní účastník šikany je člověk, u kterého byl zanedbán duchovní vývoj. V jeho jednání mu jde jen o sebe samého a je naprosto netečný k tomu, co způsobuje druhým lidem (Kolář, 2001, s. 46).

Výzkumy ukázaly, že pro vznik šikany je velmi důležitý vztah otce k budoucímu agresorovi. Většina agresorů má nepřátelské, chladné otce, kteří silně omezovali jejich svobodu. Další příčinou vzniku násilného chování bývá mateřské odmítání chlapců starých jeden rok, jejichž porod byl komplikovaný (Holeček, 1997, s. 35).

2.1 Agresor aneb kdo šikanuje?

Silní musí usilovat o stále větší sílu, protože mají strach, že utrpí ještě drtivější porážku, než jakou připravují druhým. V podstatě jsou všichni lidé slabí, protože se všichni bojí (Tournier, 1995, s. 12).

Iničiátory šikany bývají většinou osoby starší, fyzicky zdatnější, popř. sociálně narušené osoby. Agresorem se stává obvykle disharmonická osobnost. V mnoha případech pocházejí agresori z rodiny, kde se jeden z rodičů popř. oba společně dopouštějí fyzického nebo citového násilí.

Posilující vliv na agresivní chování šikanistů má často na svědomí negativní zkušenost z rodiny. Ukazuje se, že rodiče agresorů bývají tolerantnější k agresivnímu chování. Sami také často používají ve výchově tělesné tresty. Šikanujícím dětem se v rodině obvykle nedostává potřebného citového zázemí, resp. mají zkušenosti s negativním postojem rodičů vůči vlastní osobě v podobě nezájmu, odmítání nebo dokonce nenávisti (Bendl, 2003, s. 43-44).

Vavrečková charakterizuje osobnost agresora prostřednictvím jeho fyzických a psychických vlastností. K jeho typickým fyzickým vlastnostem řadí tělesnou zdatnost. Upozorňuje však, že někdy může nedostatek tělesné síly agresor vyvažovat inteligencí spojenou s bezohledností a krutostí. K charakteristickým psychickým vlastnostem agresorů patří touha dominovat, nedostatek empatie a zakrnělé svědomí (Vavrečková, 2000, s. 22-23).

Šikanující agresor bývá necitlivý a bezohledný vůči ostatním (obětem). Jeho svědomí není dostatečně vyvinuté, za své chování se obyčejně necítí vinen. Existuje u něho zvýšená potřeba sebeprosazení. Šikanista se obyčejně projevuje agresivně již od útlého věku (Bendl, 2003, s. 44).

Pro šikanující děti je typická touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat. Snadno se urazí, mají sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není. Ublížovat druhým je pro ně radostí. Lze mluvit o sadistických sklonech, ovšem v širším smyslu, než sadismus chápou sexuologové (Říčan, 1995, s. 32).

Míra agresivity roste v průběhu dospívání a rané dospělosti. U chlapců roste agresivita počínaje raným dětstvím, poté s rostoucím věkem klesá četnost rvaček, ale roste četnost těžkého násilného chování. Chlapci se chovají útočněji než děvčata ve všech ohledech (Koukolík-Drtilová, 2001, s. 175). Mimo to se dnes častěji vyskytuje nesmyslná touha po mužnosti, symbol Ramba. Nejspíš se řídí filmy, které jsou na hony vzdálené skutečnosti a v nichž jednotlivec nic neznamená a může být brutálně mlácen. Kdo nerespektuje hranice jiných, má potíže pochopit, kde začíná a končí on sám, kde jsou jeho vlastní hranice (Erb, 2000, s. 31).

2.1.1 Motivy agresorů

Hlavním hnacím motorem agresorů bývá krutost, tedy skvělý pocit z utrpení a ponížení oběti a silná touha po moci. K tomu, aby někdo někomu ubližoval, však existují další motivy:

- *Motiv upoutání pozornosti.* Agresor touží být středem zájmu publika, usiluje o obdiv a přízeň spolužáků.
- *Motiv zabíjení nudy.* Šikanování přináší citově prázdnému tyranovi vzrušení, poskytuje mu podněty a agresor má pocit, že teď opravdu žije a on našel, co ho opravdu baví.
- *Motiv „Mengeleho“.* V člověku se probudí badatel, který chce nalézt tajemství člověka tím, že zkouší, co vydrží. Chce přijít věci na kloub, ať to stojí, co to stojí.
- *Motiv žárlivosti.* Žáci závidí dobrému žákovi přízeň učitelů, a tak se mu mstí.
- *Motiv „prevence“.* Bývalá oběť chce předejít svému týrání a na novém působišti začne pro jistotu sama šikanovat, případně se rychle přidá k nějakému agresorovi.

- *Motiv vykonat něco velkého.* Někteří násilníci jsou odsouzeni k celkové neúspěšnosti, včetně školní. Násilníci šikanováním dokážou sami sobě, že jsou schopni výkonu (Kolář, 2001, s. 85, 86).

2.1.2 Typologie iniciátoru agrese

Podle svého výzkumu M. Kolář, (Kolář, 1997, s. 55), uvádí tyto tři základní typy agresorů:

1. typ: Hrubý, primitivní, impulsivní, s kázeňskými problémy a narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností

Vnější forma šikanování: šikanuje hromadně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, šikanování využívá k zastrašování druhých osob.

Specifika rodinné výchovy: zjištěn častý výskyt agrese a brutality rodičů.

2. typ: Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, zvýšeně úzkostný, někdy až se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.

Vnější forma šikanování: jeho násilí a mučení je cílené a rafinované, které se děje bez přítomnosti svědků spíše skrytě.

Specifika rodinné výchovy: časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

3. typ: Tzv. srandista, optimistický, dobrodružný, velmi výmluvný, se značnou sebedůvěrou, nezřídka oblíbený a vlivný.

Vnější forma šikanování: šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, snaží se vyzdvihnout zábavné stránky

Specifika rodinné výchovy: zcela přesně nebyla zjištěna, ale v obecnější rovině se vyskytuje citová subdeprivace a absence mravních a duchovních hodnot v rodině.

2.2 Oběť aneb kdo bývá šikanován

V charakteristice oběti se většina odborníků zabývajících se šikanou shoduje. Popsat typickou oběť je těžší než popsání typického agresora, protože se jí při troše smůly může stát téměř kterékoli dítě. Přesto existují typické oběti, které jsou např. i po změně prostředí opakovaně týrané. Na rozdíl od agresorů v konfliktech ztrácejí hlavu, propadají panice, hrůze, přílišné sebekritičnosti... Největší riziko spočívá v tělesné slabosti a neobratnosti. Oběti bývají většinou tiché, plaché, zakřiknuté a mají nízké sebevědomí, ale mohou se jimi stát i děti protivně s provokujícím chováním, děti prosazující odlišné názory než ostatní nebo děti s přednostmi – stručně řečeno, každý, kdo se alespoň trochu odlišuje od průměru. Ve „špatné“ skupině jsou takto předem odsouzeny děti nějak oslabené – často mívají nějaký tělesný, nebo psychický handicap. Z tělesných handicapů se poměrně často vyskytuje malá fyzická síla, obezita, tělesná neobratnost atd. Důležitým faktorem v šikaně je také rasová odlišnost, především barva pleti (Kolář, 2011, s. 142-144).

Po stránce psychických vlastností popisuje P. Říčan typickou oběť šikany jako tichou, plachou, citlivou. Jež na běžné škádlení odpovídá často tím, že se stáhne. Mívá nízké sebevědomí, má sklon pocítovat zahanbení bez dostatečného důvodu, považuje se za hloupou a nezajímavou osobu, často se podřizuje. Těžko se prosazuje mezi vrstevníky. Dále se obětí snadno stává outsider třídy, dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružit, podělit se o hračku, neschopné zaujmout, poskytnout citovou odezvu, dítě s protivným chováním, neschopné vzbudit a udržet si sympatie dětí – i dospělých (Říčan, 1995, s. 37).

Jana Drtilová rozděluje dnešní oběti, resp. objekty násilí do tří základních skupin. První skupinu tvoří lidé slušní, kvalitní, nositelé toho, co dobrého civilizace přinesla. Jsou to ti, kteří jsou nositeli normality nebo dokonce lidské optimality. Druhou skupinou bývají lidé s vyšší hladinou úzkosti. Do třetí skupiny řadí potomky neagresivních nebo příliš úzkostných rodičů (Koukolík – Drtilová, 2002, s. 94).

Obecně lze říci, že i oběť se dá vytipovat. Ohroženější a rizikovější bývají většinou děti z rodiny, kde chybí otec nebo kde je protektivní výchova, v rámci které se dítěti "umetá cestička" a kdy jej většinou matka svou péčí svazuje. Ale obětí se může stát za určitých okolností každý, třeba jen tím, že se nějak odlišuje. Existuje nebezpečí, že se tlaku šikany poddá i obyčejný člověk. Děti, které to dělají, nejsou nenormální, jsou to obyčejní kluci a holky, "jen" více sebestřední. Svou roli tu hrají i velmi silné davové

fenomény, podle výzkumů také vliv médií, přemíra násilí v nich, které v člověku posiluje jeho slabá místa a může jej vyprovokovat k napodobování. Nelze opomenout ani vliv společnosti, ve které se uplatňují hodnoty zaměřené na prosazení se, na agresivitu.³

Obětí šikany se většinou stávají žáci, kteří se nějakým způsobem od ostatních liší. Někdy to musí být patrné na první pohled. Utrpení oběti dříve nebo později skončí. V dospělosti šikaně obvykle uniknou, protože na rozdíl od školních let mají možnost vybrat si prostředí, ve kterém se budou pohybovat. Na jejich osobnosti však zůstávají – zejména jestliže byly šikanovány dlouho a těžce – jizvy v podobě sklonu k depresi a k pochybám o sobě samém, k pocitům méněcennosti (Říčan, 1995, s. 38).

2.2.1 Typologie obětí šikany

Při troše smůly se může obětí stát kterékoliv dítě. Přesto na školách existují „typické oběti“, které jsou opakovaně týrané. Jsou to „nejslabší ze slabých“. Agresory na obětech přitahuje jejich viditelná bojácnost a zranitelnost.

Typologie obětí:

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem
2. oběti „silné“ a nahodilé
3. oběti „deviantní“ a nekonformní
4. šikanovaní žáci s životním scénářem oběti

Rozlišujeme též oběti, které nemají ani jednoho kamaráda a jsou zcela izolované a oběti, které mají alespoň jeden pozitivní opěťovaný vztah (Kolář, 2011, s. 144).

Terrence Webster-Doyle (Webster-Doyle, 2002, s. 40) shrnuje charakteristiku oběti takto:

- 1. Výraz obličeje:** ustrašený, bázlivý, stydlivý, křehký, slabý, smutný, lítostivý.
- 2. Řeč těla:** paže svěšené ochable podél těla, pokleslá ramena, třes, skloněná hlava, chvějící se nohy, rozklepaná kolena, špičky nohou obrácené k sobě, pohled sklopený dolů, celkové přikrčení.
- 3. Slovní projev:** prohlášení typu – „Dám ti cokoliv, jen mě nebij.“

³ FOJTÍKOVÁ, Z. *Nebezpečná epidemie-šikana*. Společenství proti šikaně. [online], [cit. 23.08.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.sikana.org/>>

4. Chování: tiché, stydlivé. Nadměrně ohleduplné jednání, neupoutávání pozornosti na vlastní osobu.

2.2.3 Následky pro oběť

Jakákoli forma šikany může dítě zranit, ublížit mu. Závažnost poškození záleží na charakteru povahy a obranyschopnosti oběti, na délce a síle šikanování, na pomoci, která jí byla poskytnuta rodiči, školou, společností a prostředím ve kterém se oběť vyskytuje. V neposlední řadě je také důležitá odezva spolužáků na agresorovo jednání. Následky šikany nebudou pro všechny stejné, budou se lišit podle osobnosti oběti, agresora, podle okolností, svůj vliv uplatní též osobní minulost obětí a jejich vlastnosti. Třebaže každá osoba snáší agresi jinak, většina obětí se s největší pravděpodobností nevyhne dvěma pocitům – studu a vině. Oběť se často vžívá do pocitů viníka, proč? Podle psychoanalytiků jde o obranný mechanismus. Nic není tak znepokojující jako zažít bolestnou událost a nevědět, proč k ní došlo. Proto si napadený, je-li to třeba, od základů vysvětlení vykonstruuje. Oběť se nespokojí s tím, že svého agresora omlouvá nebo se za něj zaručí – dokonce se s ním může i ztotožnit. Je to další fáze obranného mechanismu, který si oběť osvojila. Protože má můj agresor pravdu, chci se mu podobat a částečně se s ním můžu ztotožnit, přemýšlí oběť podvědomě. Většina napadených zažije fázi akutního stresu ihned po napadení. Posttraumatické příznaky se mohou objevit až po týdnech či měsících (Bourcet – Gravillonová, 2006, s. 78).

Oběti počátečních stadií šikanování

Může se zdát, že zárodečné podoby šikany nemohou mít vážnější důsledky, ale to je omyl. Účinkují sice nenápadněji, ale o to zákeřněji, protože jsou nepředvídatelné. Žáci jsou ve škole trvale frustrováni, tedy neuspokojováni. Takový žák se ve škole necítí dobře a je pochopitelné, že jeho vztah ke škole bývá negativní (Kolář, 2001, s. 101).

Bezprostřední následky: fyzické, intelektuální – zhoršení prospěchu, sociální, poruchy sebehodnocení, dopad na sebevědomí, citové a psychologické důsledky (Fieldová, 2009, s. 59).

Oběti pokročilých stadií šikanování

U obětí čtvrtého a pátého stupně šikanování jsou následky velmi závažné, dotýkají se celé osobnosti a zřejmě mají celoživotní charakter. V nejhorších případech oběť vyřeší situaci sebevraždou. Při dlouhodobém šikanování se oběť často zhroutí, propukne u ní panická hrůza ze zabití, má poruchy spánku, občas se objeví i psychosomatické potíže (únava, nevolnost, bolesti břicha, zad, hlavy, ...). Někdy se může zdát, že se oběť docela rychle zotavila. Tělesná zranění se rychle zahojí a žák působí normálně. Duševní poranění je však hluboké a zacelení jen povrchní. Oběti pokročilých šikan mají tendenci ode všeho uniknout, všechno vzdát a skrýt se (Kolář, 2001, s. 101) *Známky dlouhotrvajících psychologických důsledků*: odmítání školy a školní fobie, nesmělost a sociální fobie, panická porucha, posttraumatická stresová porucha, naučená bezmoc, deprese, sebevražedné sklony, sebevražda, vražda. Následky šikany mohou trvat až do dospělého věku, kdy se odráží všeobecně ve vztazích nebo například v zaměstnání, kde šikana může pokračovat (Fieldová, 2009, s. 18).

2.3 Rodiče zúčastněných dětí

Rodina zásadním způsobem ovlivňuje oba aktéry šikany. Rodiče dětí na prvním stupni ZŠ vědí o šikaně málo a velmi ji podceňují, neuvažují o tom, že by se mohla týkat právě jejich dítěte. Pokud má dítě nějaký problém, mají rodiče tendenci svalovat vinu na učitele. Velký vliv má výchovný styl rodičů, který je lhostejný či naopak příliš tvrdý a klade na žáka velké nároky, aniž by respektoval jeho potřeby a schopnosti.

Nedostatkem současné rodinné výchovy je neochota rodičů spolupracovat se školou a veřejností při dodržování etických norem u svých dětí, což se projevuje tím, že se rodiče svých dětí zastávají tam, kde by měli naopak děti za přestupky napomínat. Děti tak nabývají dojmu, že je jim vše dovoleno a že mohou přestupovat normy společenského chování na úkor ostatních (Langer, 1999, s. 157).

Rodiče agresorů se zpravidla vůbec nedovědí, že jejich dítě šikanuje jiné děti. Někteří po informování školou o prohřešku, mají sklon jej bagatelizovat jako pouhou „klukovinu“. Pro jiné je to příležitost k tomu, aby dítě nelítostně tělesně potrestal, což agresivitu spíše podpoří, než oslabí. Mohou však také chování dítěte uvítat jako projev ostrých loktů, s čímž se ve světě neztratí. Ovšem nelze všechny rodiče agresorů „házet do jednoho pytle“. Jsou mezi nimi i lidé prosociálně orientovaní, kterým se výchova z

různých důvodů vymkla z rukou, aniž to tuší, i bezradné osamělé matky, které se děsí toho, jak se jejich dítě vyvíjí (Říčan - Janošová, 2010, s. 68,69).

Rodiče obětí se ve většině případů o šikaně dovědí dříve než rodiče agresorů. Dítě se doma svěří se svým trápením, či rodičům dojde na základě příznaků šikany, oč jde. Někteří rodiče své dítě utvrdí v tom, že se nesmí bránit, aby agresory ještě víc nerozrušilo. Či se domnívají, že šikana patří k dětství. Ovšem najdou se i tací, kteří reagují správně, podpoří své dítě emočně, zajistí jejich ochranu, spolupracují se školou (Říčan - Janošová, 2010, s. 69, 70).

2.4 Osobnost pedagoga

Učitel je pro žáky, zejména na počátku školní docházky, autoritou, o které dítě nepochybuje. Přestože v dalších etapách vzdělávání žák pozměňuje svůj vztah k učiteli a k jeho roli, zůstává učitel důležitým dospělým, který ovlivňuje začlenění mladého člověka do společenských a interpersonálních vztahů (Výrostek, 1998, s. 295).

Osobnost pedagoga hraje důležitou roli při ovlivňování jednotlivce, ale také celé skupiny. Učitelé často zastávají názor: „Ať si to děti vyřídí mezi sebou!“ Šikana je školou bezpráví, bezohlednosti – a zbabělosti. Učitele často svádí k liknavému postupu vůči šikaně skutečnosti, že obětí se stávají žáci nesympatičtí, problémoví, které nedovedou ani projevit vděčnost atd. Je pro něj pak těžké pochopit, jak trýznivé je pro oběti šikany snášet nadávky a jiné urážky agresorů. Někdy je dokonce ochoten brát vážně jen viditelné následky šikany – zranění a hmotné škody. Hlubinná psychologie nachází v postojích učitelů k šikaně – vedle upřímného a vědomého odsouzení a odporu – skrytou, nevědomou sympatii s agresory. Agresor je ten, kdo si dovolí překročit meze, jež učitel sám dodržuje někdy až příliš úzkostlivě. I on má někdy sto chutí řešit své problémy násilím, ignorovat svazující pravidla, která mu byla od dětství vštěpována (Říčan - Janošová, 2010, s. 67, 68).

Úloha učitele je rozhodující, jeho osobnost, profesionalita, lidský a pedagogický takt, etiku jednání a některé mimořádné vlastnosti a schopnosti. (Stejskal,Phillipová, Janošová, 2009, s. 39,40) uvádí např.:

- Schopnost vytvářet kolem sebe pohodové prostředí bez napětí a konfliktů, poskytující žákům bezpečí, ochranu a náklonnost.

- Dávat najevo, že mu na třídě záleží, že se raduje z každého úspěchu svých žáků a že ho mrzí jejich nezdary, neúspěch či provinění.
- Vnímát varovné signály, naslouchat všem projevům, ze kterých lze odvodit poznatky o sociálních vztazích mezi žáky.
- Vedle náročnosti vyjadřovat i laskavost a zájem o každé dítě. Nikdy neprojevat nepřátelství vůči kterémukoliv žákovi.
- Být ke všem stejně spravedlivý a neustále se kontrolovat, zda ke všem dětem stejně přistupuje. Zda je např. stejně oslovuje (zda někoho jménem a jiného příjmením), zda stejně často všechny vyvolává a stejně s nimi komunikuje, i když mu nejsou někteří sympatičtí (nelze to zcela vyloučit, neboť učitel má také právo na určité subjektivní pocity. Ale měl by si jich být vědom). Pokud zachytí signál, že si na někoho údajně „zasedl“, nebude bouřlivě protestovat, ale zamýšlí se a snaží se přijít na to, čím mohl takovému nařčení zavdat příčinu.
- Být schopný zvládnout každou výchovnou situaci. V konfliktu se žákem mu nemůže jít o prestiž či vítězství, ale o spravedlivé řešení a co nejrychlejší ukončení. Rozhodně nepřipustit stupňující se napětí. Nelze-li střet dořešit, tak je třeba alespoň dosáhnout přerušení (aby se žák zklidnil). Nezvládnutý konflikt může totiž vyvrcholit hrubou urážkou nebo i fyzickým napadením učitele (a co potom?).
- Vnitřně se neurážet pro naivní nebo nesprávný názor a postoj žáka a nesrovnávat se s ním.
- Strategicky vést třídu. Poskytovat pomoc a podporu slabším a potenciálně ohroženým jedincům. Posilovat je povzbuzením, pochvalou (avšak zaslouženou, když jim byla dána příležitost úspěšně splnitelného úkolu), zvyšovat jejich sebevědomí a prestiž ve třídě např. pověřováním je drobnými funkcemi a úkoly.
- Trpělivě cvičit se žáky sociální dovednosti, učit je bezproblémově komunikovat (někteří jedinci, pokud je tomu rodina nenaučila, neumějí užívat pojmy „prosím“, „děkuji“, neumějí vyjádřit přání slovy „buď tak laskav“, „udělalo by mi radost“, „prosím o laskavost“... a při prvním kontaktu působí dojemem, že se chtějí hádat).

3 VZNIK A VÝVOJ ŠIKANY

Šikana mezi dětmi a mládeží má svůj kolorit. Kořeny problému jsou však stejné jako mezi dospělými. Rozdíly jsou viditelné pouze na vnější úrovni. Dětská šikana je oproti šikaně mládeže více náladová, méně úporná a propracovaná, připomíná spíše „štvanici“ než „mafíánskou mašinerii“. Přesto i zde pracuje skupinová dynamika podle svých zákonitostí a závažnost nemoci se odráží ve vývojových stupních destrukce. Dětská šikana se dá lépe odhalit a také se jednodušeji napравuje (Kolář, 2001, s. 87).

V naší společnosti, stejně jako na celém Západě, ke kterému patříme, převládlo přesvědčení, že každé omezení osobní svobody a práva na sebeuplatnění je zlem. Přitom se zapomnělo, že svoboda každého jedince končí tam, kde bere svobodu druhým, zvláště slabším mezi námi (Řičan – Janošová, 2010, s. 121).

To, co musím v sobě potlačit, potlačuji mimo sebe tím, že trápím toho, kdo to ztělesňuje. Tím sám sobě dokazuji, že nejsem jako oni (Kolář, 2001, s. 29).

Šikana je jako nemoc, nemoc toho kdo šikanuje, šíří se rychle a zamořuje celé skupiny lidí.

3.1 Vznik šikany na 1. stupni ZŠ – spouštěcí mechanismy šikanování

Chování mladšího žáka je ve značné míře závislé na aktuálních podnětech, a proto je snadno ovlivnitelné. Závisí na situaci, na aktuálních potřebách dítěte i na reakcích učitele. V mladším školním věku je třeba, aby učitel chování žáků kontroloval, reguloval a podněcoval jejich motivaci k výkonu. Významným motivem k požadovanému chování je potřeba uchovat pozitivní vztah s učitelem (Vágnerová, 2001, s. 128).

Potřeba prosazení a upoutání pozornosti, která se někdy projevuje i méně žádoucím chováním, vyplývá z pocitu nejistoty, daném anonymitou ve skupině.

Aby se šikanování jako konkrétní forma antisociálního chování skutečně projevilo, je zapotřebí souhry řady příčin a podmínek v oblasti dědičnosti, mozku a výchovného prostředí. Negativní školní vlivy často způsobují zkrat v normálním chování žáků a vyvolávají řetězovou reakci ústící v šikanování. Na mechanismus proměny zdravé, neinfikované skupiny ve skupinu nemocnou, proměny normálního slušného žáka v brutálního agresora, proměny pohodově se vyvíjejícího žáka ve zlomeného, se podílí

skupinová dynamika. Jsou to síly, které vznikají ve vztazích mezi žáky v jejich skupinovém životě. Skupinová dynamika je tedy přítomna v každé skupině. Jde tedy o to, zda její potenciál vlivu na změnu jednotlivce i celé skupiny bude sloužit dobru nebo bude zneužit. Iničiátoři šikanování od samého počátku používají ke zvrácení skupinové dynamiky ve svůj prospěch násilnou indoktrinaci - kombinaci metod vymývání mozku a psychické manipulace, která nabývá až charakteru hypnózy. Tato kombinace metod k získání moci má drtivou sílu. Jestliže jí nečelí speciálně vycvičený pedagog, případně nepomůže odborník zvenčí, zákonitě dochází k přijetí norem šikanování většinou nebo téměř všemi členy skupiny (Kolář, 2011, s. 131,132).

3.1.1 Vymývání mozku (brainwashing)

Fyzické násilí a vyhrožování jsou hlavním nástrojem agresorů ke zlomení a podřízení spolužáků. Oběti jsou vystaveny systematickému násilí, což má za následek i poruchy spánku nebo psychosomatické potíže (bolesti hlavy, břicha apod.). To vede u řady z nich k tzv. vymývání mozku, kdy agresor prostřednictvím násilí vnutí obětem postoje, způsoby myšlení a jednání, které by samy dobrovolně nepřijaly. Oběti začínají vypovídat závisle na agresorech, zcela proti pravdě a svému zájmu, přesvědčení. Systematické násilí vede u oběti k rozpadu původní identity a nastolení nové, alternativní identity, plně poplatné vůdcům šikanování. (Kolář, 2011, s. 132).

3.1.2 Psychická manipulace

Agresoři nepoužívají k získání moci ve skupině pouze viditelné násilí. Ve větší nebo menší míře používají psychickou manipulaci nebo „myšlenkovou převýchovu“. Na pohled nenásilně přesvědčují – podvádějí a manipulativně řídí spolužáky k nesvobodným rozhodnutím. Žáci považovaní za kořist si nechávají odejmout svobodnou volbu rozhodování, ale nejsou si toho vědomi – jsou manipulováni. Mučitelé jsou touto narůstající mocí doslova opojeni a touží po stále větší kontrole otroků. Agresoři jsou považováni svými „přísluhovači“ a často i oběťmi za kamarády a sympatické spolužáky. Oběti bezděčně spolupracují se svými manipulátory. Vystupňovaná nerovnoprávná manipulativní komunikace nabývá někdy až charakteru hypnózy. Příkazy se dějí v rámci hypnotického raportu a mají neuvěřitelnou účinnost, protože působí současně přes nevědomí (Kolář, 2011, s. 133,134).

3.1.3 Tlak skupinových norem

V každé nové třídě se utvářejí obecně přijímané normy. Po jejich ustanovení se již obtížně mění. V infikované skupině, která postrádá obranyschopnost, zpravidla podskupina agresorů uchvátí neformální role vůdců a prosadí své normy jako normy celé skupiny (málokdo plave proti proudu). Skupinové normy šikanování (nepřepsaná pravidla) – vymezují práva silných a povinnosti slabých – se stávají závaznými a jejich nedodržování je trestáno různými formami (od nesouhlasu, až po brutální fyzické přinucení). Příznakem skupinových norem žáci vidí týrání slabých jako normální a vůbec je nenapadne, že je něco v nepořádku a že by měli pedagoga informovat. Schopnost rozlišovat dobré a zlé je vyřazena z provozu. Pokud někdo odolá tlaku norem a informuje pedagoga o šikanování, je odsouzen a zavržen celou třídou, včetně obětí (Kolář, 2011, s. 135).

3.2 Vývoj šikany

Snaha léčit celé skupiny zasažené „virem“ šikanování vedla k nutnosti rozlišovat různé vývojové stupně choroby. Jednotlivá stadia totiž vyžadují odlišné způsoby zásahů. Postupně vzniklo pětistupňové schéma, které se velmi osvědčilo (Kolář, 2001, s. 69).

3.2.1 Stádia šikany

M. Kolář výstižně shrnul vývojová stádia šikany: První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Třetí stadium už je klíčové. Vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepřepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.⁴ Rozpoznat stádium, v kterém se šikana nachází, je velice důležité pro správný postup při vyšetřování a řešení šikany.

⁴ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [cit. 19.08.2010]. Dostupné na WWW:<
<http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky?highlightWords=metodick%C3%BD+pokyn+%C5%A1ikanov%C3%A1n%C3%AD>>

První stádium: zrod ostrakismu

Šikanování se může objevit v každé skupině, vzhledem k tomu, že podmínky vzniku mohou být běžné a nenápadné. Kázeň je v této skupině dobrá a málokoho by napadlo, že se zde děje něco nesprávného, protože iniciátoři šikanování jsou obyčejní kluci a holky (Kolář, 2011, s. 46).

M. Kolář tvrdí, že při tradičním způsobu výchovy, která cíleně nepracuje se vztahy mezi žáky, všichni jednotlivci, kteří se dostanou na chvost skupiny a zakoušejí prvky šikanování, tzv. *ostrakismus*. „*Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíben a není neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet drobné legrácky a podobně*“ (Kolář, 2001, s. 36).

Třídou neoblíbení žáci se v této fázi těžko dovolávají opory, neboť ani někteří učitelé je nemívají příliš v lásce. Protože „si za to mohou sami.“ Učitelé, kteří se snaží „sbírat body“ vtípkováním na úkor třídních outsiderů samozřejmě dokážou všechny lehce rozesmát. Možná si neuvědomují, že vystavují terče svého ostrovtipu do nebezpečí izolace nebo dokonce šikany, možná je jim to lhostejné. Takové jednání se však může vymstít i jim samotným v okamžiku, kdy si žáci uvědomí učitelovo neetické chování (Čapek, 2008, s. 73).

Druhé stádium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ostrakismus může přerůst do dalšího stádia. Podle M. Koláře (Kolář, 2011, s. 47,48) nejčastěji vznikají dvě příčiny, ale důvodů pro vývoj destruktivních šikanogenních vztahů je více, jež se velice často vzájemně podmiňují:

Ve skupině kde stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako jeho ventil či hromosvod. Jde o upevnění soudržnosti skupiny na účet obětního beránka (vnitřního nepřítele). Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity, nálady, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem, spolužákem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Tehdy manipulace přitvrzuje a objevuje se zprvu subtilní fyzická agrese. Pro zvládnutí své nejistoty nebo „přežití“ nudného programu vymýšlejí a většinou rychle přitvrzují „zábavu“ na úkor nejzranitelnějšího spolužáka.

V jedné třídě se sejde několik výrazně manipulativních a agresivních asociálních jedinců, kteří v rámci své „přirozenosti“ od samého počátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb. Zážitek, jak chutná moc, když ubližují někomu slabému, může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení posledních zábran a chuť své

agresivní chování opakovat. Nepříznivou variantou je situace, kdy násilí začne praktikovat vůdce a hvězda skupiny jako „úlevnou“ zábavu nebo prostě jen pro pobavení sebe a okruhu přátel.

„Další vývoj do značné míry závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáku k šikanování. V případě, že ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty, kdy žáci mají zásadně negativní postoje k násilí a ubližování slabším, pokusy o šikanu neuspějí. Vytvořit takovouto skupinu pedagogickým působením chvíli trvá, rozhodně nevzniká sama“ (Kolář, 2001, s. 36, 37).

Třetí stádium: klíčový moment – vytvoření jádra

Jestliže se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresí jednotlivců, často se utvoří skupinka agresorů, „úderné jádro“. Agresoři začnou spolupracovat a systematicky, už ne náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku to bývají osvědčené objekty ostrakizování, tedy ti slabí (Kolář, 2011, s. 51).

V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stádium přehoupne do stádia pokročilého (třetí až pátý stupeň procesu). Vedoucí role jsou obsazeny. Skupina je již v hrubých obrysech rozdělena na podskupiny, které podle svého charakteru různými způsoby bojují o vliv. Jestliže se nezformuje silná pozitivní podskupina, která bude svou oblibou alespoň rovnocenným partnerem, tažení agresorů může nepřerušeně pokračovat. Někdy vznikne křehká rovnováha mezi oběma nejsilnějšími podskupinami a násilí dočasně zastaví. Lehce však dojde ke zvrtnutí, například po příchodu dalšího agresora nebo „typické“ oběti z jiné školy. Silné podskupiny charakterově slušných žáků, kteří si dokážou obhájit své názory, se nevyskytují příliš často, protože jejich členové mají vždy vůči agresorům, kteří nedodržují pravidla, znevýhodněnou pozici. Tímto tedy nepřímo umožňují bujení choroby (Kolář, 2001, s. 39).

Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů

V případě, že je ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů může nerušeně pokračovat. Normy agresorů jsou přijaty většinou žáků, stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Následkem toho dojde ve skupině k šokující proměně. Dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. To co

hlásají pedagogové, ustupuje do pozadí a i mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání žáka a prožívají přitom uspokojení (Kolář, 2001, s. 39, 40).

Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana

Zhoubný proces bez radikální pomoci zvenčí obvykle ústí podle M. Koláře (Kolář, 2011, s. 52) do posledního stádia nemoci neboli dokonalé šikany. Normy agresorů jsou přijaty nebo respektovány všemi nebo téměř všemi členy skupiny, a tak dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stádium vykořisťování. Jde o rozdělení žáků na dvě skupiny – „otrokáře“ a „otroky“, přičemž otrokáři využívají na otrocích všechno, co je využitelné, od materiálních hodnot, po jejich tělo, city, rozumové schopnosti, školní znalosti apod. Důkazem moci nad těmito otroky je to, že jim otrokáři mohou způsobovat bolest a oni ani nejsou schopni se bránit. Agresori ztrácejí poslední zbytky zábran, smysl pro realitu a jsou nutkáni k opakovanému násilí. V malé skupině zcela vítězí zlo. Původně neutrální nebo mírně nesouhlasící členové skupiny jsou stále konformnější, se zájmem přihlížejí situaci, případně se stále aktivněji zapojují do týrání nebo už také šikanování realizují. Brutální násilí se už začíná považovat za normální, dokonce za výbornou legraci. Zbytky lidskosti jsou vytěsněny alternativní identitou přijímající ideologii násilí, v níž není místa pro soucit s utrpením a kde zcela chybí pocit viny. Otroci jsou stále závislejší a ochotnější dělat cokoli. Neúnosnost situace řeší únikem do nemoci, neustálou neomluvenou absencí, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu, případně se zhroutí. Někdy se v důsledku brutálního fyzického násilí a těžkého zranění šikanování provalí. Tento stupeň šikany je spíše příznačné pro vězení, vojenské prostředí a výchovné ústavy. Ve školách se vyskytuje v mírnější podobě.

4 DIAGNOSTIKA A ŘEŠENÍ ŠIKANY NA 1. STUPNI ZŠ

Odhalení šikany bývá obtížné. Významným prvkem, který hraje ve vyšetřování roli, je strach, a to strach nejen obětí, ale i agresorů a dalších účastníků. Kvalifikovaný odhad stádia a formy šikanování je základem pro kvalitní vyšetření šikany. Vyšetřování se liší podle stádia, ve kterém se šikanování nachází.⁵

Rovnováha sil v tlupě je dána strachem. Moc agresora je založena na strachu, který vyvolává ve všech ostatních. Strach také udržuje soudržnost skupiny, protože každý člen hledá ochranu ve stínu společné moci, kterou představuje agresor (Tournier, 1995, s. 120).

Šikanování se „daří“ v atmosféře utajování. Oběti, často nucené k mlčení, se postupně dostávají do bludného kruhu šikanování a strachu. Jedinou možností, jak efektivně čelit šikaně je tedy otevřeně si přiznat její existenci a nebát se o tomto problému mluvit (Parry, J. - Carrington, G., 1997, s. 11)

Pokud někdo ohlásí šikanu, vůbec to neznámá, že by byl slaboch nebo dítě. Naopak – dokazuje to, že se nebojí a že má dost sebevědomí na to, aby se šikanovat nenechal či šikaně přihlížel. Rozhodně to není oběť šikany, kdo má nějaký problém, ale je to ten, kdo šikanuje (Goldmanová, 1996, s. 99).

4.1 Vyšetřování šikany

Vyšetřování šikany bývá obtížné, což platí i pro jiné přestupky, kterých se děti ve škole dopouštějí. Vyšetřování je ovšem rovnocennou součástí pedagogické práce. Jak si učitel při tom počíná, má mimořádný výchovný význam, ať už v kladném či záporném smyslu. Vzpomínky, které dětem na toto stresující období zůstanou, v nich mohou upevnit obraz pedagoga jako obdivovaného vzoru, anebo naopak podlomit důvěru k němu i celé škole (Říčan – Janošová, 2010, s. 74).

Školy by měly mít na paměti, že dítě může jeden osamělý incident šikany vnímat stejně bolestivě a traumaticky jako dlouhodobou šikanu, bez ohledu na to, zda šlo o malé popichování, nebo fyzický útok (Evelyn-Fieldová, 2009, s. 142).

⁵ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [cit. 20.08.2010]. Dostupné na WWW:<
<http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky?highlightWords=metodick%C3%BD+pokyn+%C5%A1likanov%C3%A1n%C3%AD>>

Dítě může být šikanováno i v přítomnosti učitele. Probíhá to ovšem skrytě a mírněji dokud se učitel nevzdálí, pokud má ovšem oči otevřené, může mnohé zaregistrovat. Jde o přímé znaky šikany, ovšem je třeba zaměřit se i na známky nepřímé. To jsou jevy, ze kterých můžeme usuzovat, že dítě je šikanováno, i když nejsme bezprostředními svědky ve chvíli, kdy mu ubližují jiné děti (Říčan, 1995, s. 48, 49).

Alarmující signály se nesmějí ponechat náhodě. Je zapotřebí je záměrně a systematicky vyhledávat, nejlépe prostřednictvím anonymních dotazníků. Nepřímé varující signály jsou stejně důležité, ale jsou málo viditelné. Zahrnují nápadné projevy šikanování v přítomnosti učitele a skryté volání oběti o pomoc (Kolář, 2001, s. 109).

M. Kolář (Kolář, 2001, s. 109, 110) radí mezi varovné signály šikany:

Skryté volání o pomoc

- Žák vchází do třídy až s učitelem, postává o přestávce u kabinetu, přichází opožděně do hodiny, vždy chodí všude jako poslední.
- Projevy outsidera, kde je dítě samotářské, s nikým se nebaví, nemá kamaráda.
- Nepříznivý emoční stav. Dítě je stísněné, má smutnou náladu, působí nešťastně a ustrašeně.
- Žák nechodí na tělocvik, zůstává ve třídě. Mívá nadměrně omluvenou absenci, případně i neomluvenou absenci.
- Žákovi se náhle zhorší prospěch. Je nesoustředěný při vyučování.

Subtilní násilí a manipulace

- Žák je okázale přehlížen, odmítán a izolován.
- Projevy nerovnoprávnosti. Dítě dostává povýšené příkazy a snaží se jim vyhovět. Ostatní ho komandují a okřikují.
- „Přátelské“ vtipy a kanadské žertíky. Žáci např. vyndají spolužákovi náplň z tužky před písemkou, schovávají a ničí mu školní pomůcky, oblečení, obuv.
- Ponižování a zesměšňování. Třída se směje při neúspěchu žáka před tabulí, častují ho zahanbující, zesměšňující nebo negativně zabarvenou přezdívkou.
- Objevuje se nápadné jednostranné strkání, šťouchání, lehké pohlavkování apod.
- Žák „dobrovolně“ dává svačiny kamarádovi.

4.1.1 Prostředky vedoucí k odhalení a diagnostikování šikany

K odkrytí a diagnostikování slouží množství prostředků počínaje metodami jako pozorování, zaměření se na přímé a nepřímé znaky šikanování, používání rozhovorů, dotazníků, depistážních dotazníků a příbuzné metody, například schránky důvěry a sociometrická šetření (Bendl, 2003, s. 87).

Podle S. Bendla (Bendl, 2006, s. 87 – 99) slouží k diagnostikování šikany celá řada nástrojů, od metod pozorování, přes rozhovory, až po dotazníky:

1. Pozorování – Odhalit šikanu znamená především více se dívat kolem sebe, všimnout si dění ve třídě, o přestávkách a pozorovat chování jednotlivých žáků. Protože není v silách učitelů kontrolovat a zaznamenat veškeré dění ve škole, musí svůj pohled konkrétně zaostřovat. V praxi to tedy znamená, že se učitelé zaměří jak na pozorování potenciálních obětí a agresorů, tak si budou více všimnout žáků, kteří se ocitají ve zlomových, zátěžových situacích školního života. Čím více příznaků pozorujeme, tím je větší pravděpodobnost, že máme co dělat se šikanou. Učitel, jenž pojme podezření na základě přímých i nepřímých známek šikanování, v důsledku čehož zvýší svou pozornost, má šanci přistihnout agresory při činu.
2. Naslouchání – Metoda, která je na pomezí rozhovoru a pozorování. Učitel se stává v roli „vrby“ terapeutickým a diagnostickým prostředkem zároveň. Je důležité, aby se měl žák ve škole komu svěřit. Ideální je, když se žáci učitelům svěřují se svými problémy, aniž by k tomu byli vyzváni. Pokud nám dítě začne něco vyprávět, měli bychom mu pozorně a se zájmem naslouchat, přičemž se vyhneme zvyku zasahovat do vyprávění a snažit se okamžitě radit, co mělo dítě udělat, jak se mělo nebo má zachovat. Buďme hlavně vnímavými posluchači. Naslouchání může prospět nejen samotnému dítěti, ale i nám, protože nám pomůže pootevřít dveře do jeho duše. To nám umožní připravit si půdu pro přátelský a nenucený rozhovor o jeho ideálním světě, osobních vzorech, ale i problémech, což může napomoci zmírnit jeho pocit ztroskotání a frustrace.
3. Dotazník – Typem dotazníků, které se cíleně zaměřují na odhalování agresorů a obětí šikany, resp. potenciálních agresorů a obětí šikany, jakož i dalších aktérů a

kteře představují v praxi vyzkoušené a standardizované postupy, jsou depistážní dotazníky pro zachycení alarmujících signálů a sociometrické šetření.

Sociometrické metody se zaměřují na zjišťování sociálních vztahů ve skupině. Patří mezi deskriptivní metody, tedy zjišťuje a popisuje výsledky, ale málo vypovídá o motivaci a příčinách vztahů. Mezi základní sociometrické metody patří sociometrický průzkum, který se zaměřuje na zjišťování názorů členů skupiny na své vlastní postavení ve skupině, dále na postavení ostatních členů podle skupinového mínění a konečně na vlastní vztahy k ostatním členům ve skupině.

Nejpoužívanější sociometrický dotazník je SO-RA-D pomocí jehož se získávají informace o vztazích mezi žáky ve třídě. Napomáhá tak poznat strukturu třídy, diagnostikovat sociální vztahy a postavení jednotlivých žáků v kolektivu třídy.

4.1.2 Odhad závažnosti onemocnění

Dalším velmi důležitým krokem je odhad závažnosti onemocnění šikanou. Je to důležité pro další učitelův postup při vyšetřování šikany a její následnou nápravou, jak u jednotlivců, tak i u celých skupin. Na prvním stupni ZŠ se setkáváme především s počátečními stádii šikany.

Odhad závažnosti onemocnění můžeme zredukovat na rozpoznání dvou stupňů:

- a) Počáteční onemocnění, tedy první, druhý a třetí stupeň vývojové destrukce, kdy normy, hodnoty a postoje vůči šikanování ve skupině nejsou přijaty většinou.
- b) Pokročilé onemocnění, tedy čtvrtý a pátý stupeň šikanování, kdy normy, hodnoty a postoje vůči šikanování byly ve skupině přijaty většinou či dokonce všemi nebo téměř všemi členy skupiny (Kolář, 2001, s. 110)

V počátečním stadiu šikany se členové skupiny, tedy jak oběti, tak i svědci šikany, dokážou často a otevřeně o šikaně bavit. Dávají najevo svůj nesouhlas se šikanováním a nemají strach z agresorů, soucítí s obětí a snaží se ji pomoci. Otevřeně stojí proti agresorům a dávají to navenek znát. Zastávají převážně názor, že ubližovat někomu je špatné. Atmosféra lehce pokulhává, jelikož je omezena svoboda projevu a názoru, stejně tak je malá soudržnost a nespolupráce, někteří členové mají z agresora respekt, i přes to všechno je atmosféra živá. Oběť se nebojí otevřeně mluvit o šikaně a většinou se nebojí veřejně označit agresora (Kolář, 2011, s. 179,180).

V pokročilém stadiu šikany se oběti bojí označit agresora. Své zranění omlouvají mnohdy bizarním způsobem, hledají různé výmluvy pro zdůvodnění. Většina lže a zapírá, proto je těžké najít vhodného svědka. Skupina ze strachu agresora brání. Ve skupině tedy vládne atmosféra strachu, nesvobody (Kolář, 2011, s, 202).

4.1.3 Strategie vyšetřování šikany

Strategie vyšetřování vychází z tvrdé reality. V praxi můžeme uplatnit především dva typy strategií. Podle úrovně cílů a rozsahu vyšetřování jeden vnější a lokální, druhý vnitřní a globální. Vyšetřování obětí a svědků, ale i agresorů je realizováno tak, aby ostatní nemohli vyhodnotit, co kdo řekl.

- První typ je vzhledem k úrovni cílů:
 - strategie zmapování symptomů, vnějšího obrazu – jevové stránky;
 - strategie postižení vnitřního vývoje – konstelace postojů k šikanování.
- Druhý typ je podle obsahu vyšetřování:
 - strategie globální (speciální sociometrické šetření celé skupiny, vyšetřování všech žáků);
 - strategie lokální (dílní specifické šetření a vyšetřování vybraných žáků.)(Kolář, 2001, s. 113)

- **Počáteční šikana s obvyklou formou**

U počáteční šikany mají metody charakter překvapení a skrytosti, abychom vyšetřovaného zaskočili a on nebyl připraven. Neměl by hned rozeznat, o co nám konkrétně jde. V tomto smyslu uskutečnime rozhovory s informátory, oběťmi a svědky tak, aby to ostatní nevěděli. Poskytuje nám to výhodu překvapení při vyšetřování agresorů a chrání to informátory, svědky a oběti před mstou a ovlivňováním. Jedná se o globální strategii, a nikoliv o strategii lokální (Kolář, 2001, s. 116).

- **Počáteční šikana s neobvyklou formou**

Šikany, které patří do této skupiny, mohou být matoucí pro nespécialistky. Tyto šikany zahrnují změnu především u přímých a nepřímých účastníků šikany. Patří sem, ale i změna v organizování života ve škole a malá míra propojenosti šikany se školou. Jde o případy, kdy např. rodiče protagonistů šikany pracují na škole, kde se to stalo, nebo když šikana probíhá na více úrovních v propojených třídách a větší část šikany se

odehrává venku. Proměnu taktiky vyšetřování je nutné přizpůsobit dané situaci (Kolář, 2011, s. 209,210).

- **Pokročilá šikana s obvyklou formou**

Vyšetřování pokročilých šikan vyžaduje vysoce odborné a psychologicky „tvrďší“ postupy. Běžné jsou křivé výpovědi a falešní svědkové. Zde je nutné používat diagnostické metody, zaměřené na vztahy a postoje žáků a na ověřování pravdivosti výpovědi. Důležitá je práce s neverbálními technikami (tělesná blízkost, pohled do očí...) a výslechovými praktikami (přitlačení ke zdi, znejišťování,...). Výslech musí být perfektně připraven. Je nutné vědět co nejvíce o skrytém životě skupiny (Kolář, 2011, s. 206).

- **Pokročilá šikana s neobvyklou formou**

Jde o šikanu, jež nás může svou podobou šokovat a je nutné upravit základní postup vyšetřování, ale i nápravy. Tato podoba šikany zahrnuje přítomnost extrémního fyzického násilí či sexuální brutality. Většinou se jedná o fyzicky extrémně brutální šikanu, které se staneme náhodným svědkem a se kterou jsme konfrontováni nečekaně (např. výbuch, kdy žáci „lynčují“ spolužáka). Vyžaduje zásadnější změnu vyšetřovací taktiky a vlastní nápravy (Kolář, 2011, s. 93).

4.1.3.1 Schéma strategie vyšetřování

Strategie první pomoci podle M. Koláře (Kolář, 2011, s. 180):

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany
2. Rozhovor s informátory a oběťmi.
3. Nalezení vhodných svědků.
4. Individuální rozhovory se svědky
5. Zajištění ochrany obětem.
6. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - a) rozhovor s oběťmi a agresory (směřování k metodě usmíření)
 - b) rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)

U běžných šikan jsou všechny kroky strategie nezbytné, žádný z nich nelze úplně vynechat. Pořadí je stále kromě pátého kroku zaměřeného na zajištění ochrany

obětem. Ten není pevný, lze ho dle potřeby měnit. Strategie první pomoci je pružná symptomu a alternativní. V praxi to znamená, že musíme nalézt odpovědi na následující otázky:

- Kdo je obětí, případně kolik je obětí?
- Kdo je agresorem, popř. kolik je agresorů? Kdo z nich je iniciátor, kdo je aktivní účastník šikanování a kdo je obětí i agresorem?
- Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem?
- K jak závažným a agresivním a manipulativním projevům došlo?
- Jak dlouho šikanování trvá?

Výpovědi k jednotlivým otázkám je nutné důkladně zapsat a uspořádat do kvalitního důkazního materiálu. Musíme mít jistotu, jak šikanování konkrétně probíhalo (Kolář, 2001, s. 113).

Podle M. Koláře (Kolář, 2001, s. 114) je nejdůležitější vypracování přehledu hlavních typů agresorů (kdo je iniciátor, oběť, svědek...). U jejich jmen si poznamenejme přesné údaje kdy, kde, jak a komu co udělali. Je to důležité pro úspěšné uplatnění metody vnějšího nátlaku. Potřebujeme to však i pro sebe, abychom byli chráněni před stížnostmi rodičů agresorů.

Pro porozumění strategii vyšetřování a získání citu pro její posloupnost a propojenost vysvětluje M. Kolář jednotlivé kroky podrobněji (Kolář 2011, s. 180-191):

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany: Prvotním úkolem je odhadnout, jak je šikanování rozvinuto a jakou má formu. Zjišťujeme to především prostřednictvím rozhovoru s informátory a oběťmi (konkrétněji v kapitole 4.1.2).

2. Rozhovor s informátory a oběťmi: Začínáme rozhovorem s informátory a oběťmi o vnějším obrazu šikanování. V případě, že nejdříve hovoříme s těmi, kteří na šikanu upozornili, například s odvážným kamarádem nebo s rodiči jednoho z týraných žáků, následují ihned rozhovory s oběťmi (ne s podezřelými pachateli!). Při rozhovoru s obětí je důležité, aby o tom ostatní nevěděli (je potřeba ji ochránit).

3. Nalezení vhodných svědků: Ve spolupráci s informátory a oběťmi vytipujeme členy skupiny, kteří budou ochotni pravdivě vypovídat. Nalézt vhodné svědky nebývá

obtížné. Jde o to nalézt žáky, kteří s obětí sympatizují, kamarádí s ní, či ji neodmítají, žáky nezávislé na agresorech.

4. Individuální rozhovory se svědky: Většinou postačí, když s nimi mluvíme jednotlivě. Důležité je rozhovory naplánovat tak, aby o nich druzí nevěděli. Vyskytnou-li se těžkosti, lze uskutečnit doplňující a zpřesňující rozhovory nebo konfrontaci dvou svědků. Většinou je chybou (vedoucí k ohrožení vyšetřování) společné vyšetřování svědků a agresorů. Zásadní chybou je konfrontace obětí a agresorů.

5. Zajištění ochrany obětem: Je potřeba šikanované dítě chránit do doby, než se vše vyřeší. Zajistit zvýšený dozor, doprovod do školy a ze školy. U počátečních stádií šikanování nejsou většinou mimořádná bezpečnostní opatření zapotřebí. Oběť se nikdy nesmí nechat svému osudu. V některých mimořádných případech je nutné dlouhodobě uvolnit oběť ze školy nebo jí zajistit okamžitý přechod na jinou školu. To se však týká obvykle pouze pokročilých šikan.

6. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:

a) *rozhovor s oběťmi a agresory (směřování k metodě usmíření)*

Pouze pokud se jedná o první dvě stádia šikany a nemělo vážnou podobu. Mluvíme s oběťmi a agresory, pozorujeme vnitřní proměnu vztahů. Jde o společné hledání nápravy v neformální atmosféře.

b) *rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)*

Je to vždycky poslední krok ve vyšetřování. Musíme být dobře připraveni, jinak je to ztráta času. Dokud neznáme vnější obraz šikanování a nemáme shromážděné důkazy, nemá smysl s agresory mluvit. Všechno zapřou a podezření vyvrátí anebo zpochybní.

Hlavním cílem rozhovoru je paralyzování jejich agrese vůči bližním. To znamená, že setkání slouží k tomu, abychom agresory okamžitě zastavili a ochránili jejich oběti i je samotné před následky jejich činů. Většinou se dá použít tzv. princip přitlačení ke zdi. Například je upozorníme, že při jakémkoliv náznaku šikanování bude jejich potrestání přísnější, případně to bude ohlášeno na policii apod. Zároveň zdůrazníme, že k jejich snaze napravit situaci bude přihlíženo při řešení jejich chování.

4.2 Řešení šikany na 1. stupni ZŠ

„Šikana začíná již zdánlivě nevinným honěním, strkáním, kopáním, které sice není násilné, ale je pro něj charakteristické, že je oběť neoplácí. I při své náročné práci by si měl každý pedagog takového chování všimnout a řešit jej. Není nic horšího, než promlčené násilí v jakékoli formě“ (Kolář, 1997, s. 60).

Pedagog na prvním stupni ZŠ by měl mít schopnost psychologicky analyzovat vztahy mezi žáky a pochopit příčiny různých konfliktních situací. Jestliže se řídí při řešení různých přestupků pouze mechanickými schémata, tj. např. podle toho, co žák provedl, bez ohledu na motivaci a celkovou situaci, pak se dostává do pozice narušující vývoj osobnosti žáků (Langer, 1999, s. 344).

Poučením i příkladem mohou pedagogové ukázat, že všichni žáci jsou jako členové společnosti rovnocenní. Využívání příležitosti k udělování odpovědnosti může napomáhat zvyšovat sebevědomí a pocit jistoty u obětí a agresorů šikany a omezovat v jisté míře potřebu nevhodného sebeprosazování (Fontana, 2003, s. 304).

4.2.1 Metody řešení situace

Předpokladem úspěšného řešení šikany je připuštění si možnosti jejího vzniku a existence na škole a dále odvaha obětí a ochota okolí oznamovat jednotlivé incidenty. Samozřejmým, ale v praxi bohužel nenaplněným, předpokladem je odborná erudovanost pedagogických pracovníků (Bendl, 2003, s. 78,79).

Vyšetření konkrétního případu šikany představuje jen první fázi jeho zvládnutí. Musí následovat stejně důležitá a stejně náročná druhá fáze: pedagogické řešení a náprava škod, které šikana napáchala zejména na vztazích mezi dětmi (Říčan-Janošová, 2010, s. 91).

Podle M. Koláře (Kolář, 2001) lze k nápravě použít dvě zásadně odlišné metody:

- metodu vnějšího nátlaku
- metodu usmíření

Každá z těchto metod se snaží vlastním způsobem co nejrychleji razantně potlačit příznaky onemocnění skupiny. Usiluje o zastavení šikanování, nápravu, obnovení platnosti oficiálních norem a zabezpečení ochrany obětí. Metody se nepokoušejí o léčbu

celé skupin, cílem je ovlivnění jednotlivců nebo určité podskupiny. Neřeší a ani nemohou řešit příčiny problému (Kolář, 2001, s. 121).

4.2.1.1 Metoda vnějšího nátlaku

Vnější nátlak neboli metoda restrikce je v pedagogické praxi hojně využíván a většinou je tou jedinou, na kterou pedagogové při vyšetřování šikany sázejí. Záměrem metody je přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem. Metoda akcentuje ochranu skupiny jako celku. Pedagog tímto způsobem nekompromisně chrání „právní rád“ školy, který je pilířem k bezpečí žáků. Metoda by měla zahrnovat tyto tři pilíře:

- individuální nebo komisionální pohovor
- oznámení o potrestání agresoru před celou třídou
- ochranu oběti

4.2.1.1.1 Individuální nebo komisionální pohovor

Předpokladem konání pohovoru s agresory a jejich rodiči je úspěšné dokončení vyšetřování případu. Bez dobré diagnostiky ztrácí jednání smysl a nezřídka se z nepřipraveného rozhovoru, kdy se teprve dokazuje účast na šikanování, stává fraška (Kolář, 2011, s. 192).

S agresory jednáme individuálně, zpravidla nikoliv před třídou, protože bychom je tím mohli „tlačit“ do vzdorného pole. Někdy si agresor teprve při této příležitosti uvědomí, že jeho jednání překročilo rámec přístupné legrace, že oběti způsobil velké utrpení, a lze u něj povzbudit empatii, schopnost vcítění. Tak tomu je především u dětí na prvním stupni ZŠ (Říčan, 1995, s. 55).

U zárodečných podob šikanování u dětí postačí vyvinout pedagogický nátlak při setkání třídního učitele, agresora a jeho rodičů. Ve vážnějších případech počátečních a rozhodně vždy u pokročilých stádií je třeba uplatnit nátlak prostřednictvím komisionálního pohovoru. Složení komise může být různé, záleží na typu školy a dalších okolnostech. Komisionální pohovor může mít nezanedbatelný preventivně výchovný účinek, který je dán možností pracovat se skupinovou dynamikou a použít poměrně široké spektrum sankcí a trestů. Přestože jednání komise trvá krátce, probíhá v ní skupinová dynamika (Kolář, 2001, s. 121, 122).

M. Kolář (Kolář, 2011, s. 193) uvádí orientační posloupnost jednání takto:

1. Seznámení rodičů s problémem,
2. postupné vyjádření všech pedagogů,
3. vyjádření žáka,
4. vyjádření rodičů,
5. rozhodování komise za zavřenými dveřmi,
6. seznámení rodičů a žáka závěrem komise.

Podle P. Řičana (Řičan, 1995, s. 55,56, 60) má domluva zpravidla obsahovat i hrozbu sankcemi, resp. tresty. Klasickou neformální sankcí je vyjádření nesouhlasu nebo hněvu, s následující změnou chování vůči danému žákovi. Tato sankce je někdy velmi účinná. Užití této sankce ovšem předpokládá, že žákovi záleží na mínění a náklonnosti daného učitele. Každá sankce, kterou použijeme, musí být provinilci, případně jeho rodičům či kolektivu třídy jasně vysvětlena. Stručný soupis sankcí:

- Zdržení žáka ve škole po vyučování.
- Vyžadování náhrady za poškozený nebo zničený předmět.
- Oznámení prohřešku rodičům a oficiální stížnost řediteli.
- Odvedení žáka tam, kde jsou právě rodiče, např. na pracoviště, se žádostí, aby uplatnili svůj výchovný vliv a převzali dítě do své péče.
- Oznámení prohřešku na schůzi rodičů nebo na shromáždění žáků několika tříd.
- Vyloučení např. ze zájezdu na hory nebo z jiné akce.
- Převzení do jiné třídy.
- Důtka, podmíněčné vyloučení.
- Snížení známky z chování.
- Přeložení na jinou školu.
- Oznámení na policii, případně přivolání policisty do školy.
- Umístění v diagnostickém ústavu nebo umístění v dětském domově.

Pokud ovšem víme, že na uvedeného agresora nic neplatí a žádná ze sankcí není účinná, raději se soustředíme na to, aby agresor odešel ze školy.

4.2.1.1.2 Oznámení o potrestání agresorů před celou třídou

Podle M. Koláře je druhou nezbytnou součástí nátlakové metody informování žáků celé třídy o závěru výchovné komise. Úkolem pedagoga je přesvědčit žáky, že pracovníci školy dokážou spolehlivě zajistit ochranu slabých před silnými a

respektování kázeňských norem školy. I při „obyčejných“ pokročilých šikanách pedagog nemá snadnou situaci. Dochází běžně k tomu, že většina třídy stojí na straně agresorů, dokonce i oběti mohou proti potrestání agresorů protestovat. Může se proto stát, že vystoupení pedagoga vede pouze k podráždění skupiny (Kolář, 2011, s. 195).

Samotný akt oznámení o potrestání viníka nelze přeceňovat. U pokročilých šikan nepřináší zásadnější účinek. Škola tím vyjadřuje jednoznačné a pevné stanovisko: Šikanování nebude trpěno! Viníci budou při odhalení potrestáni! U počátečních stádií šikany oznámení o potrestání agresoru plní svůj účel – nastoluje přinejmenším krátkodobé bezpečné vztahy mezi žáky. Vždy je výhodnější, když se pedagogovi podaří dosáhnout toho, aby většina třídy rozhodnutí přijala a podpořila. (Kolář, 2001, s. 123, 124).

Oznámíme třídě, zda a jak budou viníci potrestáni, a vyzveme ji, aby pokračování šikany zabránila. Obracíme se přitom zvláště na děti, které mají na ostatní zpravidla dobrý vliv. Je dobré zdůraznit, že podíl viny na tom, co se stalo, nesou všichni, nejen agresor a oběť, ale i část dětí, která pasivně přihlížela týrání nebo se dokonce na šikanování podílela. Ve vážnějších případech má toto jednání vést nepochybně ředitel školy. Apeluje na slušnost, svědomí, empatii, rytířství. Zdůrazníme, že zodpovědnost za to co se stalo, mají všichni, kteří u toho byli. I v případě, že většina třídy přijímá domluvy odmítavě, i když s námi bude jen minimálně komunikovat nebo se dokonce otevřeně postaví za agresory, ujistíme, alespoň menšinu dětí, která se šikanou nesouhlasí, že jejich postoj je správný (Říčan, 1995, s. 58).

Odsuzujeme čin, nikoli dítě. Naopak, na každém provinilci si snažíme najít co nejvíce pozitivního, na co můžeme navázat, ať už je to jeho inteligence, nějaký zvláštní talent, úspěšní nebo nějak zasloužili rodiče atd. (Říčan-Janošová, 2010, s. 96).

4.2.1.1.3 Základní pravidla trestu

V některých případech je nutné pro zvládnutí agrese šáhnout k trestu. Trest je vždy účinnější od pedagoga či rodiče, který je pro agresora naprosto čitelný, má jasně a pevně vymezená pravidla chování, je přirozenou autoritou.

- Mezi agresivním chováním a potrestáním musí být poměrně krátký interval.
- Intenzita a nepříjemnost trestu musí být relativně vysoká – mírný trest umožňuje agresorovi ho bagatelizovat.
- Chování, za které je jedinec trestán, musí být jasně definované.

- Trest musí mít jasný začátek a konec – neohraničený trest má za následek zvyšování agrese a vzteku u agresora. Jeho nekonečnost je pro něj demotivující.
- Oživení scénáře trestu – vrací jedince k předešlému prohřešku, neumožní mu na něj zapomenout. („Petře, už zase děláš.....a víš, co jsi za to minule dostal.“)
- Trest je nutné ukládat v klidu, bez emocí a přirozeně.

4.2.1.1.4 Ochrana oběti

Poslední nezbytný pilíř metody nátlaku je podle M. Koláře (Kolář, 2011, s. 195) zajištění ochrany oběti. Po vyšetření a potrestání agresoru ji nelze ponechat svému osudu s odůvodněním, že je vše vyšetřeno. Není tomu tak, neboť příčiny onemocnění skupiny nebyly odstraněny. Šikanování může opět začít růst. Proto musí být zabudována do skrytého života skupiny bezpečnostní pojistka, která pedagoga okamžitě varuje při hrozícím nebezpečí. Pedagog by si měl například domluvit osobní setkávání s obětí v nějakém rozumném intervalu. Bezpečnost oběti může být posílena i některým z následujících způsobů:

- Setkávání pedagoga s loajálními informátory.
- Stanovením ochránců oběti (ze třídy nebo z vyššího ročníku).
- Intenzivním sledováním situace, včetně docházky oběti.
- Zprostředkováním péče v odborném zařízení a udržováním kontaktu s jeho pracovníkem.
- Vytvořením „horké linky“ s rodiči.

4.2.1.2 Metoda usmíření

Druhou možností, jak poskytnout první pomoc je dle M. Koláře (Kolář, 2001, s. 125) metoda usmíření. Od předešlé metody se liší tím, že místo donucení k vnější poslušnosti se sleduje vnitřní proměna vztahu mezi oběťmi a agresory. Je zde akcentováno řešení problému, tedy změna agresivního postoje, domluva a usmíření mezi aktéry šikanování. Trest se nekoná, místo toho nastupuje řízené společné hledání nápravy v neformální atmosféře. O změnu se usiluje prostřednictvím sdílením odlišných pocitů jednotlivých aktérů a podporováním schopnosti agresora vcítit se do oběti, mít s ní soucit, pochopit její utrpení. Pokouší se ve zjevně nakažené části skupiny, změnit vztahy k lepšímu. Je nutné vědět, kdy jí lze použít, kdy má ještě naději na úspěch a kdy už může pouze uškodit a ublížit. Je tedy vhodná v počátečních stádiích šikany.

Podle M. Koláře (Kolář, 2011, s. 196) hlavní krédo metody citlivě reaguje na slabé stránky represe. Jde např. o:

- Početné skupiny, kde je šikanování více či méně nápodobou tělesného trestání v rodině, kdy silný týrá slabého. Pak je trestající, represivní chování školy posilováním spouštěného negativního vývoje, resp. uzavřením bludného kruhu.
- Veřejné označování členů skupiny za „útočníky“ a „oběti“ vede k upevnění těchto negativních rolí.
- Obviňování a trestání nezřídka prohlubuje narušený vztah útočníka k obětí, pedagogům a ke škole.

Neočekávaná důvěra a laskavě pevný postoj k agresorovi může někdy vést ke zlomu nebo k otřesu agresivních postojů. Učitel se totiž zachová v emočně vypjaté situaci zcela jinak, než agresor očekává, než je zvyklý od rodičovských a jiných autorit. Tím se prolomí dosavadní bludný kruh, otevře se nová cesta, či se oslabí patologické chování. Použití metody usmíření má omezené možnosti, lze ji použít při nebrutálních počátečních formách stádia šikanování, kdy normy šikany nebyly přijaty většinou členů nemocné skupiny, především u dětí mladšího školního věku. (Kolář, 2001, s. 125, 126).

Je ovšem těžké odhadnout, zda metoda usmíření dosáhne rozhodujícího obratu. Je to možnost, kterou stojí za to zkusit. Při vhodném použití nehrozí obětím žádné větší nebezpečí a vždy se dosáhne alespoň částečného pozitivního efektu (Kolář, 2011, s. 197).

4.2.2 Základní intervenční program (ZIP)

Tento program je určený pro celkovou léčbu skupin s počátečním stadiem šikanování. Může být použitý samostatně jako jednorázový minimální zákrok, či jako rozjezd pro celoroční komunitu se třídou. Cílem programu je zastavení sebedestrukce a nastartování sebeúdravného procesu skupinového organismu (Kolář, 2011, s. 235,236).

Nejúčinnější cesta ke zvládnutí cíle programu je komunitní model práce, z toho důvodu byly do programu zařazeny jeho významné součásti. Jedná se o třídní setkávání jednou týdně zaměřené na práci se skupinovou dynamikou, základní komunitní pravidla, specifická pravidla – třídní charta proti šikanování a spoluspráva (Kolář, 2011, s. 244).

4.3.1 Zmapování skrytého život

Kdo chce léčit skupinu zasaženou šikanou, musí nahlédnout do jejího skrytého života. Toho dosáhneme prostřednictvím skupinové diagnostiky. Do skupiny můžeme proniknout dvojitým způsobem:

1. Dynamická diagnostika – děje se prostřednictvím povídání, pozorování a ovlivňování skupiny při herních a modelových situacích. Probíhá v přirozeném běhu školního života. Patří sem např.:

- Pohybové sociogramy a malé sociometrie.
- Práce s osobním teritoriem.
- Arteterapie zaměřená na orientaci ve vztazích ve skupině.
- Řešení morálních dilemat, modelových a zátěžových situací.

2. Testová diagnostika třídy – u nás stejně jako ve světě se pracuje s Dotazníkem o šikaně (Kolář, 2005), upraveným dotazníkem Olweuse (Říčan, Janošová, 2009), metoda Dotazník specifických sociálních rolí (Kolář, 2007), Peer-nomination (Říčan, Janošová, 2006). Nejvíce nám řeknou metody, které mají ve spektru svých diagnostických zájmů i šikanu. Patří mezi ně například dotazník D1 autorů N. Martinové, R. Brauna a P. Doležala (2002) nebo Braunovy dotazníky B3 (1997) a B4 (1998). Z dalších užitečných metod uvádí M. Kolář Krkovičův test agresivity, Ostrov naší třídy, nedokončené věty, techniku nedeslaného dopisu agresora a svědka oběti atd. U malých dětí používáme obrázkový dotazník pro 1. a 2. třídu (Kolář, 2011, s. 236-241).

5 PREVENCE ŠIKANY NA 1. STUPNI ZŠ

Nejlepší způsob, jak zabránit šikaně, je připustit si možnost, že existuje, podobně jako plevel a pavučiny. Každá škola si musí vypracovat vhodnou celoškolskou filozofii obrany proti šikaně, podpořenou aktivním programem prevence. Tento program by měl zahrnovat kázeňský řád, jasně daná pravidla pro každého člena školní komunity, přesně dané činy, které se posuzují jako šikana a přiměřené důsledky (Evelyn-Fieldová, 2009, s. 140).

Je zřejmou skutečností, že kdyby děti nemusely chodit do školy, k většině případů šikany by nikdy nedošlo. Proto má škola velkou odpovědnost za to, aby předcházela vzniku tohoto problému a aby se s ním vyrovnala, když nastane (Fojtík, 2003, s. 305).

V běžných třídách mezi sebou žáci často soupeří, především za účelem získání co nejlepších známek, a relativně málo se vzájemně podporují (Průcha, 2002, s. 340).

5.1 Druhy prevence

S. Bendl uvádí dva druhy preventivních opatření proti šikaně – primární prevence a sekundární prevence (Bendl, 2003, s. 77, 78):

- Primární prevence se uplatňuje v případech, kdy k šikaně ještě nedošlo. Spočívá ve výchově harmonické osobnosti dítěte, informovanosti dítěte, rodičů, veřejnosti o šikaně a preventivních aktivitách ve školách (pěstování zdravého sebevědomí, samostatnosti) či tzv. výchovu k násilí (metoda výcviku k překonávání únavy, nepohodlí, výchova k nebojácnosti, otužilosti a tělesné zdatnosti). Účinnými prostředky primární prevence jsou přirozené části komunity jako např. celoškolská setkání, školní parlament, třídní samosprávy či společenství. Nejlepší ochranou proti šikanování je budování otevřených kamarádských a bezpečných vztahů mezi členy školního společenství.

- Sekundární prevence se uplatňuje v situacích, kdy k šikaně došlo a kde musí být použita taková opatření k nápravě, aby se problémy už neobjevily. Radíme sem včasnou diagnostiku, bezodkladné řešení šikany, pedagogická opatření (ochrana oběti před dalším násilím, rozhovor s rodiči obětí, jednání s rodiči agresor, komunikace s ostatními rodiči, jednání s kolektivem třídy), včetně výchovné práce s agresory (postihy,

monitorování, tlumení agresivních sklону, pochvala za zvládnutí impulzivitu v provokující situaci, výcvik sociálních dovedností, zaměstnání vhodnou činností).

V úvahách o prevenci šikany, lze nalézt i další rozdělení typů prevence:

- Terciární prevence. Tato prevence v oblasti šikanování prakticky neexistuje. Do budoucna však bude nutné o ni začít uvažovat a především na ní začít pracovat. Má předcházet zhoršování stavu, recidivám a snižovat negativní důsledky sociálně patologických jevů. Je zacílena na jedince či skupiny, u nichž problém již existuje... Nutnou podmínkou je možnost nebezpečného iniciátora brutální a kriminální šikany ze školy vyjmout. Dlouhodobější odbornou péčí však vyžadují i oběti pokročilých šikan s následky posttraumatické stresové poruchy.⁶

- Specifická prevence se zabývá preventivním působením zaměřeným přímo na problematiku konkrétního jevu, kterému se prevence snaží předejít.

- Nespecifická prevence Podporuje a rozvíjí způsoby chování, které jsou v dané společnosti žádoucí. Děje se tak výchovou v rodině, ve škole a výchovou a vzděláváním ve společnosti (Pokorný, Telclová, Tomko, 2003, s. 123).

Žákům je nabídnut program, který jim neumožní pomyslet na problémové, agresivní nebo sociálně patologické chování. Atraktivní výuka a zajímavý školní program, jenž bude předcházet nudě, která může být příčinou šikanování. Školy se mohou zapojit do některého ze speciálních programů: např. „Zdravá škola“, „Dokážu to?“, „Začít spolu“ (Bendl, 2003, s. 58).

5.2 Prevence školní šikany

„Za aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí mají odpovědnost ředitelé škol a školských zařízení. Ti mají dále zaručovat vzdělávání pedagogických i nepedagogických pracovníků v akreditovaných kurzech v problematice šikanování. Mají zprostředkovat dohled pedagogických pracovníků nad žáky ve škole v době před a mezi vyučovacími hodinami a podle potřeby při přecházení mezi budovami. Pedagogickým

⁶ HUBÁČKOVÁ, J. Děti a jejich problémy [online]. 2006 [cit. 2010-01-12]. Dostupné z WWW:

<http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/socialnepatologickejvyajejichprevence/socialnepatologickejvyajejichprevenceobecne/12342.aspx>

pracovníkům i žákům mají zajišťovat informace o negativních důsledcích šikanování, především poukázáním na nebezpečí podceňování počátečních projevů šikanování. Mají zajistit doplňování literatury z dané problematiky do školních knihoven. Každá škola si zhotovuje vlastní Program proti šikanování, který je součástí Minimálního preventivního programu. Na jeho realizaci se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy, koordinaci provádí školní metodik prevence. Hlavní součástí programu je krizový plán, pro případ, že k šikaně dojde. Měly by v něm být zahrnuty kompetence jednotlivých osob a specifický postup a způsob řešení.“⁷

Školy by měly šikanu považovat za porušení lidských práv oběti, útočníka, svědků, rodičů i dětí. V ideálním případě by měly šikanu považovat za projev dysfunkce, zhroucení vztahů, jež vyžaduje citlivou nápravu (Evelyn-Fieldová, 2009, s. 138).

5.2.1 Schéma prevence školních šikan

Model ucelené pomoci, jak ji uvádí PhDr. Kolář, má následujících sedm vrstev:

1. Pedagogická komunita
2. Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity
3. Odborné služby rezortu školství, mající za úkol řešit pokročilé šikany a zajišťovat servis v oblasti prevence šikanování (pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogickými centry, diagnostickými ústavy apod.)
4. Spolupráce škol s odborníky z jiných rezortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování (kriminálníci pro mládež, sociální kurátoři, dětské psychiatry)
5. Pomoc a podpora krajských úřadů a ministerstva školám při vytváření prevence šikanování.
6. Kontrola připravenosti škol ochránit děti před šikanováním ze strany české školní inspekce, krajských úřadů a ministerstva.
7. Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí úřadem Ombudsmana a nevládními organizacemi (například Amnesty International v ČR, celostátní sdružení Společenství proti šikanování apod. (Kolář, 2001, s. 198).

⁷ *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky* [online]. [cit. 2010-01-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezizaky?highlightWords=metodick%C3%BD+pokyn+%C5%A1ikanov%C3%A1n%C3%AD>

5.2.2 Posílení demokracie ve třídě a ve škole

Výchova dětí k demokracii není jen záležitostí výuky ve speciálním předmětu. Jde především o styl jednání učitele s dětmi a s jejich rodiči. Pokud jde o děti, tedy hned od prvního ročníku (Říčan, 1995, s. 78).

Podle P. Říčana (Říčan, 1995, s. 78, 79) jsou hlavními body demokratického stylu následující zásady:

- Ptát se dětí na jejich názory a přání, brát je v úvahu a naslouchat jim, diskutovat s dětmi a dospívat ke kompromisům.
- Dávat dětské skupině možnost volby (při vhodných příležitostech).
- Pěstovat žákovskou samosprávu v rámci školy i v rámci jednotlivých tříd. Vyhledávat příležitosti uplatnění žákovských samospráv a dávat jim možnost jednání s vyššími autoritami.
- Otevřeně informovat rodiče o problémech i o nepříjemných událostech a chybách, ke kterým došlo. Je to nutná cesta k důvěře, i když je někdy nepříjemná, ale nutná.
- Umožňovat rodičům co nejčastější přístup do školy, aspoň někdy i při vyučování. Je to opět další cesta k důvěře, obohacení výuky a zároveň se přístupem rodičů do školy posiluje dozor.
- Podněcovat aktivitu rodičovské organizace na škole – dávat jí k dispozici co nejvíce informací, radit se s ní v důležitých rozhodnutích, žádat ji o pomoc a přenášet na ni v rámci platných předpisů co nejvíce zodpovědnosti.

5.2.3 Solidarita se slabými jako základ řízení třídy

V každé lidské skupině jde o to, kdo bude mít vliv na to, co se bude společně dělat a jak se to bude dělat. Každý se snaží prosadit svá přání a často můžeme říct, že zde probíhá boj o moc. Ve třídě vzniká napětí, konflikt, stálý boj učitele s třídou o udržení kázně. Navíc jsou zde vztahy mezi dětmi. Neustále vznikají drobnější či větší konflikty. Děti se dostávají do sporů a opět se usmířují, soupeří o prestiž, bojují o moc. Učitel se musí prosadit jako ten, kdo má v těchto sporech – pokud přesáhnou únosnou míru – poslední slovo. Bývá soudcem a někdy i vykonavatelem rozsudku. Jeho úkolem je prosadit spravedlnost mezi dětmi. Má-li si učitel udržet kázeň, potřebuje „přízeň davu“, potřebuje mít jejich respekt. Učitel by si měl záměrně všimnout dětí plachých, nějak handicapovaných, méně sympatických. Může využívat příležitostí k tomu, aby je

povzbudil, posílil jejich sebevědomí, ujistil je, že jsou stejně hodnotné jako ti ostatní, dal jim příležitost lépe zapadnout do kolektivu. Orientovat se na outsidersy znamená stálý zápas o důvěru dětí (Říčan, 1995, s. 72-74).

5.2.4 Autorita učitele a její podpora

O autoritě učitele pojednává zejména Pavel Říčan (Říčan, 1995, s. 75-77) a říká, že autorita v dnešní moderně liberální společnosti prožívá jakousi krizi. Odmítá se téměř veškerá poslušnost jako omezení osobní svobody. Aby se škola mohla vypořádat se šikanou a plnila dobře své poslání, je nezbytné obnovit autoritu učitele a školy jako celku. Pokud si učitel bude muset nechat líbit útoky a otevřené narážky od asociálních dětí, tak může být spíše rád, že nedostane pohlavek. Tento učitel může pak těžko chránit slušné děti před rváči a oběti před agresory. Posílení autority učitele vyžaduje, aby byl překonán tzv. mýtus dokonalého učitele. Tento mýtus spočívá v představě, že učitel vše hravě zvládá, ale je potřeba trvat na tom, že učitel má právo obrátit se na kolegy s žádostí o pomoc. Na prvním stupni mají děti jednoho učitele a je důležité, aby s nimi byl, pokud je to možné od prvního, až do pátého ročníku. Jen dlouhodobá kontinuita umožňuje učiteli žáky dobře znát a poskytuje dětem pocit bezpečí, důvěru. Učitel je pro ně autoritativní osoba, někdo na koho spoléhají.

S přirozenou autoritou učitele přímo souvisí kázeň. Je-li učitel rozčilený, výbušný, autoritativní, neovládá se, chová-li se panovačně, vypěstuje stejný postoj také u svých žáků. Škola by měla být místem, kam chodí děti rády. To byl jeden z cílů nově vzniklého Rámcově vzdělávacího programu, který lze užít k prevenci šikany. Je nutné učinit vzdělání zábavnější, tak aby se žáci nenudili. Podporovat pocit sounáležitosti ve skupině. S problémovými žáky trénovat asertivní chování a techniky řešení konfliktu. Učit děti sociálním dovednostem, učit děti dovednosti interpretovat pocity a chování toho druhého. Učit dítě porozumět sobě samému. Pedagog by měl cíleně rozvíjet tyto vlastnosti a dovednosti a pomocí pedagogické hry, tematicky zaměřené, tyto vlastnosti ovlivňovat. Cílem učitele je vytvořit pro dítě, co možná nejbezpečnější prostředí. Neméně důležité je získat rodiče dětí pro spolupráci (Bendl, 2003, s. 77).

5.3 Programy proti šikanování

Jak již bylo v předchozích kapitolách několikrát zmíněno, je šikana problém aktuální, který je potřeba řešit především v místech, kde se nejvíce vyskytuje, tj. přímo na půdě školy. Proti častým výskytům agrese se školy snaží bojovat vlastními školními projekty, které často zahrnují informační semináře, besedy, letáčky, informační plakáty apod. Také existuje i možnost připojit se k projektům celonárodním, které jsou podporovány odborníky na danou problematiku ve spolupráci s různými organizacemi.

Úkolem programu je co nejdříve zjistit a následně léčit případné onemocnění. Na vypracování a schválení programu se podílí všichni pracovníci školy. Za významné součásti takového programu, jenž má charakter sekundární prevence, považuje Kolář (2001, s. 190):

- Přítomnost specialisty pro prevenci šikanování.
- Domluva pedagogů, jak postupovat při řešení šikanování.
- Depistážní šetření výskytu šikanování.
- Režim proti šikanování.
- Vhodný způsob seznámení rodičů s nekompromisním bojem školy proti šikaně.

5.3.1 Současné projekty věnované školní šikaně

Minimalizace šikany (MIŠ)

Cílem tohoto projektu je účinně snížit výskyt šikany na školách. Příčinou vzniku projektu byla alarmující čísla výskytů násilí mezi dětmi a současně i obecná neznalost chování agresorů a zároveň pedagogická nepřipravenost na tento problém. Záměrem je předat pedagogické veřejnosti ověřené nástroje a postupy pro práci se šikanou.

Projekt realizuje společnost Telefónica O2, koordinátorem projektu je občanské sdružení AISIS a jeho odborným garantem se stal Dr. Michal Kolář. Do tohoto programu se dosud zapojilo 205 pedagogických pracovníků v 17 pilotních škol z celé České republiky.

Český školní program proti šikanování

Jedná se o projekt MŠMT. Program je chápán jako jedna z alternativních možností, jak účinně čelit šikanování ve škole. Za podstatnou okolnost považují skutečnost, že program byl zaváděn na Zdravé škole, která v rámci své filosofie samozřejmě provádí obecnou prevenci sociálně patologických jevů.

Projekt byl řešen ve čtyřech vzájemně propojených úrovních:

Na první úrovni proběhla příprava projektu, všech tří jeho součástí, tzn. speciálního programu proti šikanování, vzdělávání pedagogů a výzkumu.

Na druhé úrovni bylo pedagogickým pracovníkům poskytnuto systematické vzdělání v oblasti specifické primární prevence a sekundární prevence pro zárodečné a počáteční stádia šikanování. Prakticky šlo o to naučit pedagogy ochránit děti před konkrétním sociálně patologickým jevem - šikanováním.

Na třetí úrovni pedagogové sami, nicméně s podporou supervizora, zaváděli vypracovaný „rámcový“ model programu proti šikanování.

Na čtvrté úrovni bylo provedeno hodnocení efektivity speciálního programu proti šikanování a účinnosti vzdělávání pedagogů.

Základním východiskem pro tvorbu programu byla původní speciální teorie a metodika sekundární prevence školního šikanování v knize Bolest šikanování (Kolář, 2001).⁸

ChildLine in Partnership with Schools – CHIPS (Projekt podpory vrstevnických vztahů)

CHIPS je program, který vznikl na školách ve Velké Británii a do českého prostředí byl aplikován Linkou bezpečí za pomoci grantu od Evropské unie, a to v období 2006-2007. Jeho náplní je především pomoc při prevenci šikany a dále se snaží rozvíjet kladné vrstevnické vztahy na školách. Hlavní důraz je kladen na prevenci šikany a ostatních sociálně patologických jevů v prostředí školního kolektivu. Program vychází ze znalostí a zkušeností, jež ukazují, že mladí lidé se spíše svěřují se svými problémy vrstevníkům, než nadřízené autoritě, vůči níž mají zábrany. Tento projekt je

⁸ Školní program proti šikanování. [online]. [cit. 2010-01-12]. Dostupné z [www: http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm](http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm)

koncipován jako mezinárodní, kromě ČR na něm spolupracují i školy z Polska a Slovenska.⁹

Hlavní cíle pro školy

- specifické;
- hodnotitelé;
- realistické;
- časově vymezené;
- individuální a kreativní program pro jednotlivé školy „šitý na míru“;
- pocit bezpečí ve škole od nejnižších ročníků;
- odstranění národnostních a jazykových bariér (Plšková, 2009, s. 46).

Hlavní cíle pro žáky

- Překonat bariéry mezi ročníky či věkovými skupinami.
- Vést studenty k tomu, aby se nebáli mluvit o šikaně a jiných problémech.
- Podporovat interakci mezi podporovateli.
- Získat důvěru žáků s důrazem na zachování důvěrnosti získaných informací (Plšková, 2009, s. 46).

Silní bez násilí

Základní myšlenkou projektu SILNÍ BEZ NÁSILÍ je pomocí zážitkových technik, modelových situací, hudby a tance pracovat na posílení sebevědomí dětí, dodat jim odvalu a případně vzor pro řešení násilí a šikany v jejich bezprostředním okolí. Žáci jsou plně zapojeni do přípravy muzikálu STREETLIGHT ve spolupráci s mezinárodní skupinou GenRosso. Tento program primární prevence se nezaměřuje výhradně na agresora či oběť, ale klade si za cíl oslovit především nečinně přihlížející většinu. Tento projekt vznikl v Německu. Díky podpoře Evropské komise (program Daphne), se tento projekt šíří do dalších evropských zemí. Autorem projektu (Stark

⁹ citováno z projektu CHIPS. [cit. 2010-01-12]. Dostupné na www:

<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=333>

ohne Gewalt) je pedagog Mathias Kaps, který tento projekt postavil na muzikálu STREETLIGHT mezinárodní skupiny Gen Rosso.¹⁰

Projekt "Prevence šikany a násilí mezi dětmi a mladistvými"

Projekt zahrnuje organizaci speciálních kurzů, seminářů a soustředění pro děti a dospívající mládež, pořádání besed, přednášek, a dalších osvětových činností. Tréninky dětí probíhají vždy od konce září do konce května následujícího roku. V každém pololetí probíhá 16 tematických výukových lekcí. V ČR tento projekt zajišťuje společnost EWTO (European WingTsun organization).

Projekt Občan – Šikana na školách

Projekt Občan je zaměřen na studie a řešení různých problémů ve společnosti. Původně pochází ze Spojených Států Amerických a v ČR ho zaštiťuje společnost civitas.cz. Jedná se především o besedy, které pořádají studenti středních škol. Cílem projektu je hlavně prevence.

Projekt „Škola podporující zdraví“ – „Zdravá škola“

Jedná se o mezinárodní program podpory zdraví ve škole, jehož rozvoj je podporován za spolupráce Světové zdravotnické organizace, Evropské unie a Rady Evropy. Cílem programu ŠPZ je rozvíjet životní kompetence každého žáka tak, aby úcta ke zdraví a schopnost chovat se odpovědně ke zdraví svému i druhých, patřily mezi jeho celoživotní priority.¹¹

Zásady programu podpory zdraví ve škole:

1. Pohoda prostředí

Pohoda věcného, sociálního, organizačního prostředí.

2. Zdravé učení

Smysluplnost.

¹⁰ Citováno z projektu Silní bez násilí. [cit. 2010-01-12]. Dostupné na [www: http://www.silnibeznasil.cz/](http://www.silnibeznasil.cz/)

¹¹ Citováno z projektu Zdravá škola. [cit. 2010-01-12]. Dostupné na [www: http://www.program-spz.cz/co-je-program-skola-podporujici-zdravi](http://www.program-spz.cz/co-je-program-skola-podporujici-zdravi)

Možnost volby, přiměřenost.

Spoluúčast a spolupráce.

Motivující hodnocení.

3. Otevřené partnerství

Škola jako model demokratického společenství.

Kulturní a vzdělávací akce školy pro okolí.

Předpoklady přijetí strategie otevřeného partnerství:

- rodiče jsou vnímáni jako partneři první důležitosti
- všechny skupiny osob uvnitř školy jsou rovnocenní
- uznává individuální a skupinová práva a povinnosti na všech úrovních věku a postavení
- ukazuje otevřenost a vstřícnost ke všem potenciálním partnerům uvnitř i vně školy
- vytváří podmínky pro spolupráci (Havlíková, 2006, s. 175)

5.4 Konkrétní techniky práce s žáky

5.4.1 Práce s oběťmi a potenciálními oběťmi

a) Vyhýbání se šikanování

b) Metody pěstování odolnosti vůči projevům šikanování

Jedná se o možnost nácviku zvládnání vzájemných konfliktů a nácvik nezbytných sociálních dovedností, posilování sebevědomí, vybavení žáků odolností vůči útokům a projevům agrese přicházejícím od spolužáků. Nutnou podmínkou použití těchto metod je znalost jednotlivých žáků, vztahů ve třídě a opatrnost (Bendl, 2003, s. 156).

5.4.2 Práce s agresory

Posilování sebevědomí se netýká jen obětí, ale i agresorů a ostatních žáků. K posílení sebevědomí u útočníků pomáhá častější užívání pochvaly.

a) Budování osobní perspektivy agresorů

Snahou je, aby tito žáci věděli, co čekají od budoucnosti a proč stojí za to chovat se dobře. Perspektiva pro ně znamená zdroj pocitu bezpečí, jistoty, sebevědomí a sebevědomí (Bendl, 2003, s. 157).

b) Odplavování stresu a agresivity

- Relaxační techniky – např. při hodinách tělocviku. Učí uvědomovat si, jak tělo reaguje na stres, umožňuje kontrolovat pocity a chování.

- Nabídka vzrušujících aktivit – nabídnout agresorům, ale i všem dětem rozmanitou škálu aktivit pro volný čas.

c) Pěstování empatie

Dětem často schází schopnost vcítění se do druhého. Žák, který ubližuje, si často nedovede představit, co jeho oběť pociťuje.

e) Získání agresorů na stranu pedagoga

Lze dosáhnout několika způsoby: přátelskou dohodou, pověřením zodpovědným a náročným úkolem, udělením funkce ochránce slabých.

f) Metoda usmíření agresora a oběti

Snaží se o vnitřní změnu vztahů mezi obětí a agresorem. Metoda může být využita za podmínek: počáteční stadia šikany, agresor projevuje snahu o zlepšení svého chování.

g) Převedení agresora/oběti do jiné třídy/školy

Přístup vyžaduje znalost třídních kolektivů, do kterých budou účastníci šikany umístěni (Bendl, 2003, s. 157).

5.4.3 Práce se všemi žáky

a) Ochrana před vlivem násilí v mediích a pornografii

Nebezpečí je v přímém napodobování mediálního násilí.

b) Osvěta

Dostatečná informovanost všech žáků o problematice šikanování (letáčky, brožury, školní nebo třídní diskuze, v rámci předmětů jako občanská výchova apod.)

c) Žákovské smlouvy

Spolupodílení žáků na sestavování školního řádu. Soudí se, že když si žáci řád vytvoří a schválí, budou ho poté více dodržovat.

d) Vytvoření zdravého jádra třídy

Prostředek spočívá v pozitivním ovlivňování třídního kolektivu, ve smyslu netolerance šikanování.

e) Mravní výchova

Výchova k toleranci, solidaritě, umění pomoci druhým lidem.

f) Pěstování spolupráce mezi žáky (Bendl, 2003, s. 156)

5.5 Techniky prevence vhodné pro 1. stupeň ZŠ

Hra by měla v prevenci šikany zaujímat jedno z předních míst. Zejména pro děti na 1. st. ZŠ je velice důležitá. V nižších ročnících sdělí více než beseda.

Třída plná pohody

Program není zaměřen na nápravu rizikového chování, neslouží jako intervenční program do “problémové” třídy. Jde o preventivní program, jehož cílem je rizikovému chování ve třídách předcházet. V každém ročníku se věnuje jinému tématu (viz níže).

Cíl: Napomoci k včasné adaptaci dětí ve školním kolektivu. Podporovat pocity sounáležitosti, bezpečí, ochotu pomáhat, spolupracovat, řešit konflikty, respektovat ostatní. Potlačit projevy rasismu, xenofobie vůči romským spolužákům. Zároveň tak usnadnit výuku a navázat kontakt s rodiči. Vytvořit vztah a spolupráci mezi žáky a učitelem

Program zároveň podporuje vybudování „zdravé“ sebeúcty žáků jako aktivního prvku obrany proti negativním sociálním jevům (v současné době především problém šikany).

To vše ve svém důsledku směřuje ke zlepšení spolupráce mezi žákem, učitelem i rodinou a zároveň snížení projevů rizikového chování ve školách.

Časová náročnost: V každé třídě buď 4 hodinové bloky (45 min) nebo 2 dvouhodinové (90 min) vždy s týdenní pauzou mezi jednotlivými bloky. Probíhá za aktivní účasti TU.

Témata v jednotlivých ročnících:

- 1. tř.:** Adaptační program zaměřený na včasnou adaptaci dětí ve školním kolektivu. Podporovat pocity sounáležitosti, bezpečí, ochotu pomáhat, spolupracovat, řešit konflikty, respektovat ostatní. Zároveň tak usnadnit výuku a navázat kontakt s rodiči a učiteli.
- 2. tř.:** Podpořit pozitivní sociální klima třídy, vzájemnou toleranci a respekt. Vést k efektivní formě komunikace a spolupráce.
- 3. tř.:** Seznámit žáky s prvky verbální a neverbální komunikace. Vést k efektivní formě komunikace a spolupráce. Navázat na předchozí ročník – aktivní naslouchání.
- 4. tř.:** Podpořit pozitivní emoční sociální klima třídy. Podpořit pozitivní zpětnou

vazbu, vést k podpoře respektu vůči jednotlivci a pravidlům, k poskytování konstruktivní kritiky. Podpořit žádoucí chování ve skupině.

5. tř.: Podpořit zdravé sebehodnocení, sebepojetí žáků, rozvoj vlastní odpovědnosti za svůj život. Upevnit pozitivní sociální klima třídy. Seznámit s principy práce s cíly.¹²

Dvojčata

Hráči se rozdělí do dvojic; ve dvojicích mají vždy svázané nohy a ruce (tj. mají dohromady 3 nohy a 3 ruce). Cílem každé dvojice je vyléčit se a mezitím se vzdělat. Vzdělávání: zvolí se několik "povolání", u kterých je nutno skládat "zkoušky"; Dvojčata je mohou absolvovat jak již vyléčená (tj. oddělená), tak i polovyléčená nebo dosud spojená (rozhoduje zájem samotných dvojčat).

Návrhy: artista, stavitel lodí, botanik, zlatokop, ... Dvojčata absolvují všechny zkoušky společně a v určeném pořadí.

Léčení: bohužel se nepodařilo sehnat doktora, pouze lidového léčitele, který nemá takovou úspěšnost jako doktor. Léčba nemusí být vždy úspěšná, někdy se mohou objevit dokonce i jiné poruchy. Praktická realizace pomocí vějíře papíru, ze kterého si dvojče tahá.

Návrhy: všechny srůsty odstraněny; všechny choroby hlavy odstraněny; srůsty nohou odstraněny, jedno dvojče skáče snožmo; srůsty rukou odstraněny; jedno dvojče zpívá, druhé skáče po jedné noze apod.

Cílem hry je spolupráce dvojice.

Ulička důvěry

Požádáme skupinu, aby vytvořila dvě řady stojící proti sobě ve vzdálenosti asi 70 cm. Tím vznikne ulička důvěry. Vyzveme prvního dobrovolníka, aby se postavil 10 metrů před dvojice. Úkolem je proběhnout uličku přibližně stejnou rychlostí, jako jeho předchůdce. Všichni, kteří tvoří uličku, předpaží, a tím uzavřou průchod. Otvírají ho vzpažením nebo připažením až těsně před běžcem.

¹² Škarda, V. *Komplexní zajištění primárně preventivních a intervenčních aktivit na MŠ, ZŠ, SŠ*. [online]. 2009 [cit. 2010-01-12]. Dostupné z WWW :<http://www.kapezet.cz/index.php?object=General&articleId=13&leveMenu=3#TPP>

Před startem se běžec zeptá skupiny, jestli je připravena a jestli může vyběhnout. Pokud skupina odpoví ano, rozběhne se, nabere rychlost, a když se dostane do těsné blízkosti, zvednou se paže první dvojice a vlna zvedajících paží proběhne až na konec uličky.

Po doběhnutí si každý zhodnotí svůj pokus, zda v uličce zpomalil nebo ne. První pokusy proveďte spíše rychlou chůzí, aby se všichni včas naučili vzpažovat - otevírat průchod uličkou důvěry.

! Plně se soustředit, odhadovat rychlost běžce a rychle vzpažovat.!

Co jsem - co umím – co mám

Dětem připevníme lepicí páskou na záda kartičky (A5-čtvrtka) na které napíšeme –JSEM – UMÍM – MÁM.

Každý si vezme tužku a chodí po prostoru. Přitom si navzájem doplňují věty „silnými poznámkami“, které se skutečně hodí na toho, kdo je má na zádech, např. UMÍM hezky zpívat. Když všichni napsali všem, hra končí. Sundají se kartičky ze zad a čte se, jaké stránky nám ostatní připisují. Pisatelé přitom zůstávají anonymní. Někteří se jistě podaří sdělit něco pozitivního, co by se neodvážili vyslovit.

Jdi pryč!

Cíl: zdravé sebeprosazování, verva, bojovnost.

Hráči si udělají vedle sebe dostatek prostoru. Představí si, že se setkali s někým, kdo je obtěžuje, a křiknou na pomyslného protivníka: „Uhni! Jdi pryč!“ Věty opakují a imaginárního otravu od sebe odstrkují (Šimanovský, 2002, s. 53).

Mycí linka

Cíl: taktilní kontakt, socializace, pozitivní zpětná vazba.

Hráči postupně procházejí po čtyřech jako „jedoucí auta“ alejí klečících, ti představují mycí linku. Ti každé projíždějící auto rukama „omyjí, drbou, suší, leští“ z obou stran. Každé auto-hráče také chválí: „Ty jsi pěkný mercedes.“ U starších dětí nehrajeme na auta, ale děti jsou samy sebou (Šimanovský, 2002, s. 60).

Pout'ový balonek

Cíl: odreagování, spolupráce, obratnost.

Hráči stojí a sledují balonek, se kterým učitel různě manipuluje v rukou, natahuje ho a nafukuje. Hráči všechny pohyby balonku současně napodobují svým tělem. Učitel

pak náhle uvolní prsty a balonek silou vypouštěného vzduchu poletuje po prostoru. Hráči to také zkoušejí napodobit (Šimanovský, 2002, s. 61).

- Hry, kde si žáci navzájem něco přejí, sdělují atd. (např. jak snáším kritiku ostatním, klubíčko přání atd.)
- Jak nás vidí ostatní – přilepit papír na zádech a chodíme mezi sebou a každý nám tam napíše vzkaz (dohlídnout na slušnost!!!)
- Co mě charakterizuje – obrázek (a poté vybrat atd.)
- Dramatizace pohádek s tématem týrání dětí (Smolíček, Budulínek)
- Společné sestavování pravidel chování ve třídě
- „Jak se zachováš když“ - názorné scénky, (silný x slabý.....)

II Praktická část

1 CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY

1.1 Cíle práce

Praktická část diplomové práce je tvořena výzkumným šetřením realizovaném na základě dotazníkové metody. Výzkumné šetření bylo provedeno na čtyřech základních školách v Českých Budějovicích během podzimu 2011.

Obecným cílem výzkumu je deskripce současné situace v oblasti šikany, a to v realizaci preventivních programů na 1. stupni základních škol.

Cílem je dále prověřit zmapováním informovanosti žáků na 1. stupni základní školy o problému šikany. Dále sledujeme to, jaké školy používají preventivní programy zaměřené na výskyt šikany, jak byly didakticky uchopeny preventivní aktivity, které v kontextu našeho problému školy realizovaly, a jak či zda je komponují do ŠVP pro 1. stupeň ZŠ. Dále sledujeme, jakou podobu aktivity týkající se šikany žáci absolvovali a jak ji hodnotí.

Dílčím cílem je zjistit připravenost pedagogů na šikanu.

1.2 Výzkumné předpoklady

Předpoklad č. 1: Lze předpokládat, že většina respondentů bude schopna vysvětlit význam slova šikana.

Předpoklad č. 2: Lze předpokládat, že dotazovaní žáci budou nejčastěji uvádět jako projev šikany na základní škole fyzické týrání.

Předpoklad č. 3: Lze předpokládám, že dotazovaní žáci jsou ve své třídě rádi.

Předpoklad č. 4: Lze předpokládám, že většina dotazovaných žáků se zúčastnila nějaké besedy, hodiny týkající se šikany.

Předpoklad č. 5: Lze předpokládám, že většina dotazovaných žáků se setkala s agresivitou na základní škole.

Předpoklad č. 6: Lze předpokládám, že většina dotazovaných učitelů absolvovala školení, seminář týkající se šikany.

2 METODIKA

2.1 Použité výzkumné metody

Výzkumné šetření se týkalo problematiky šikany na 1. stupni základních škol. Pro sběr dat byl využit kvantitativní výzkum, jeho metodou bylo dotazování, technika dotazníku. Sběr dat byl prováděn formou anonymních dotazníků pro žáky 1. stupně. Byl použit nestandardizovaný dotazník, který byl vytvořen podle vlastní konstrukce. U dotazníku měl respondent uvedené pokyny pro vyplnění. Výzkumným vzorkem byli žáci v pátých třídách základních škol. Metodu dotazníku jsem použila z důvodů získání co největšího možného počtu odpovědí, které mi poskytnou údaje o prevenci a projevech šikanování a agresivity mezi dětmi na 1. Stupni základní školy.

Dále jsem zvolila metodu dotazování, techniku dotazníku. Sběr byl provádět formou anonymního dotazníku pro třídní učitele žáků pátých tříd základní školy. Byl použit nestandardizovaný dotazník, který byl vytvořen podle vlastní konstrukce.

2.1.1 Kvantitativní výzkum – metoda dotazníku

Kvantitativním výzkumem rozumíme poznávání významů sociálních jevů prostřednictvím hromadných dat. Můžeme říct, že jde o systematickou a záměrnou činnost, při které se empirickými metodami zkoumají hypotézy o vztazích mezi jevy.

Metoda dotazníku

Dotazník je jednou z nejrozšířenějších výzkumných metod. Jde o psaný soubor otázek na které respondent po přečtení a interpretaci odpovídá.

Výhody dotazníku:

- Není časově náročný
- Lze oslovit velký počet respondentů a tím možnost získání značného množství údajů
- Anonymita respondentů
- Lze snadno opakovat
- Umožňuje dostatek času na odpověď

Nevýhody dotazníku:

- Subjektivita jednotlivých výpovědí respondentů
- Možnost vynechání otázky
- Nemožnost dovysvětlení otázky, pokud není zadavatel přítomen

Pro svou práci jsem zvolila dotazníky vlastní konstrukce. Dotazník pro žáky obsahuje 10 výzkumných otázek a dotazník pro učitele obsahuje 7 výzkumných otázek. V těchto dotaznících jsou následující typy otázek:

a) Uzavřené otázky – nabízejí respondentovi varianty odpovědí, z nichž si musí vybrat jednu či více odpovědí. Výhodou je snadné vyhodnocení a nevýhodou je znemožnění vyjádření vlastního názoru.

V dotazníku pro žáky jsou to otázky č.: 2, 6, 7, 8, 9 (otázka pouze s jednou možnou odpovědí), 10 (otázka s více možnostmi odpovědi).

V dotazníku pro učitele jsou to otázky č.: 6, 7.

b) Polouzavřené otázky – tento typ nejdříve nabízí varianty odpovědí jako otázky uzavřené a následně umožňuje dovysvětlení.

V dotazníku pro žáky jsou to otázky č.: 3, 4, 5.

c) Otevřené otázky - tyto otázky nijak neomezují respondenta v jeho odpovědi. O to je obtížnější vyhodnocení různých odpovědí respondentů.

V dotazníku pro učitele jsou to otázky č.: 2, 3, 5.

d) Škálovací otázky – zjišťují míru vlastnosti jevu či jeho intenzitu. Respondent vyjadřuje své hodnocení určením polohy na škále (M. Skutil, 2011, s. 84,85).

V dotazníku pro žáky jsou to otázky č.: 1.

V dotazníku pro učitele jsou to otázky č.: 1, 4, 6.

2.2 Charakteristika výzkumného souboru

Sběr dat byl uskutečňován na čtyřech městských základních školách v průběhu podzimních měsíců školního roku 2011\2012. Výběr škol byl náhodný. Oslovila jsem žáky pátých tříd a jejich třídní učitele. Sběr dat byl prováděn vždy se souhlasem ředitele školy a po konzultaci s jednotlivými vyučujícími.

2.3 Charakteristika prostředí výzkumného prostředí

2.3.1 ZŠ a ZUŠ Bezdrevská, České Budějovice

Základní škola se nachází na sídlišti Vltava v Českých Budějovicích. Otevřena byla 1. září 1979. Nejdříve byly zprovozněny pavilony 1. stupně a ve 12 třídách se tehdy učilo asi 360 žáků. Ve školním roce 1992/93 byly poprvé zřízeny třídy s rozšířenou výukou cizích jazyků (v nabídce byl anglický, německý a francouzský jazyk). Od školního roku 1993/94 nabízí škola žákům také třídy s rozšířenou výukou hudební výchovy. Pro žáky s poruchami učení a chování byly v období 1990 – 2004 určeny nejdříve vyrovnávací, později specializované třídy, většinou ve třech ročnících (podle počtu žáků). Velkým přínosem pro žáky i pro jejich rodiče bylo rozšíření školy o základní uměleckou školu ve školním roce 1997/98. K chloubě školy patří od roku 1988 dětský pěvecký sbor Canzonetta, který vznikl původně ve spolupráci s Domem dětí a mládeže v Českých Budějovicích. Od roku 1997 je jejím zřizovatelem pouze škola. Za dobu své existence dosáhl sbor řady ocenění doma i v zahraničí. V současné době zde působí jako ředitel pan Mgr. Pravoslav Němeček.

Výzkumný vzorek:

Třída	Počet dotazovaných	Počet dotazovaných v %
5. A	19	34,6%
5. B	17	30,8%
5. C	19	34,6%
celkem	55	100%

Prevence: Minimální preventivní program

Prevenici sociálně patologických jevů je na této škole věnována dlouhodobá systematická pozornost. V rámci ŠVP se problematika protidrogové výchovy promítá do všech vyučovacích předmětů a je všemi vyučujícími realizována. Vyučující mají dostatek informací o tom, jak by měli reagovat v případě zjištění alkoholu, drog, šikany aj. jevů ve třídě či škole. Zároveň jsou seznámeni s tím, jak situacím předcházet a na co se zaměřit při plnění tohoto úkolu. Důraz klademe na posílení a prohloubení práce třídního učitele s kolektivem třídy a na vytvoření dobrého vztahu učitel – žák. Situace v oblasti SPJ je hodnocena vyučujícími i žáky jako dobrá.

Pro žáky prvního stupně jsou připraveny besedy s Policií ČR, Cassiopeou, akce – Dopravní hřiště a spousty dalších.

2.3.2 ZŠ a MŠ Kubatova, České Budějovice

Tato škola se nachází na předměstí Pražského sídliště. V roce 1973 zde byla započata výuka pro 406 žáků 1.-5. postupného ročníku. Ve školním roce 1974-75 byl k dosavadní budově připojen vstupní pavilon, pavilon 6.-9. ročníku a pavilon mimoškolní výchovy. V tomto roce zde také byla zřízena 6. třída se sportovním zaměřením na plavání. K dalšímu rozšíření sportovního zaměření došlo roku 1984, kdy byly otevřeny dvě třídy sportovní školy pro nejlepší plavce a lehké atlety. Na konci devadesátých let se sportovní zaměření školy rozšířilo o další činnosti - basketbal a aerobik. V současnosti je zde ředitelem pan PhDr. Jaroslav Vaněk.

Výzkumný vzorek:

Třída	Počet dotazovaných	Počet dotazovaných v %
5. A	20	32,2%
5. B	19	30,6%
5. C	23	37,2%
celkem	62	100%

Prevence: Minimální preventivní program

- zprostředkovat základní informace o návykových látkách a jejich působení na lidský organizmus
- vliv médií a reklamy (realita x reklamní lži)

- přispět k utváření dovedností jak čelit negativním vlivům vrstevníků
 - přispět k pochopení významu přátelství a pomoci druhým
 - vést k umění vypořádat se zklamáním a odmítnutím
 - zdraví, péče o zdraví, vliv návykových látek na organismus člověka, pozitivní a negativní vliv léků
 - proč lidé berou drogy – hlavní příčiny negativního řešení problémů
- Pro žáky prvního stupně jsou připraveny besedy s Policií ČR, dobrovolníky, Cassioppeou, sociálním úřadem, PPP.

2.3.3 ZŠ Matice školské

Tato škola byla vybudována roku 1900 na Lineckém předměstí v Českých Budějovicích nedaleko řeky Vltavy. V rámci jazykové přípravy se na přelomu května a června konají studijní pobyty v zahraničí (Rakousko, Anglie).

Výzkumný vzorek:

Třída	Počet dotazovaných	Počet dotazovaných v %
5. A	23	47.8%
5. B	25	52,2%
celkem	48	100%

Prevence: Minimální preventivní program

Aktivity školy pro 1. Stupeň základní školy:

- Besedy na téma: Policejní činnosti, Jak se chovat venku a doma, když rodiče nejsou nablízku, Nebezpečí ohrožení v parcích, lesích, Počátky sociálně patologických jevů, Nebezpečí sociálních sítí, bezpečný internet.

2.3.4 ZŠ a MŠ Nerudova

Základní škola Nerudova 9 se nachází v Českých Budějovicích v lokalitě Pražského předměstí na pravém břehu Vltavy. Byla postavena v roce 1957 jako úplná škola s kapacitou 20 tříd.

Základní škola je zaměřena na rozšířenou výuku matematiky a přírodovědných předmětů. V roce 2002 byla škola zasažena povodněmi, které si vyžádaly rozsáhlé opravy. Školní rok 2002/2003 začal s jednoměsíčním zpožděním s nově rekonstruovanými tělocvičnami, šatnami, pavilonem školní družiny a školní jídelnou. Od 1. 9. 2005 došlo ke sloučení ZŠ Nerudova se ZŠ Čěčova. Nástupnickou organizací byla určena Základní škola Nerudova. Ředitelkou školy je paní Mgr. Alena Fuková.

Výzkumný vzorek:

Třída	Počet dotazovaných	Počet dotazovaných v %
5. A	25	50%
5. B	25	50%
celkem	50	100%

Prevence: Minimální preventivní program

Škola úzce spolupracuje s lékaři, Policií ČR, kurátory pro mládež- u žáků s vyšším počtem neomluvených hodin. Problematice je věnována velká pozornost ve vedení školy i ve školní radě. Na I. stupni prolíná problematika SPJ všemi předměty. Proto jsou všichni učitelé seznámeni s úkoly MPP. Škola je zapojena do projektu „Zdravá škola“.

1. – 3. ročník

- včasné odhalování specifických poruch učení a chování (spolupráce s PPP)
- vytváření příznivého psychosociálního klimatu ve škole
- výchova ke zdravému životnímu stylu a základům etické a právní výchovy

4. a 5. ročník

- výchova ke zdravému životnímu stylu, rozvoj etického a právního vědomí, občanských postojů
- vytvářet solidní podmínky pro žáky s poruchami učení a chování
- všestranný rozvoj osobnosti žáka, vyloučení rizik, alkohol, kouření (zdravotní a ekonomický dopad, způsoby odmítání tabákových výrobků, o reklamě aj)
- včasná a důsledná spolupráce s rodiči
- nabídka aktivit na volný čas

2.3.5 Souhrnný výzkumný vzorek

Tabulka obsahuje celková data výzkumného souboru respondentů podle jednotlivých typů základních škol.

škola	Počet dotazovaných žáků	Počet dotazovaných učitelů
ZŠ Bezdrevská	55	3
ZŠ Kubatova	62	3
ZŠ Matice školské	48	2
ZŠ Nerudova	50	2
celkem	215	10

3 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

3.1 Analýza výsledků a vyhodnocení dotazníku pro žáky

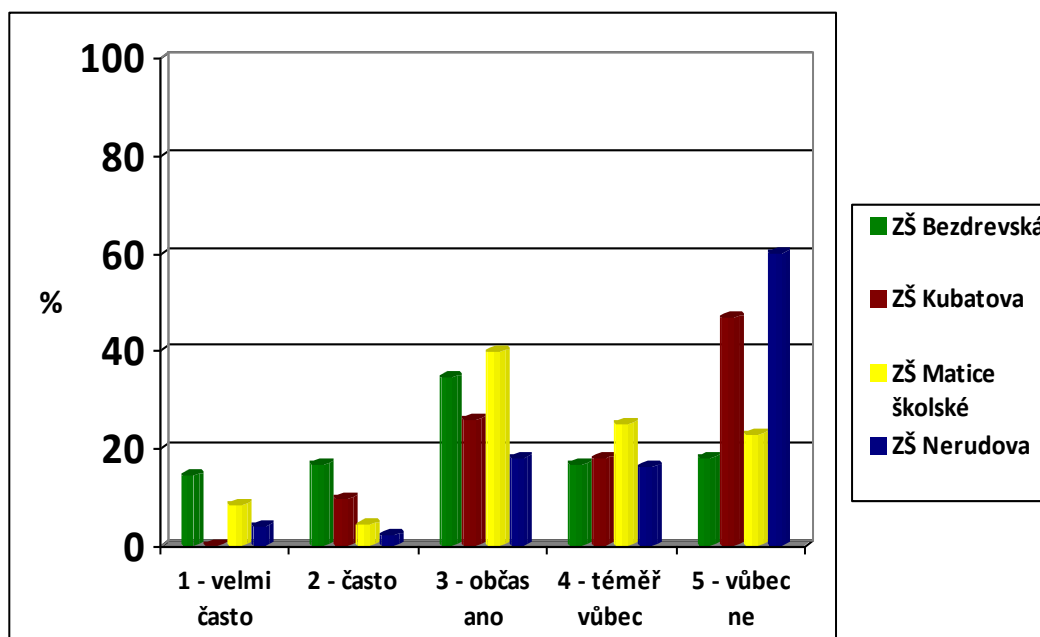
Vyhodnocení otázky č. 1: *Určitě jsi se ve škole účastnil/a nějaké besedy, hodiny věnované jednomu z nabízených témat. V následujících možnostech ohodnoť témata, o kterých se hovořilo, něco ses dozvěděl.*

a) Vandalismus

Tabulka č. 1A: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vandalismus na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	8	9	19	9	10	55
fi%	14,4%	16,6%	34,4%	16,6%	18 %	100%
ZŠ Kubatova (ni)	0	6	16	11	29	62
fi%	-	9,7%	25,8%	17,8%	46,7%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	4	2	19	12	11	48
fi%	8,3%	4,2%	39,6%	25%	22,9%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	2	1	9	8	30	50
fi%	4%	2%	18%	16%	60%	100%
Celkem (ni)	14	19	63	40	80	215
Celkem fi%	6,4%	8,4%	29,4%	18,4%	37,4%	100%

Graf č. 1A: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vandalismus na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

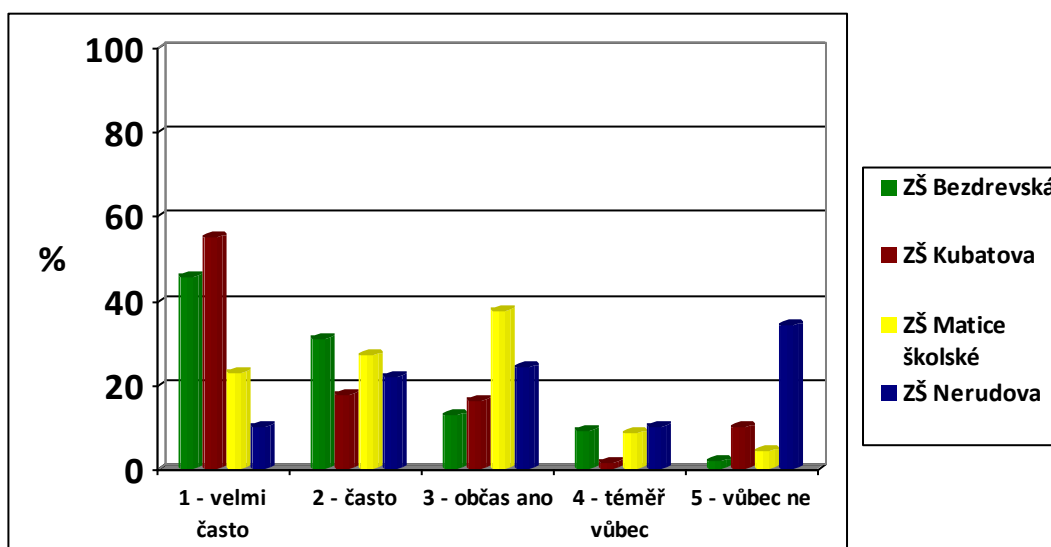
S tématem vandalismus uvedli žáci, že se nejčastěji nesetkali nikdy, uvedlo to celkem 80 respondentů. Nejméně se s tímto tématem setkali na ZŠ Nerudova, kde uvedlo 60% žáků tj. 30 žáků, že se s tímto tématem nesetkalo nikdy, na ZŠ Kubatova se s tímto tématem nesetkalo 46,7% (29 dotazovaných). Na ZŠ Maticе školské 22,9% (11 žáků) a na ZŠ Bezdrevská pouze 18% tj. 10 dotazovaných žáků. Celkem odpovědělo nejvíce žáků, tedy 80 dotazovaných, ž

b) Šikana

Tabulka č. 1B: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu šikana na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	25	17	7	5	1	55
fi%	45,5%	30,9%	12,7%	9,1%	1,8%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	34	11	10	1	6	62
fi%	54,8%	17,7%	16,1%	1,6%	9,8%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	11	13	18	4	2	48
fi%	22,9%	27%	37,5%	8,4%	4,2%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	5	11	12	5	17	50
fi%	10%	22%	24%	10%	34%	100%
Celkem (ni)	75	52	47	15	26	215
Celkem fi%	34,3	24,3	22,1	7,1	12,2	100%

Graf č. 1B: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu šikana na prvním stupni ZŠ.

Zdr
oj: Vlastní výzkum

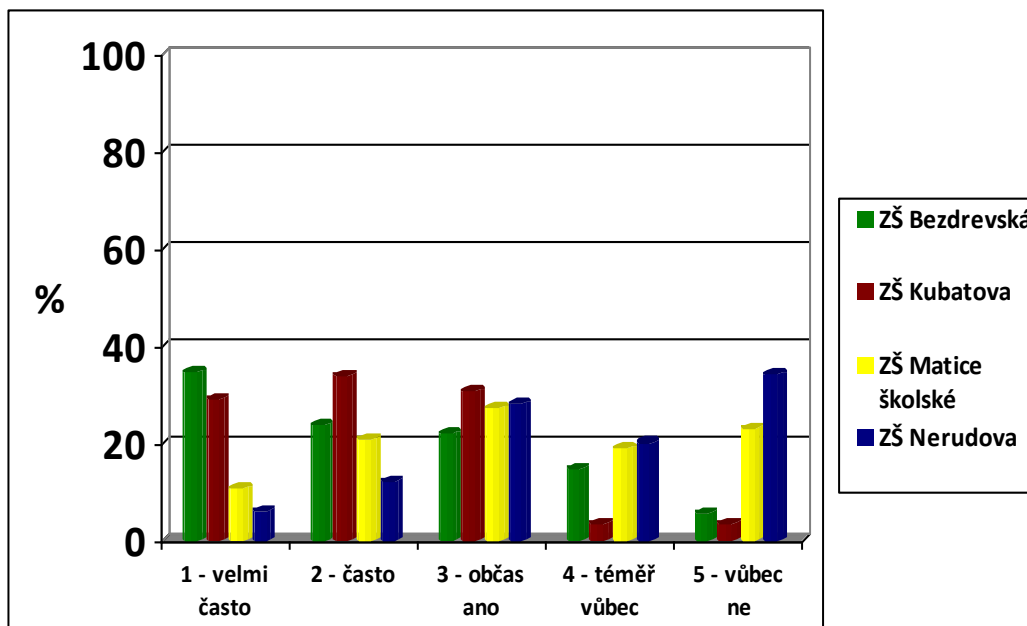
O šikaně se na školách hovoří podle výzkumu velmi často, uvedlo to celkem 75 dotazovaných žáků. Nejvíce se s tímto tématem setkávají na ZŠ Kubatova 54,8% (34 žáků) a ZŠ Bezdrevská 45,5% tj. 25 dotazovaných žáků. Ze ZŠ Nerudova uvedlo nejvíce žáků 34% (17 žáků), že se s tímto tématem v rámci výuky vůbec neseťkali.

c) Vztahy se spolužáky

Tabulka č. 1C: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vztahy se spolužáky na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	19	13	12	8	3	55
fi%	34,5%	23,6%	21,8%	14,6%	5,5%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	18	21	19	2	2	62
fi%	29%	33,8%	30,6%	3,3%	3,3%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	5	10	13	9	11	48
fi %	10,5%	20,8%	27%	18,8%	22,9%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	3	6	14	10	17	50
fi%	6%	12%	28%	20%	34%	100%
Celkem (ni)	45	50	58	29	33	215
Celkem fi%	21,1	23,2	27,2	13,2	15,3	100%

Graf č. 1C: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vztahy se spolužáky na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

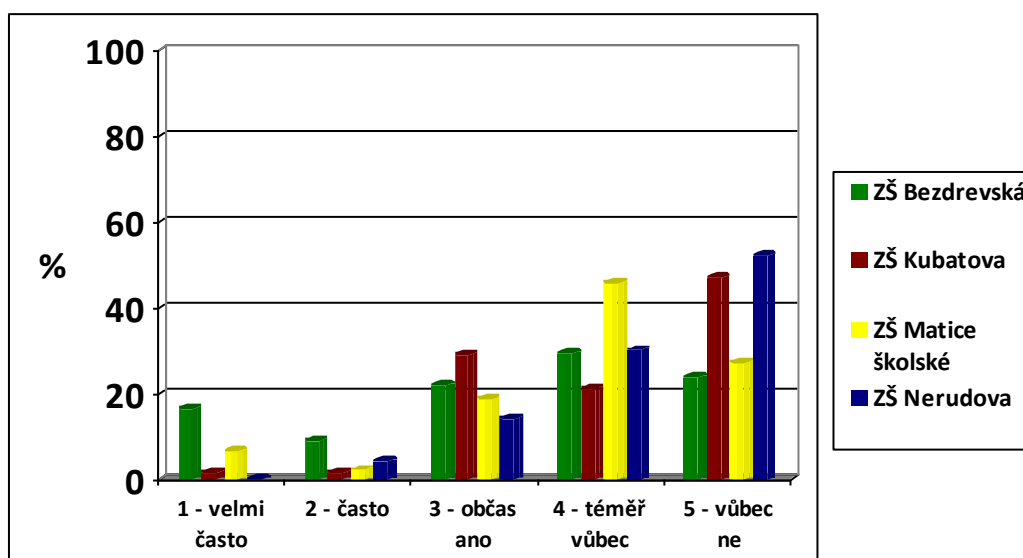
O tomto tématu se na ZŠ Bezdrevské mluví ze základních škol nejvíce 34,5% (19 žáků), poté hned následuje ZŠ Kubatova 29% (18 žáků). Na ZŠ Kubatova nejvíce žáků 30,6% tj. 19 žáků uvedlo, že se s tímto tématem setkávají často. Občas se o tomto tématu hovoří nejvíce na ZŠ Matice školské 27% (13 žáků) a ZŠ Nerudova 28% (14 žáků). Nejvíce žáků, kteří uvedli, že se s tímto tématem v rámci školy neseťkali, bylo ze ZŠ Nerudova 34% (17 žáků) a ZŠ Matice školské 22,9% (11 žáků). Celkem bylo nejčastější odpovědí, že se žáci s tímto tématem na základní škole setkávají občas ano. Uvedlo to 27,2%, tj. 58 dotazovaných žáků.

d) Záškoláctví

Tabulka č. 1D: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu záškoláctví na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	9	5	12	16	13	55
fi%	16,4%	9%	21,8%	29,1%	23,7%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	1	1	18	13	29	62
fi%	1,6%	1,6%	29%	21%	46,8%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	3	1	9	22	13	48
fi%	6,3%	2,1%	18,7%	45,8%	27,1%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	2	7	15	26	50
fi%	-	4%	14%	30%	52%	100%
Celkem (ni)	13	9	46	66	81	215
Celkem fi%	6,1	4,2	21,4	30,8	37,5	100%

Graf č. 1D: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu záškoláctví na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

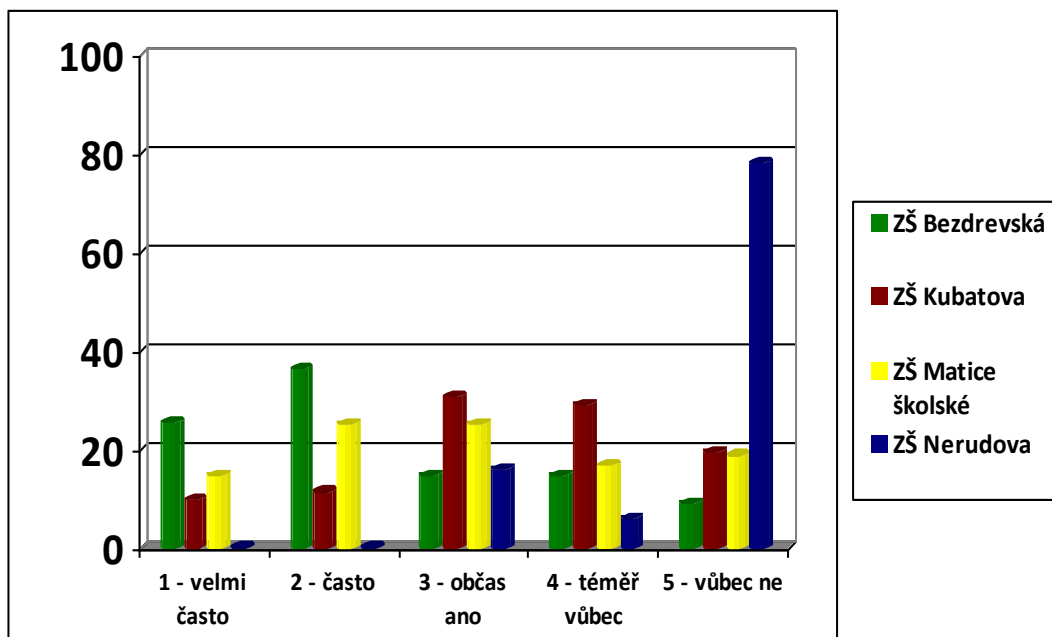
Podle vyhodnocení se na ZŠ o záškoláctví moc nehovoří. Nejméně se s tímto tématem setkali na ZŠ Kubatova 46,8% (29 žáků) a ZŠ Nerudova 52% (26 žáků). Nejvíce se s tímto tématem setkali na ZŠ Bezdrevská 16,4%, tj. 9 respondentů. Na ZŠ Matice školské se o záškoláctví téměř vůbec nemluví, uvedlo to 45,8%, tj. 22 dotazovaných žáků.

e) Drogy

Tabulka č. 1E: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu drogy na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	14	20	8	8	5	55
fi%	25,4%	36,3%	14,6%	14,6%	9,1%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	6	7	19	18	12	62
fi%	9,7%	11,3%	30,6%	29%	19,4%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	7	12	12	8	9	48
fi%	14,7%	25%	25%	16,6%	18,7%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	0	8	3	39	50
fi%	-	-	16%	6%	78%	100%
Celkem (ni)	27	39	47	37	65	215
Celkem fi%	12,5%	18,1%	21,6%	17,6%	30,2%	100%

Graf č. 1E: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu drogy na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

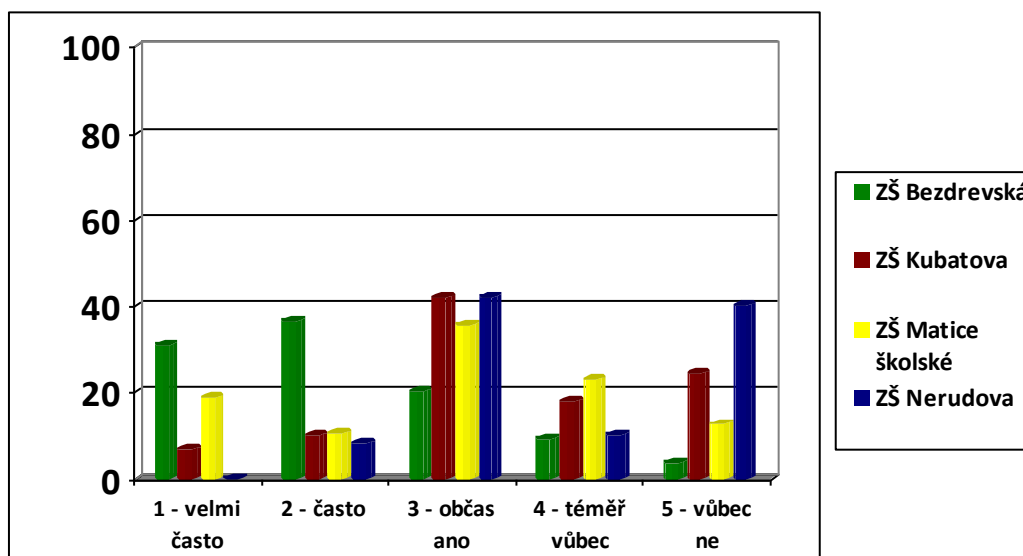
O drogách se nejméně mluví na ZŠ Nerudova, celých 78%, tj. 39 žáků to uvedlo v dotazníku. Ze základních škol se o drogách nejvíce hovoří na ZŠ Bezdrevská 25,4% (14 respondentů). Nejčastěji se s tímto tématem setkávají na školách občas, na ZŠ Bezdrevská 14,6% (8 respondentů), ZŠ Kubatova 30,6% (19 respondentů), ZŠ Matice školské 25% (12 respondentů). Nejčastější odpovědí na tuto otázku bylo, že se s tématem drogy na školách vůbec neseťkávají, uvedlo to v dotazníku 30,2%, tedy 65 dotazovaných žáků.

f) Kouření

Tabulka č. 1F: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu kouření na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	17	20	11	5	2	55
fi%	30,9%	36,4%	20%	9,1%	3,6%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	4	6	26	11	15	62
fi%	6,5%	9,8%	41,8%	17,7%	24,2%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	9	5	17	11	6	48
fi%	18,7%	10,4%	35,5%	22,9%	12,5%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	4	21	5	20	50
fi%	-	8%	42%	10%	40%	100%
Celkem (ni)	30	35	75	32	43	215
Celkem fi%	14,1	16,3	35,2	14,7	19,7	100%

Graf č. 1F: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu kouření na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

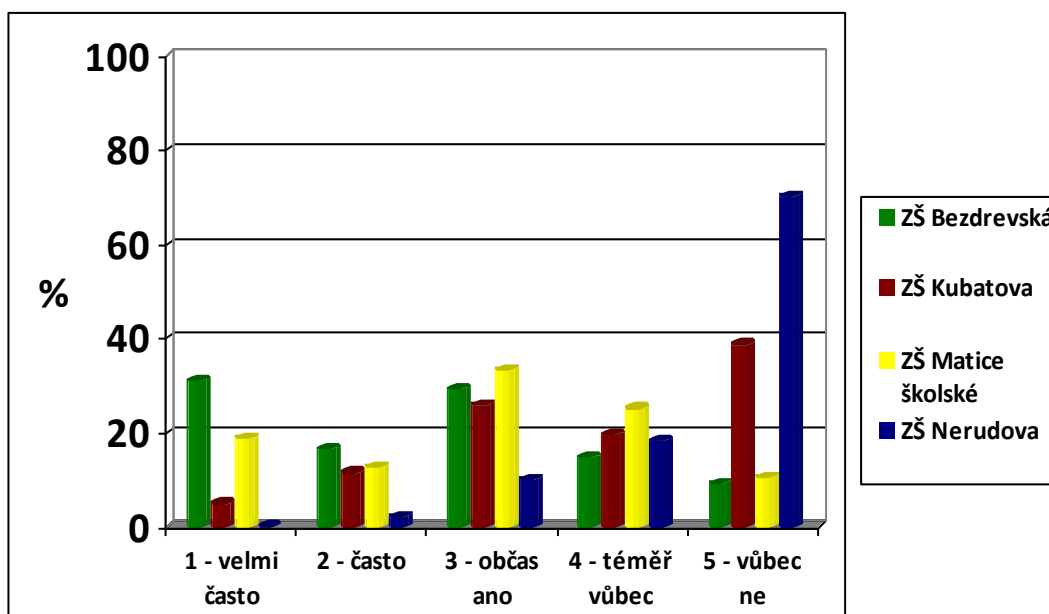
S tématem kouření se žáci nejčastěji setkávají podle výzkumu občas. Uvedlo to na ZŠ Kubatova 41,8%, tj. 28 respondentů, ZŠ Matice školské 35,5% (17 respondentů) a na ZŠ Nerudova 42% (21 respondentů). Na ZŠ Bezdrevská uvedlo nejvíce dotazovaných 30,9% (17 respondentů), že se s tématem kouření setkávají často. Celkově je uvedena jako nejčastější odpověď možnost občas ano, uvedlo to 35,2% dotazovaných žáků (75 respondentů).

g) Alkohol

Tabulka č. 1G: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu alkohol na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	17	9	16	8	5	55
fi%	30,8%	16,4%	29,1%	14,6%	9,1%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	3	7	16	12	24	62
fi%	4,8%	11,4%	25,8%	19,4%	38,6%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	9	6	16	12	5	48
fi%	18,8%	12,5%	33,3%	25%	10,4%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	1	5	9	35	50
fi%	-	2%	10%	18%	70%	100%
Celkem (ni)	29	23	53	41	69	215
Celkem fi%	13,1%	10,2%	25%	19,3%	32,4%	100%

Graf č. 1G: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu alkohol na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

O alkoholu se nejméně hovoří na ZŠ Nerudova, uvedlo to 70% žáků (35 dotazovaných), následuje ZŠ Kubatova 38,6% (24 dotazovaných). O tématu alkohol se z vybraných škol nejvíce hovoří na ZŠ Bezdrevská 30,8%, tj. 17 dotazovaných žáků. Na ZŠ Matice školské se o tomto tématu hovoří občas, jak uvedlo 33,3% dotazovaných žáků (16 dotazovaných). Celkově se o tomto tématu na základních školách podle dotazovaných žáků vůbec nehovoří, uvedlo to 32,4 %, tj. 69 žáků.

Tabulka č. 1H: Celkový přehled nejčtetnějších témat, která se probírají velmi často na prvním stupni ZŠ podle dotazovaných žáků.

	1 velmi často
Šikana (ni)	34,3%
fi%	75
Vztahy se spolužáky (ni)	21,1%
fi%	45
Kouření (ni)	14,1%
fi%	30
Alkohol (ni)	13,1%
fi%	29
Drogy (ni)	12,5%
fi%	27
Vandalismus (ni)	6,4%
fi%	14
Záškoláctví (ni)	6,1%
fi%	13

Tabulka č. 1CH: Celkový přehled nejméně čtetných témat, která se vůbec neprobírají na prvním stupni ZŠ podle dotazovaných žáků.

	5 vůbec
Záškoláctví (ni)	37,5%
fi%	81
Vandalismus (ni)	37,4%
fi%	80
Alkohol (ni)	32,4%
fi%	69
Drogy (ni)	30,2%
fi%	65
Kouření (ni)	19,7%
fi%	43
Vztahy se spolužáky (ni)	15,3%
fi%	33
Šikana (ni)	12,2%
fi%	26

Zdroj: Vlastní výzkum

Jak ukazuje tabulka č. 1 H, tak nejčtetněji probíraným tématem s odpovědí velmi často, uvedlo to 34,3%, tj. 75 dotazovaných žáků, je šikana. Dalším velmi často probíraným tématem jsou vťahy se spolužáky, vybralo to 21,1%, tj. 45 dotazovaných, poté následuje téma kouření 14,1%, tj. 30 dotazovaných a alkohol 13,1%, tj. 29 dotazovaných žáků.

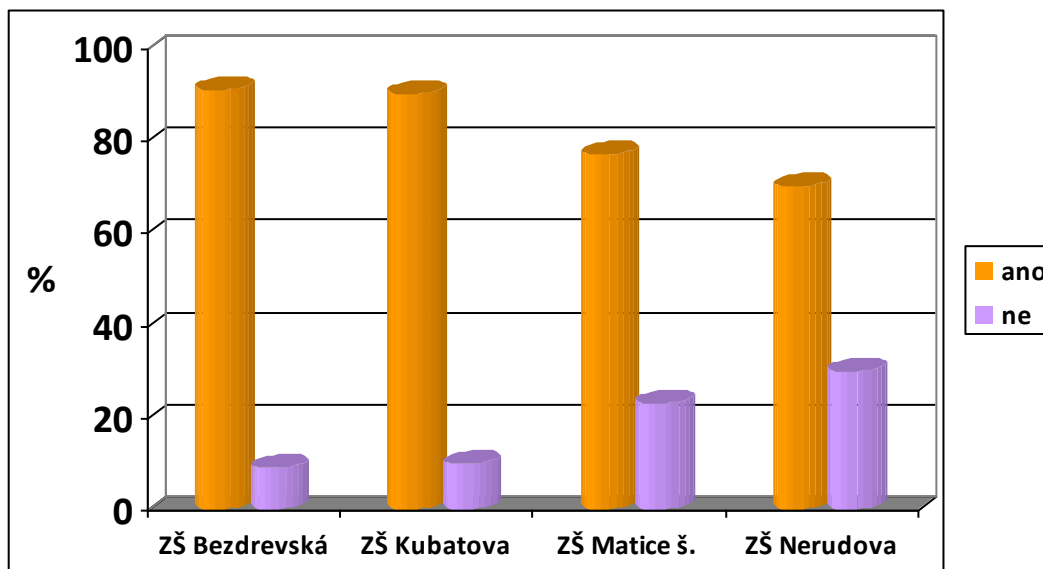
Podle dotazovaných žáků, jak ukazuje tabulka č. 1.CH, se na prvním stupni ZŠ nejméně hovoří o záškoláctví, uvedlo to 37,5% dotazovaných (81 žáků) všech škol. Na druhém místě jako nejméně probírané téma je vandalismus 37,4%, tj. 80 dotazovaných žáků. Následuje téma alkohol, uvedlo to 32,4%, tj. 39 dotazovaných.

Vyhodnocení otázky č. 2: *Myslíš, že Ti škola dává dostatek informací o problémech vypsanych v otázce č. 1?*

Tabulka č. 2: Spokojenost s informovaností dotazovaných žáků.

	Ano	Ne	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	50	5	55
fi%	91%	9%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	56	6	62
fi%	90,2%	9,8%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	37	11	48
fi%	77%	23%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	35	15	50
fi%	70%	30%	100%
Celkem (ni)	178	37	215
Celkem fi%	82,7%	17,3%	100%

Graf č. 2: Spokojenost s informovaností dotazovaných žáků.

Zdroj: Vlastní výzkum

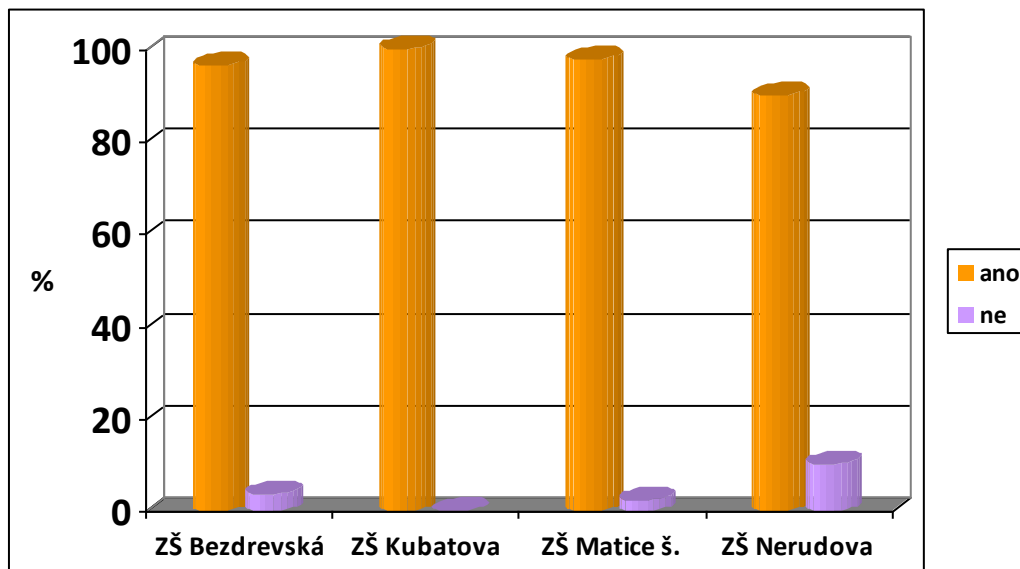
Většina žáků ze všech ZŠ odpověděla, že má dostatek informací o problémech vypsanych v otázce č. 1. Nejvíce jsou spokojeny na ZŠ Bezdrevská, až 91% žáků, tj. 50 dotazovaných. Na ZŠ Kubatova je spokojeno 90,2% žáků (56 dotazovaných), ZŠ Matice školské 77% (37 dotazovaných) a na ZŠ Nerudova 70% dotazovaných žáků (35 dotazovaných). Nejméně 30% žáků, tj. 15 dotazovaných ze ZŠ Nerudova uvedlo, že jim určité informace chybí. Souhrnně ze všech škol odpovědělo nejvíce dotazovaných žáků na otázku, zda jsou spokojeny s informovaností o problémech vypsanych v předešlé otázce, že jsou spokojeny. Uvedlo to 82,7%, tedy 178 dotazovaných žáků.

Vyhodnocení otázky č. 3: a) *Víš, co znamená slovo šikana?*

Tabulka č. 3A: Znalost dotazovaných žáků pojmu šikana.

	Ano	Ne	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	53	2	55
fi%	96,5%	3,5%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	62	0	62
fi%	100%	-	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	47	1	48
fi%	97,8%	2,2%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	45	5	50
fi%	90%	10%	100%
Celkem (ni)	207	8	215
Celkem fi%	97,3%	2,7%	100%

Graf č. 3A: Znalost pojmu šikana.

Zdroj: Vlastní výzkum

Ukázalo se, že velká většina žáků ví co je to šikana. Dokazuje to předešlý graf. Z dotazovaných ZŠ se ukázalo, že nejvíce, celých 10% žáků (5 dotazovaných) ze ZŠ Nerudova neví, co slovo šikana znamená. Ze ZŠ Kubatova vědí všichni 100% (62 dotazovaných), co šikana znamená. Toto zjištění je velice uspokojivé. Celkově ze všech škol uvedlo jen 2,7%, (8 žáků), že neví, co slovo šikana znamená.

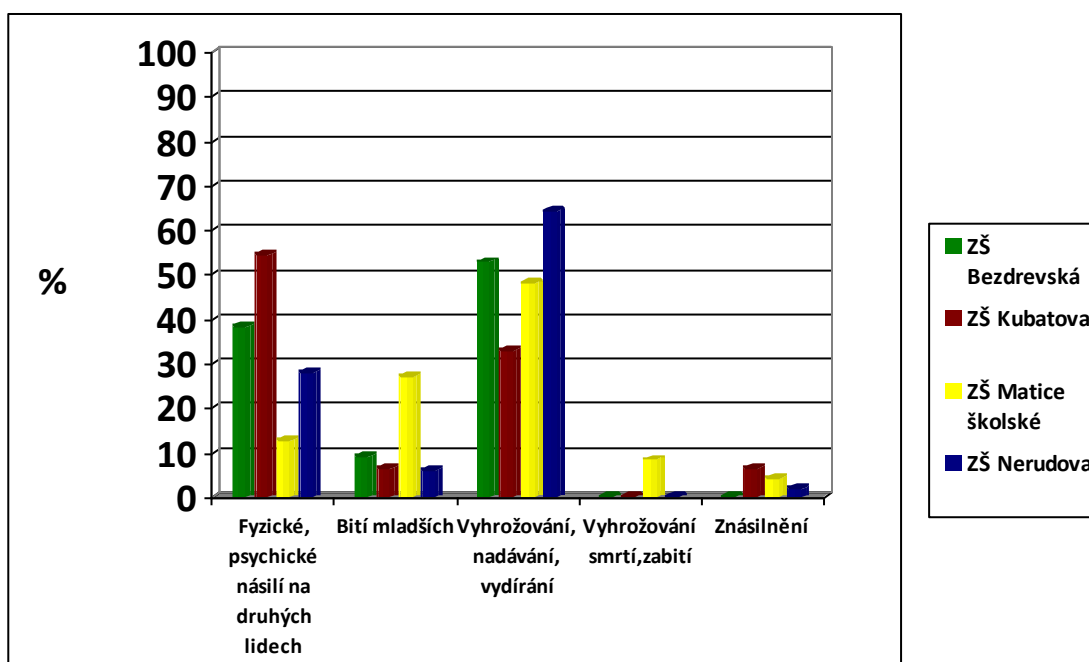
b) Pokud ano, napiš svými slovy, co si myslíš, že šikana znamená.

Tabulka č. 3B: Co podle dotazovaných žáků znamená slovo šikana.

Nejčastější odpovědi dotazovaných žáků:

	Fyzické, psych. násilí na druhých	Bití mladších	Vyhrožování, nadávání, vydírání...	Vyhrožování smrtí, zabití.	Znásilnění	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	21	5	29	0	0	55
fi%	38,2%	9,1%	52,7%	-	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	35	3	21	0	3	62
fi%	54,4%	6,4%	32,8%	-	6,4%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	6	13	23	4	2	48
fi%	12,6%	27,1%	47,8%	8,3%	4,2%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	14	3	32	0	1	50
fi%	28%	6 %	64%	-	2%	100%
Celkem (ni)	76	24	105	4	6	215
Celkem fi%	35,2%	11,2%	49,1%	1,8%	2,7%	100%

Graf č. 3B: Co podle dotazovaných žáků znamená slovo šikana.

Zdroj: Vlastní výzkum

Většina žáků ze všech škol uvedla, že šikana znamená fyzické či psychické násilí páchané na druhých lidech, uvedlo to 35,2%, tj. 76 dotazovaných žáků. Dále bylo nejčastější odpovědí, že šikana znamená vyhrožování, nadávání a vydírání druhých. Uvedlo to celkově 49,1%, tj. 105 dotazovaných žáků všech škol. Někteří uvedli, že šikana znamená bití mladších, na ZŠ Matice školské to uvedlo 27,1% žáků (13 dotazovaných). Na ZŠ Matice školské se objevila i definice šikany, jako vyhrožování smrtí, až následné zabití, uvedlo to 8,3% žáků (4 dotazování). Pro mě překvapující definice šikany je, že šikana znamená znásilnění. Kromě ZŠ Bezdrevské se to objevilo na všech základních školách, uvedlo to tedy 2,7% dotazovaných žáků (6 dotazovaných).

Zde uvádím některé doslovné definice šikany dotazovaných dětí:

„Šikana je, když někdo někomu ubližuje, berou věci, posmívá se, nadává, vyhrožuje.“

„Vydírání, mlácení, ale musí to být průběžně braní věcí, braní peněz, vysypávání tašky.“

„Šikana je opakované ponižování, ubližování.“

„Šikana je že jeden spolužák ublíží druhému.“

„Šikana znamená bolest, ubližování proti své vůli.“

„Šikana je násilí.“

„Šikana je obtěžování, znásilňování, to co se druhému nelíbí.“

„Že někdo silnější bouchá menšího a slabšího.“

„Šikana je že někoho šikanuješ.“

„5 kluků obtěžuje 1 chlapce a často si na něj počkají a většinou ho zmlátí.“

„Šikana znamená neustálá buzerace a ubližování jiným dětem například splachování hlav do záchoda a krádeš.“

„Že někdo někoho každý den mlátí.“

„Že ho znásilní, zmlátí.“

„Když dva kluci mlátí jednoho mladšího.“

„Láká mladé dívky na sladkosti.“

„Mlácení až někdo umře.“

„Že se parta bouchačů zaměří na menšího kluka.“

„Šikana je že nějaká parta lumpů šikanuje (mlátí, vydírá) normální žáky.“

„Ublížení na zdraví.“

„Šikana znamená žeti někdo vyhrožuje třeba smrtí.“

„Šikana je ponižování nebo vydírání slabšího jedince.“

„Šikana znamená že nikdo nikoho mlátí a neví o tom rodiče, škola atd...“

„To je že člověk mlátí člověka a říká že když to řekne tak mu dá přes pusu.“

„Ubližování dětem.“

„Šikana je když si ostatní spolužáci zasednou na někoho mladšího a různě ho týrají.“

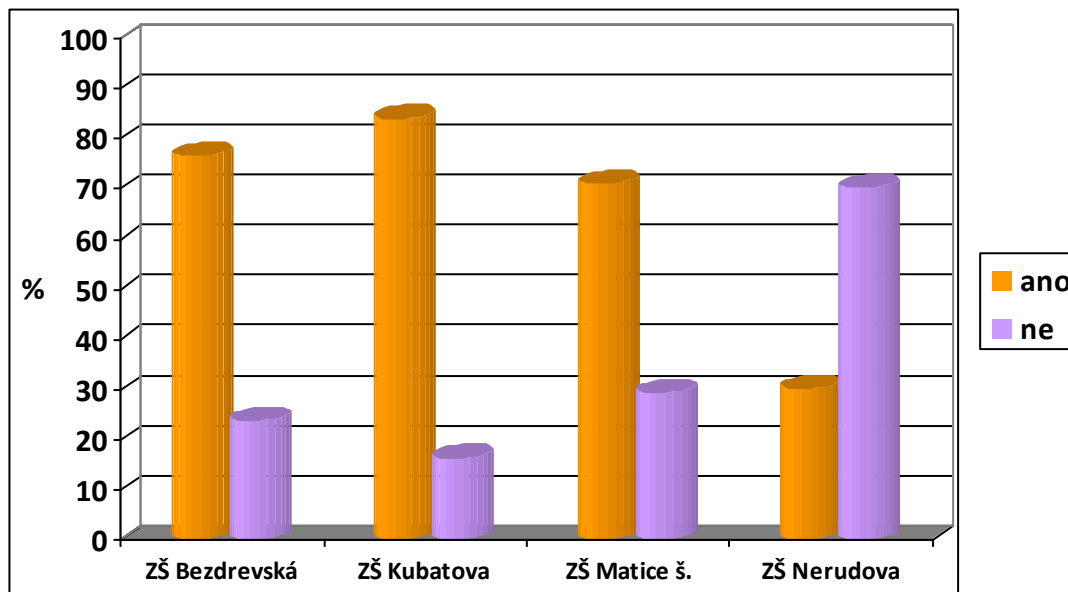
„Šikana je když někdo někoho znásilní nebo vidírá.“

Vyhodnocení otázky č. 4: *Absolvoval/a jsi někdy v rámci školy nějakou besedu, hodinu týkající se problému šikany?*

Tabulka č. 4A: Zda dotazovaní žáci absolvovali besedu, hodinu týkající se šikany.

	Ano	Ne	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	42	13	55
fi%	76,4%	23,6%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	52	10	62
fi%	83,8%	16,2%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	34	14	48
fi%	70,8%	29,2%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	15	35	50
fi%	30%	70%	100%
Celkem (ni)	143	72	215
Celkem fi%	66,2%	33,8	100%

Graf č. 4A: Zda dotazovaní žáci absolvovali besedu, hodinu týkající se šikany.

Zdroj: Vlastní výzkum

Jak ukazuje graf, tak besed, či hodiny týkající se šikany se zúčastnilo nejvíce žáků ze ZŠ Kubatova, celých 83,8% respondentů (52 dotazovaných). Nejméně se potom žáci s besedou či hodinou věnující se šikaně setkali na ZŠ Nerudova, celých 70%, tj. 35 dotazovaných žáků. Jak ukazuje tabulka, tak celkově většina žáků na základních školách absolvovala besedu, hodinu týkající se problematiky šikany, uvedlo to 66,2%, tedy 143 respondentů.

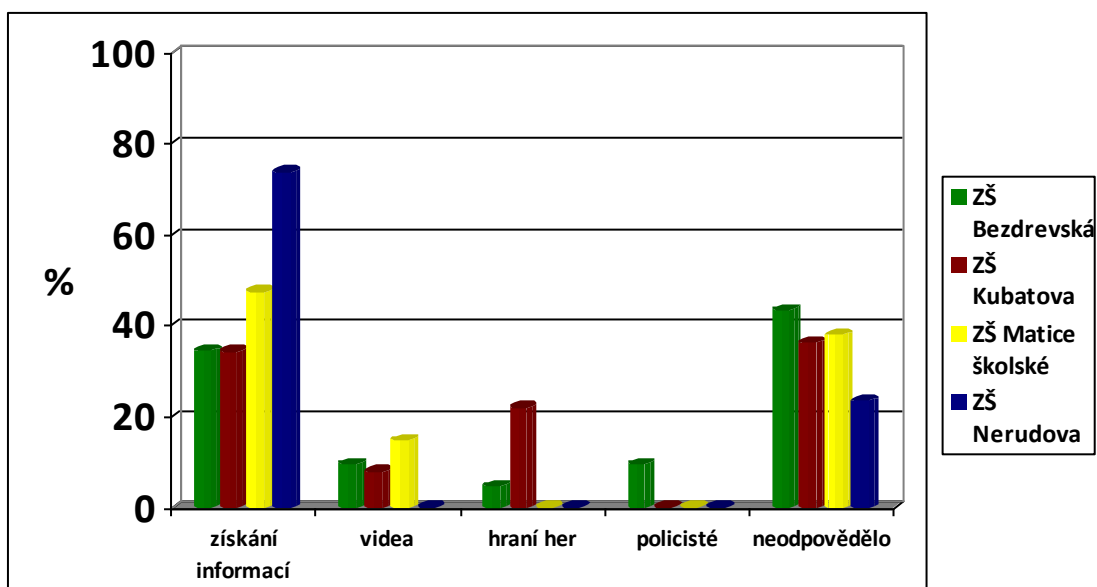
- pokud ano, co se ti konkrétně na ni líbilo?

Tabulka č. 4B: Co se dotazovaným žákům na besedě líbilo.

Nejčastější odpovědi dotazovaných žáků:

	Získání informací	Videa	Hraní her	Policisté	Neodpovědělo	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	14	4	2	4	18	42
fi%	33,4%	9,4%	4,6%	9,4%	43,2%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	18	4	11	0	19	52
fi%	34,2%	7,8%	21,9%	-	36,1%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	16	5	0	0	13	34
fi%	47,4%	14,7%	-	-	37,9%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	11	0	0	0	4	15
fi%	73,7%	-	-	-	26,3%	100%
Celkem (ni)	59	13	13	4	54	143
Celkem fi%	41,3%	9%	9%	2,8%	37,9%	100%

Graf č. 4B: Co se dotazovaným žákům na besedě líbilo.

Zdroj: Vlastní výzkum

Pokud žáci na tuto otázku odpověděli, pak se jim nejčastěji na besedě, hodině týkající se šikaně líbilo, že dostali možnost získat nové informace. Na ZŠ Nerudova to ocenilo 73,7% (11 žáků), na ZŠ Matice školské 47,4% (16 žáků), na ZŠ Kubatova 34,2% (18 žáků) a na ZŠ Bezdrevská 33,4%, tj. 14 žáků. Celkově se všem dotazovaným žákům nejvíce na besedě, hodině týkající se šikany líbilo získání nových informací, uvedlo to 41,3%, tedy 59 dotazovaných žáků.

Zde uvádím některé doslovné příklady odpovědí dotazovaných dětí:

„Že nás poučují.“

„Seznámení s různými případy šikany. Jak se bránit.“

„Že upozorňují žáky co nemají dělat ve škole.“

„Že nám tam říkali jak se máme v těchto problémech zachovat.“

„Dozvěděla jsem se plno věcí.“

„Hra Méd'a Béd'a.“

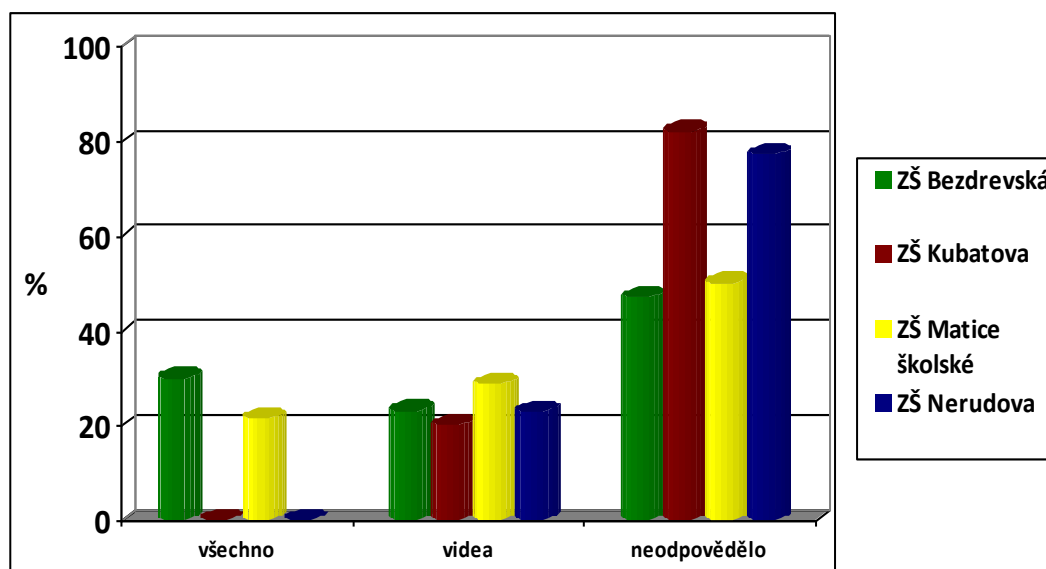
- *co se ti konkrétně na ni nelíbilo?*

Tabulka č. 4E: Co se dotazovaným žákům na besedě nelíbilo.

Nejčastější odpovědi:

	Všechno	Videa	Neodpovědělo	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	4	3	6	13
fi%	29,9%	23,1%	47%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	0	2	8	10
fi%	-	20%	80%	100%
ZŠ Matice školské (ni)	3	4	7	14
fi%	21,4%	28,6%	50%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	8	27	35
fi%	-	22,8%	77,2%	100%
Celkem (ni)	7	17	48	72
Celkem fi%	9,7%	23,6%	66,7%	100%

Graf č. 4E: Co se dotazovaným žákům na besedě nelíbilo.

Zdroj: Vlastní výzkum

Na tuto otázku většina žáků neodpověděla, a pokud ano, tak se jim na besedě, hodině týkající se problematiky šikany nelíbila videa či se jim beseda, hodina nelíbila vůbec.

Zde uvádím některé doslovné příklady odpovědí dotazovaných dětí:

„Pomalu všechno.“

„Všechno.“

„Hnusný videa.“

Nepěkný videa.“

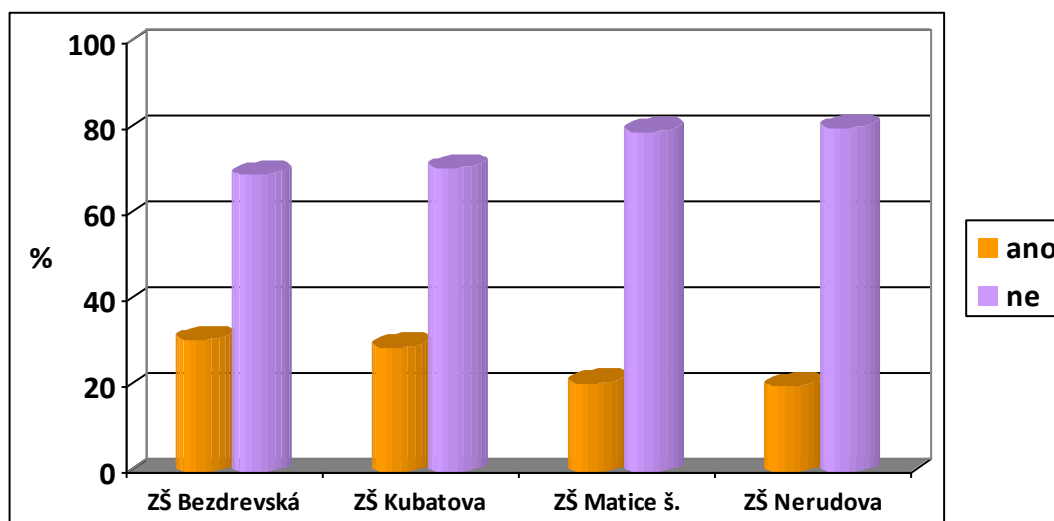
„Nic se mi nelíbilo.“

Vyhodnocení otázky č. 5: *Chtěl/a by ses dozvědět o nějakém problému více?*

Tabulka č .5A: Zda by se dotazovaní žáci chtěli dovědět o nějakém problému více.

	Ano	Ne	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	17	38	55
fi%	30,9%	69,1%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	18	44	62
fi%	29,2%	70,8%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	10	38	48
fi%	20,8%	79,2%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	10	40	50
fi%	20%	80%	100%
Celkem (ni)	55	160	215
Celkem fi%	25,9%	74,1%	100%

Graf č. 5A: Zda by se dotazovaní žáci chtěli dovědět o nějakém problému více.

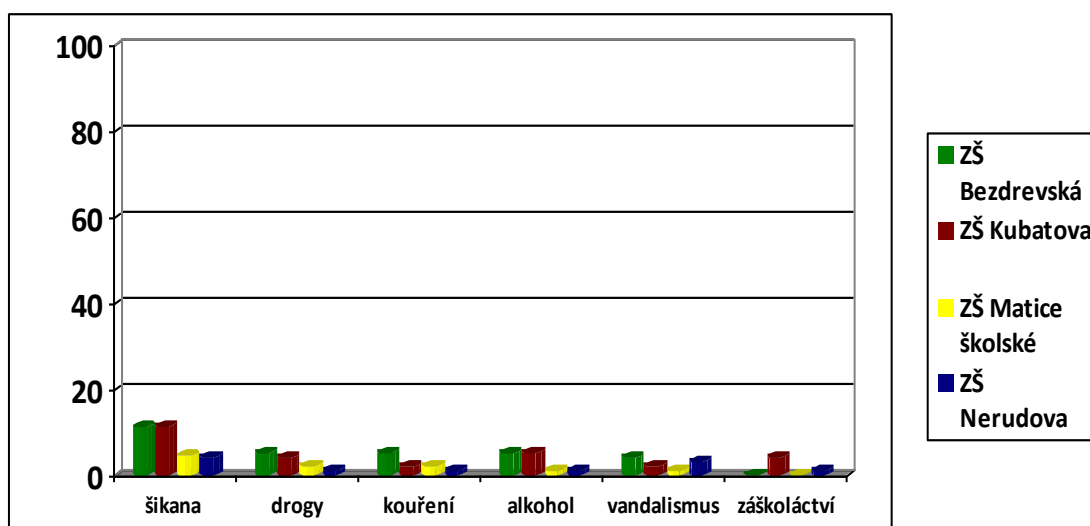
Zdroj: Vlastní výzkum

Většina žáků uvedla, že více informací o daných tématech nepotřebují. Na ZŠ Nerudova 80% žáků (40 dotazovaných), ZŠ Matice školské 79,2% (38 dotazovaných), ZŠ Kubatova 70,8% (44 dotazovaných) a na ZŠ Bezdrevská to uvedlo 69,1%, tj. 38

dotazovaných žáků. Celkově, jak ukazuje tabulka, by se na školách chtělo dozvědět více informací pouze 25,9 %, tj. 55 dotazovaných žáků.

- *Pokud ano, tak o jakém problému?*

Graf č. 5B: O jakém problému by se dotazovaní žáci chtěli dozvědět více.

Zdroj: Vlastní výzkum

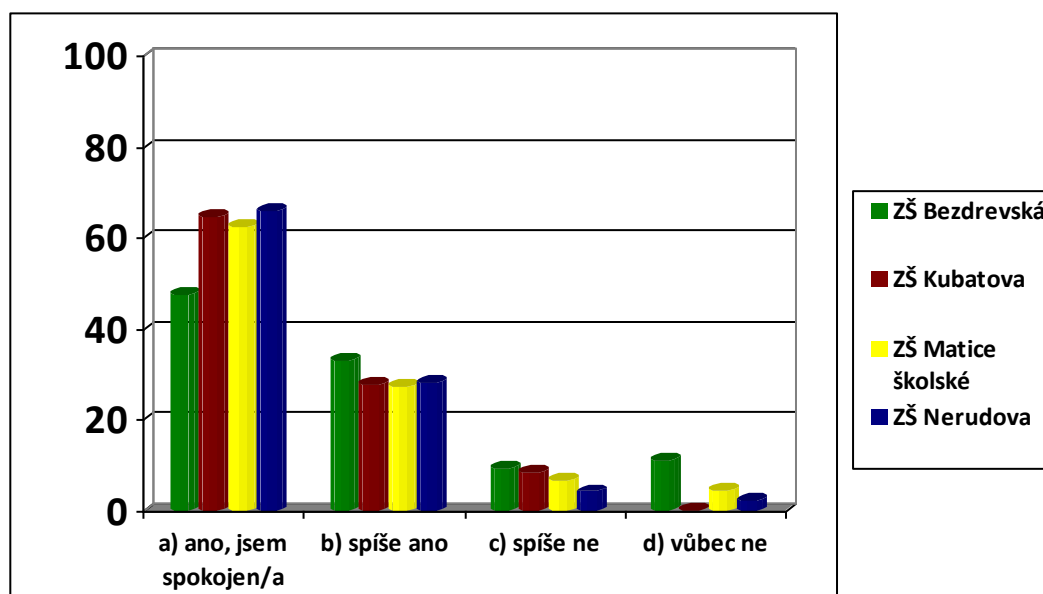
Nejvíce informací se žáci chtějí dozvědět o šikaně. Ze ZŠ Bezdrevské 10,9% (6 dotazovaných) a ZŠ Kubatova 11,3 % (7 dotazovaných), ZŠ Matice školské 4,2% (2 dotazovaní) a ze ZŠ Nerudova 4% (2 dotazovaní). Dále žáci uvedli i drogy, kouření, alkohol, vandalismus a záškoláctví. Tyto témata, už byla mezi sebou vyrovnaná. Na každé škole se najde skupina dětí, která by se o některém tématu ráda dozvěděla více.

Vyhodnocení otázky č. 6: Líbí se ti ve škole a třídě, do které chodíš?

Tabulka č. 6: Spokojenost dotazovaných žáků s třídou a školou, kterou navštěvují.

	a) ano, jsem spokojen/a	b) spíše ano	c) spíše ne	d) vůbec ne	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	26	18	5	6	55
fi%	47,3%	32,8%	9,1%	10,8%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	40	17	5	0	62
fi%	64,4%	27,4%	8,2%	-	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	30	13	3	2	48
fi%	62,4%	27,1%	6,3%	4,2%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	33	14	2	1	50
fi%	66%	28%	4%	2%	100%
Celkem (ni)	129	62	15	9	215
Celkem fi%	60%	29%	7%	4%	100%

Graf č. 6: Spokojenost dotazovaných žáků s třídou a školou, kterou navštěvují.

Zdroj: Vlastní výzkum

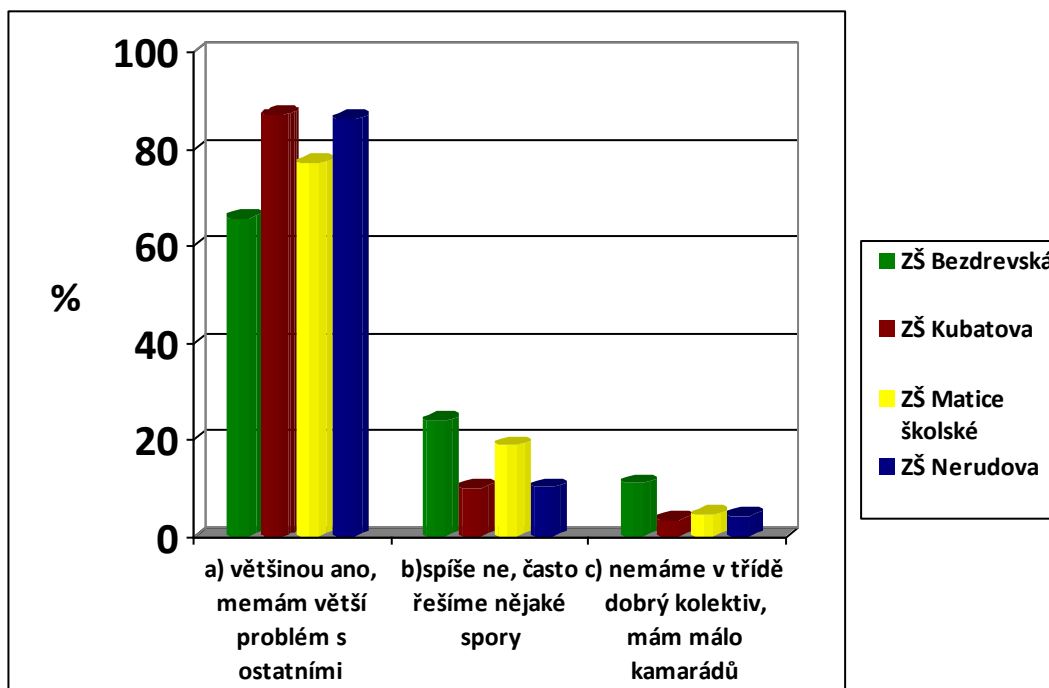
Velká většina žáků uvedla, že jsou ve své škole a třídě spokojeni. Na ZŠ Nerudova 66% (33 dotazovaných), ZŠ Kubatova 64,4% (40 dotazovaných), ZŠ Matice školské 62,4% (30 dotazovaných) a ze ZŠ Bezdrevská 47,3% (26 dotazovaných). Zbylá většina žáků uvedla, že jsou ve své škole, třídě spokojeni spíše ano. Nespokojeno je pouze na ZŠ Bezdrevská 10,8%, tj. 6 dotazovaných žáků, ZŠ Matice školský 4,2% (2 dotazování) a na ZŠ Nerudova 2% (1 dotazovaný). Na ZŠ Kubatova nikdo takový není.

Vyhodnocení otázky č. 7: Chovají se k tobě spolužáci tak, jak by sis přál/a?

Tabulka č. 7: Jak jsou dotazovaní žáci spokojeni s chováním svých spolužáků.

	a) většinou ano, nemám větší problém s ostatními	b) spíše ne, často řešíme nějaké spory	c) nemáme ve třídě dobrý kolektiv, mám málo kamarádů	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	36	13	6	55
fi%	65,5%	23,7%	10,8%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	54	6	2	62
fi%	86,9%	9,8%	3,3%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	37	9	2	48
fi%	77%	18,7%	4,3%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	43	5	2	50
fi%	86%	10%	4%	100%
Celkem (ni)	170	33	12	215
Celkem fi%	79,4%	15,5%	5,1%	100%

Graf č. 7: Jak jsou dotazovaní žáci spokojeni s chováním svých spolužáků.

Zdroj: Vlastní výzkum

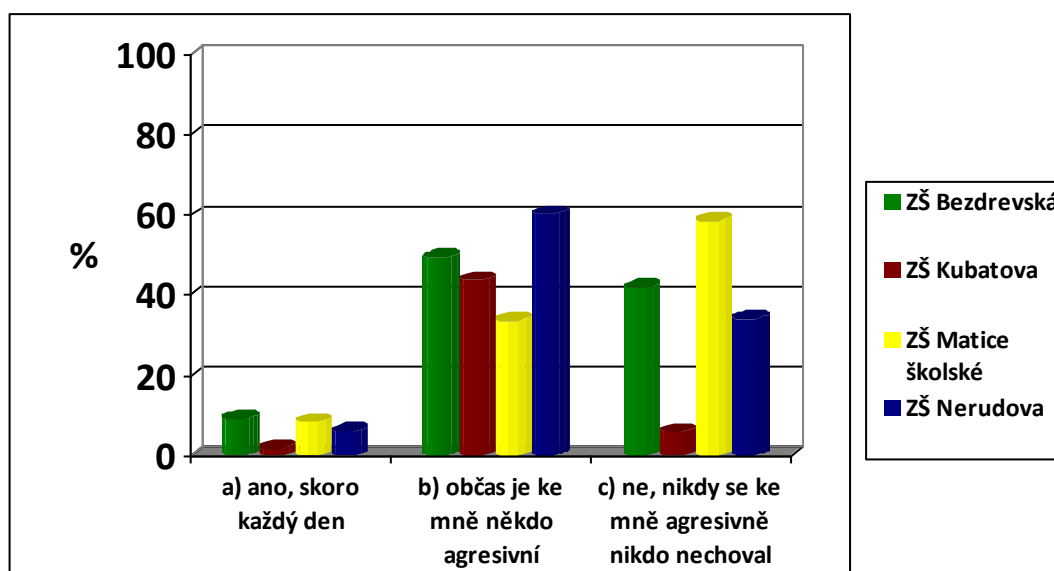
Většina žáků je spokojena s chováním spolužáků. Graf nám ukazuje, že na ZŠ Kubatova je to celých 86,9% (54 dotazovaných), ZŠ Nerudova 86% (43 dotazovaných), ZŠ Matice školské 77% (37 dotazovaných) a ZŠ Bezdrevská 65,5% (36 dotazovaných). Na ZŠ Bezdrevské řeší často spory ve třídě 23,7% žáků (13 dotazovaných), na ZŠ Matice školské 18,7% (9 dotazovaných), na ZŠ Nerudova 10% (5 dotazovaných) a na ZŠ Kubatova 9,8% žáků (6 dotazovaných). Pocit špatného kolektivu má na ZŠ Bezdrevské 10,8% dotazovaných žáků (6 dotazovaných). Matice školské 4,3%, tj. 2 dotazovaní žáci, ZŠ Nerudova 4%, tj. 2 dotazovaní žáci a na ZŠ Kubatova 3,3%, tedy také dva dotazovaní žáci. Celkem je převážná většina dotazovaných žáků spokojena s chováním svých spolužáků, uvedlo to 170 respondentů, 79,4 %.

Vyhodnocení otázky č. 8: *Choval se někdy k tobě některý spolužák agresivně? (nadával ti, urážel tě, šikanoval?)*

Tabulka č. 8: Zda se k dotazovaným žákům někdy choval některý spolužák agresivně.

	a) ano, skoro každý den	b) občas je ke mně někdo agresivní	c) ne, nikdy se ke mně agresivně nikdo nechoval	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	5	27	23	55
fi%	9,1%	49,2%	41,7%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	1	27	34	62
fi%	1,6%	43,6%	54,8%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	4	16	28	48
fi%	8,3%	33,4%	58,3%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	3	30	17	50
fi%	6%	60%	34%	100%
Celkem (ni)	13	100	102	215
Celkem fi%	5,1%	47%	47,9%	100%

Graf č. 8: Zda se k dotazovaným žákům někdy choval některý spolužák agresivně.

Zdroj: Vlastní výzkum

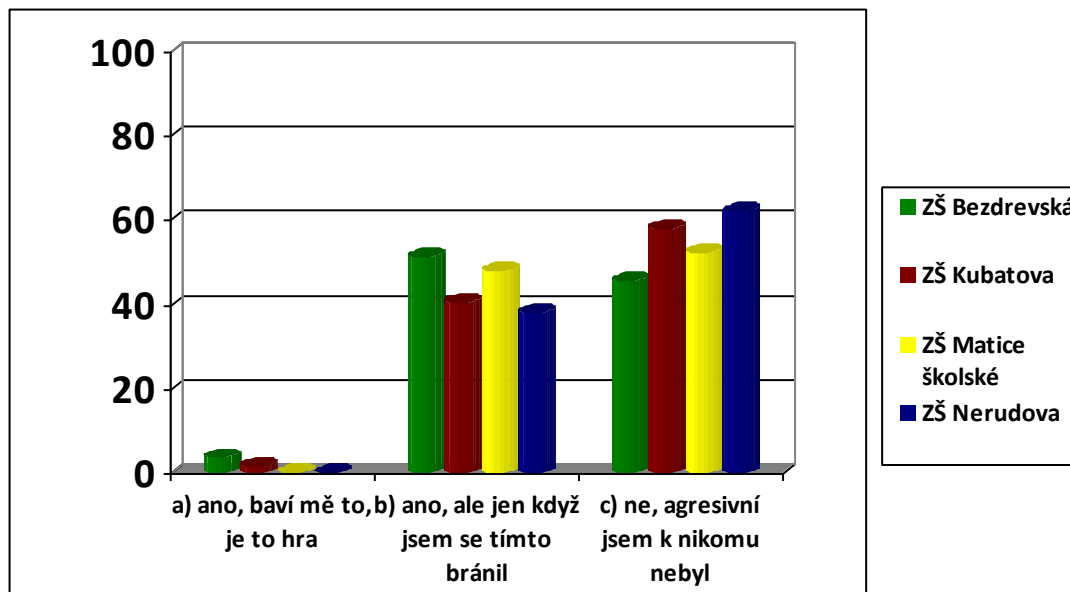
Na tuto otázku odpověděla skoro polovina dotazovaných 47% (100 dotazovaných), že je k nim občas někdo agresivní a druhá polovina 47,9% (102 dotazovaných), že se k nim nikdo agresivně nechová. V menšině potom odpověděla ze ZŠ Bezdrevská 9,1% (5 respondentů), ZŠ Matice školské 8,3% (4 respondenti), ZŠ Nerudova 6% (3 respondenti) a ze ZŠ Kubatova 1,6% dotazovaných (1 respondent), že se k nim někdo chová agresivně skoro každý den.

Vyhodnocení otázky č. 9: *Choval ses ty sám někdy k někomu agresivně? (nadával jsi někomu, bil jsi někoho?)*

Tabulka č. 9: Zda se některý z dotazovaných žáků choval k někomu agresivně.

	a) ano, baví mě to, je to hra	b) ano, ale jen když jsem se tímto bránil	c) ne, agresivní jsem k nikomu nebyl	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	2	28	25	55
fi%	3,6%	51%	45,4%	100%
ZŠ Kubatova (ni)	1	25	36	62
fi%	1,6%	40,4%	58%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	0	23	25	48
fi%	-	47,8%	52,2%	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	19	31	50
fi%	-	38%	62%	100%
Celkem (ni)	3	95	117	215
Celkem fi%	1,4%	44,6%	54%	100%

Graf č. 9: Zda se některý z dotazovaných žáků choval k někomu agresivně.

Zdroj: Vlastní výzkum

Výsledek zjištění této otázky mě překvapil, protože skoro polovina dotazovaných odpověděla, že se k druhému chovala agresivně, když se tím bránila. Na ZŠ Bezdrevská to uvedlo 51% (28 respondentů), ZŠ Matice školské 47,8% (23 respondentů), ZŠ Kubatova 40,4% (25 respondentů) a ZŠ Nerudova 38% dotazovaných (19 respondentů). Převážná většina pak odpověděla, že nikdy k nikomu agresivní nebyl. Hrstka dotazovaných uvedla, že agresivní k druhým jsou, protože je to baví. Ze ZŠ Bezdrevská to uvedla 3,6% (2 dotazovaní) a ze ZŠ Kubatova 1,6% žáků (1 dotazovaný).

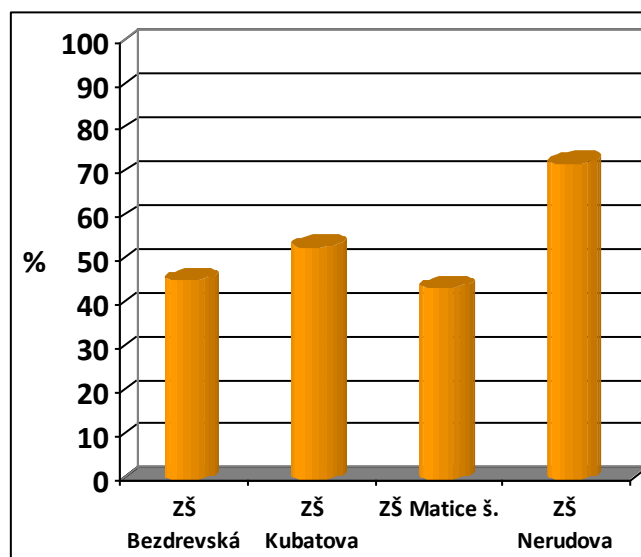
Vyhodnocení otázky č. 10: Na koho by ses obrátil/a:

a) kdybys byl/a svědkem šikany

Tabulka č. 10A : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na rodiče.

	a) rodiče
ZŠ Bezdvěrvská	25 45,5%
ZŠ Kubatova	33 53,1%
ZŠ Matice školské	21 43,7%
ZŠ Nerudova	36 72%
Celkem (ni)	115
Celkem fi%	54,1%

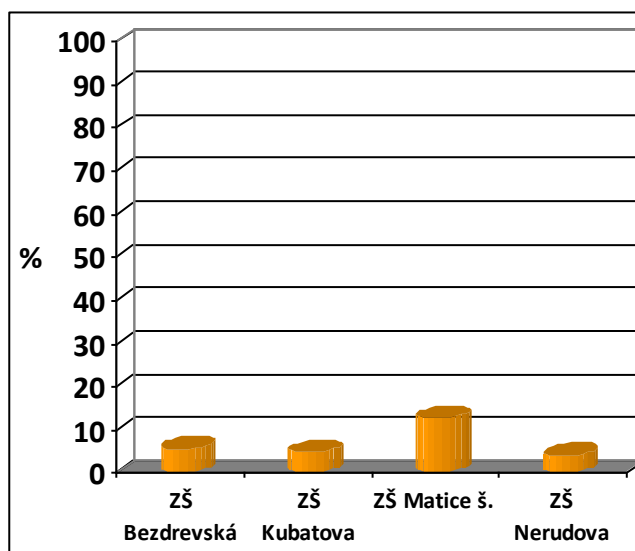
Graf č. 10A: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na rodiče.

Tabulka č. 10B : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na sourozence.

	b) sourozenec
ZŠ Bezdvěrvská	3 5,5%
ZŠ Kubatova	3 4,8%
ZŠ Matice školské	6 12,5%
ZŠ Nerudova	2 4%
Celkem (ni)	14
Celkem fi%	6,6%

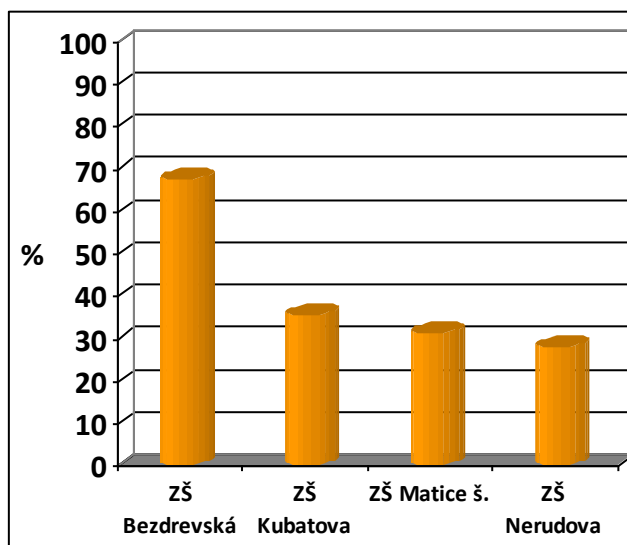
Graf č. 10B: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na sourozence.

Tabulka č. 10C : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na učitele.

	c) učitel
ZŠ Bezdrevská	37 67,3%
ZŠ Kubatova	22 35,4%
ZŠ Matice školské	15 31,2%
ZŠ Nerudova	14 28%
Celkem (ni)	88
Celkem fi%	41,4%

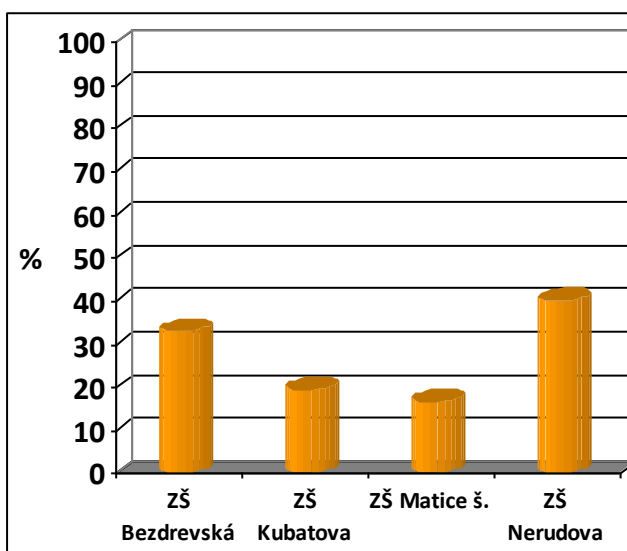
Graf č. 10C: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na učitele.

Tabulka č. 10D : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na ředitele.

	d) ředitele
ZŠ Bezdrevská	18 32,8%
ZŠ Kubatova	12 19,3%
ZŠ Matice školské	8 16,6%
ZŠ Nerudova	20 40%
Celkem (ni)	58
Celkem fi%	27,3%

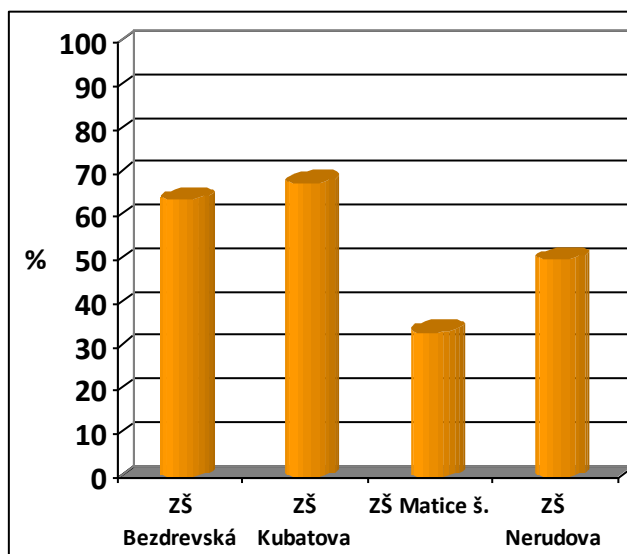
Graf č. 10D: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na ředitele.

Tabulka č. 10E : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na třídního učitele.

	e) třídní učitel
ZŠ Bezdrevská	35 63,7%
ZŠ Kubatova	42 67,6%
ZŠ Matice školské	16 33,3%
ZŠ Nerudova	25 50%
Celkem (ni)	118
Celkem fi%	55,5%

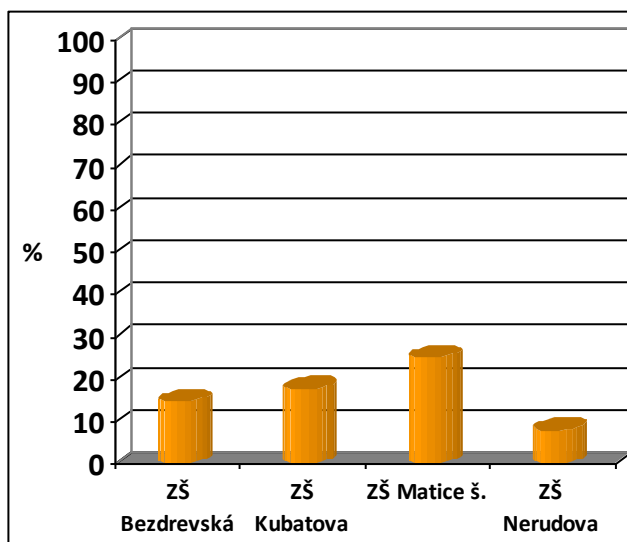
Graf č. 10E: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na třídního učitele.

Tabulka č. 10F : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na spolužáka.

	f) spolužák
ZŠ Bezdrevská	8 14,6%
ZŠ Kubatova	11 17,7%
ZŠ Matice školské	12 25%
ZŠ Nerudova	4 8%
Celkem (ni)	35
Celkem fi%	16,5%

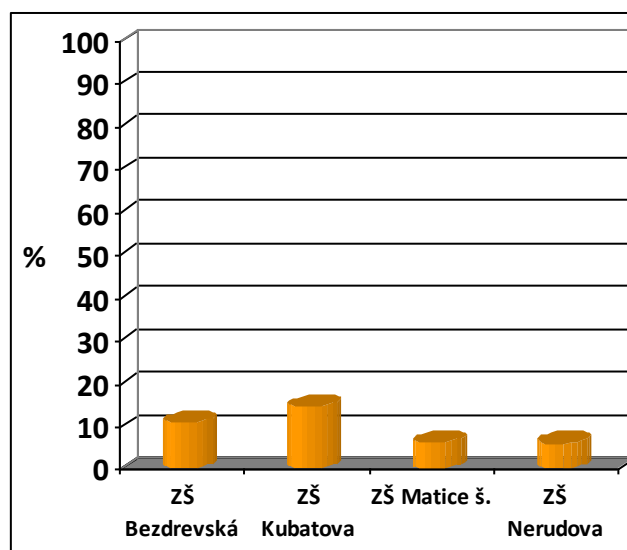
Graf č. 10F: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na spolužáka.

Tabulka č. 10G : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na výchovného poradce.

Graf č. 10G: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na výchovného poradce.

	g) výchovný poradce
ZŠ Bezdrevská	6 10,9%
ZŠ Kubatova	9 14,5%
ZŠ Matice školské	3 6,2%
ZŠ Nerudova	3 6%
Celkem (ni)	21
Celkem fi%	9,9%

Zdroj: Vlastní výzkum

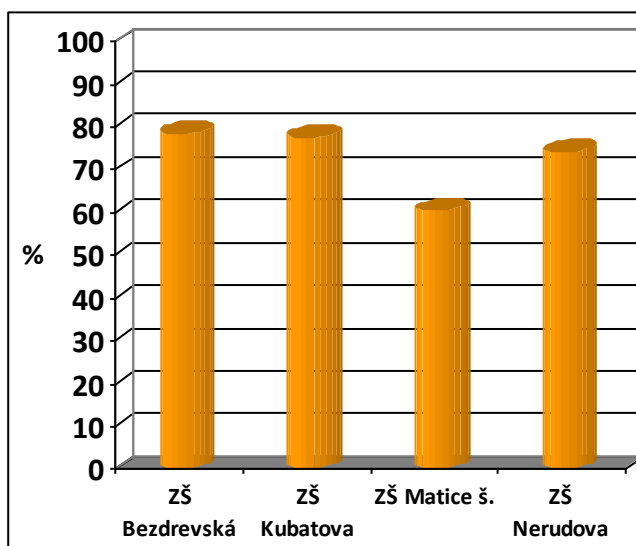
Jak ukazují grafy, tak nejvíce žáků by vložilo svou důvěru do rodičů, ze ZŠ Nerudova 72% (36 dotazovaných), ZŠ Kubatova 53,1% (33 dotazovaných), ZŠ Matice školské 43,7% (21 dotazovaných) a ZŠ Bezdrevská 45,5% (25 dotazovaných). Dále by se většina žáků svěřila svému třídnímu učiteli, na ZŠ Kubatova celých 67,6% (42 dotazovaných), ZŠ Bezdrevská 63,7% (35 dotazovaných), ZŠ Nerudova 50% (25 dotazovaných) a ZŠ Matice školské 33,3% (16 dotazovaných). Nejméně by se žáci svěřili výchovnému poradci, na ZŠ Kubatova 14,5% (9 dotazovaných), ZŠ Bezdrevská 10,9% (6 dotazovaných), ZŠ Matice školské 6,2% (3 dotazování) a na ZŠ Nerudova 6% žáků (3 dotazování). Pro mě překvapujícím zjištěním bylo, že nejméně by se žáci svěřili svému sourozenci, uvedlo to na ZŠ Matice školské 12,5% (6 dotazovaných), ZŠ Bezdrevská 5,5% (3 dotazování), ZŠ Kubatova 4,8% (3 dotazování), a na ZŠ Nerudova 4% dotazovaných žáků (2 dotazování).

b) *jsi ty sám, kdo je šikanován*

Tabulka č. 11A : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na rodiče.

	a) rodiče
ZŠ Bezdrevská	43 78,3%
ZŠ Kubatova	48 77,3%
ZŠ Matice školské	29 60,3%
ZŠ Nerudova	37 74%
Celkem (ni)	157
Celkem fi%	73,8%

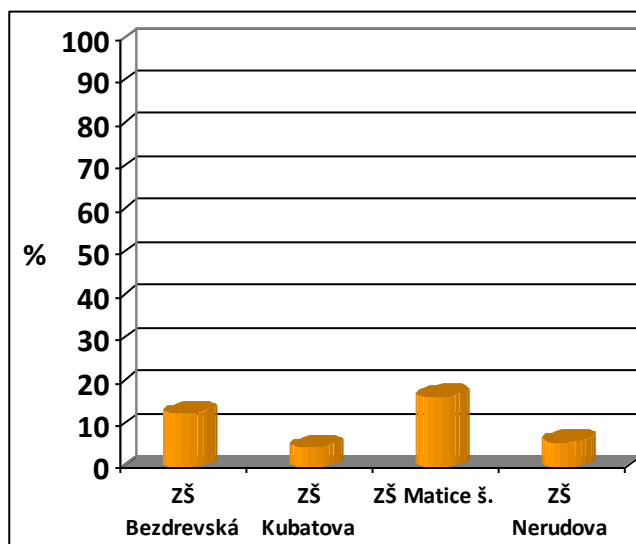
Graf č. 11A: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na rodiče.

Tabulka č. 11B : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na sourozence.

	b) sourozenec
ZŠ Bezdrevská	7 12,7%
ZŠ Kubatova	3 4,8%
ZŠ Matice školské	8 16,6%
ZŠ Nerudova	3 6%
Celkem (ni)	21
Celkem fi%	9,9%

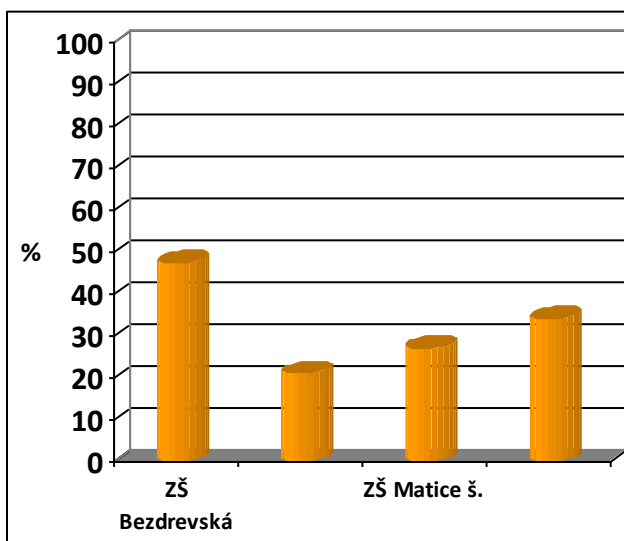
Graf č. 11B: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na sourozence.

Tabulka č. 11C : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na učitele.

	c) učitel
ZŠ Bezdrevská	26 47,3%
ZŠ Kubatova	13 20,9%
ZŠ Matice školské	13 27%
ZŠ Nerudova	17 34%
Celkem (ni)	69
Celkem fi%	32,4%

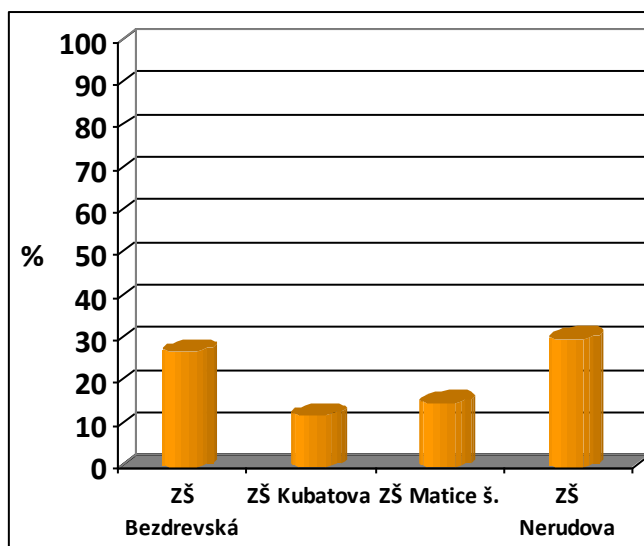
Graf č. 11C: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na učitele.

Tabulka č. 11D : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na ředitele.

	d) ředitel
ZŠ Bezdrevská	15 27,3%
ZŠ Kubatova	7 11,3%
ZŠ Matice školské	7 14,6%
ZŠ Nerudova	15 30%
Celkem (ni)	44
Celkem fi%	20,7%

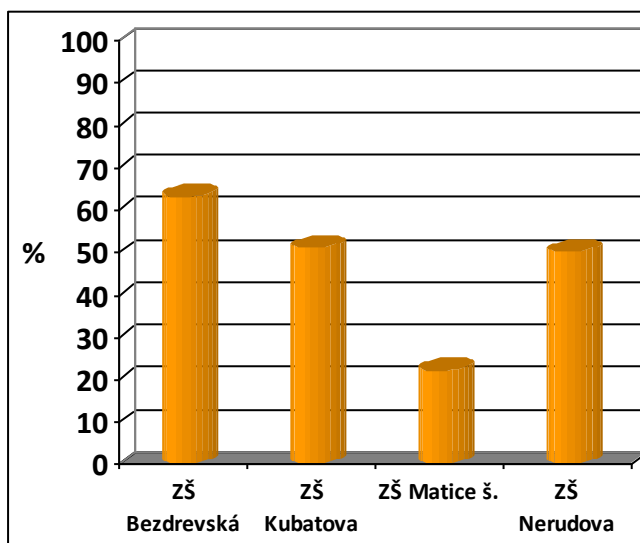
Graf č. 11D: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na ředitele.

Tabulka č. 11E : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na třídního učitele.

	e) třídní učitel
ZŠ Bezdrevská	35 63,7%
ZŠ Kubatova	32 51,5%
ZŠ Matice školské	11 22,9%
ZŠ Nerudova	25 50%
Celkem (ni)	103
Celkem fi%	48,4%

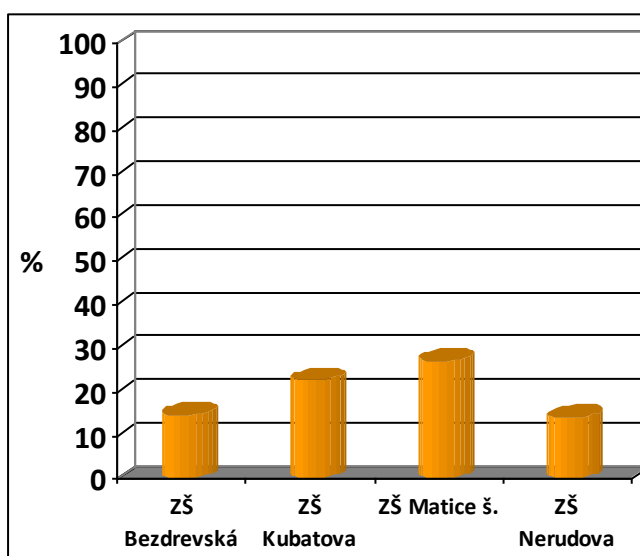
Graf č. 11E: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na třídního učitele.

Tabulka č. 11F : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na spolužáka.

	f) spolužáka
ZŠ Bezdrevská	8 14,6%
ZŠ Kubatova	14 22,5%
ZŠ Matice školské	13 27%
ZŠ Nerudova	7 14%
Celkem (ni)	42
Celkem fi%	19,7%

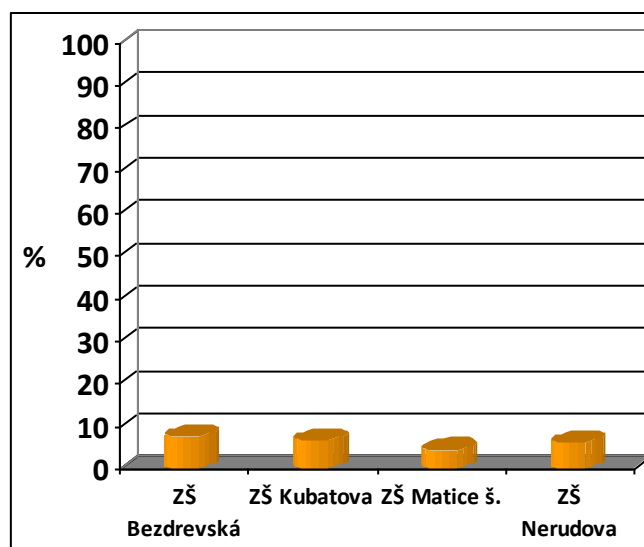
Graf č. 11F: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na spolužáka.

Tabulka č. 11G : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na výchovného poradce.

Graf č. 11G: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na výchovného poradce.

	g) výchovný poradce
ZŠ Bezdrevská	4 7,3%
ZŠ Kubatova	4 6,4%
ZŠ Matice školské	2 4,2%
ZŠ Nerudova	3 6%
Celkem (ni)	13
Celkem fi%	6,1%

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku komu by se žáci svěřili, kdyby se oni sami stali obětí šikany, odpovědělo nejvíce dotazovaných, že by se svěřilo svým rodičům, uvedlo to 73,8%, tj. 157 respondentů. Ze ZŠ Bezdrevská 78,3% (43 respondentů), ZŠ Kubatova 77,3% (48 respondentů), ZŠ Nerudova 74% (37 respondentů) a ZŠ Matice školské 60,3% (29 respondentů). Dále by se většina žáků svěřila třídnímu učiteli, na ZŠ Bezdrevská celých 63,7% (35 respondentů), ZŠ Kubatova 51,5% (31 respondentů), ZŠ Nerudova 50% (25 respondentů) a ZŠ Matice školské 22,9% (11 respondentů). Nejméně by se žáci svěřili výchovnému poradci, na ZŠ Bezdrevská 7,3% (4 respondenti), ZŠ Kubatova 6,4%, (4 respondenti), ZŠ Nerudova 6% (3 respondenti), ZŠ Matice školské 4,2% (2 respondenti), celkem by se tedy svěřilo 6,1%, tj. 13 dotazovaných žáků.

3.2 Analýza výsledků a vyhodnocení dotazníku pro učitele

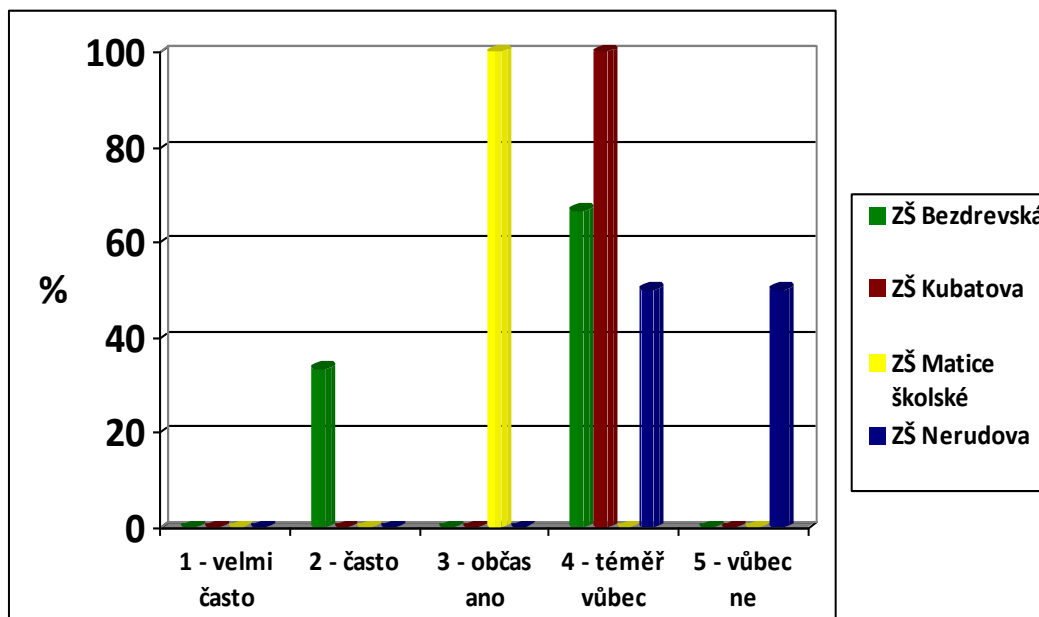
Vyhodnocení otázky č. 1: *Určitě jste se ve škole účastnil/a nějaké besedy, hodiny věnované jednomu z nabízených témat. V následujících možnostech ohodnoť témata, o kterých se hovořilo.*

a) Vandalismus

Tabulka č. 12A: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vandalismus na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	0	1	0	2	0	3
fi%	-	33,4%	-	66,6%	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	0	0	0	3	0	3
fi%	-	-	-	100%	-	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	0	0	2	0	0	2
fi%	-	-	100%	-	-	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	0	0	1	1	2
fi%	-	-	-	50%	50%	100%
Celkem (ni)	0	1	2	5	1	10
Celkem fi%		10%	20%	50%	10%	100%

Graf č. 12A: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vandalismus na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

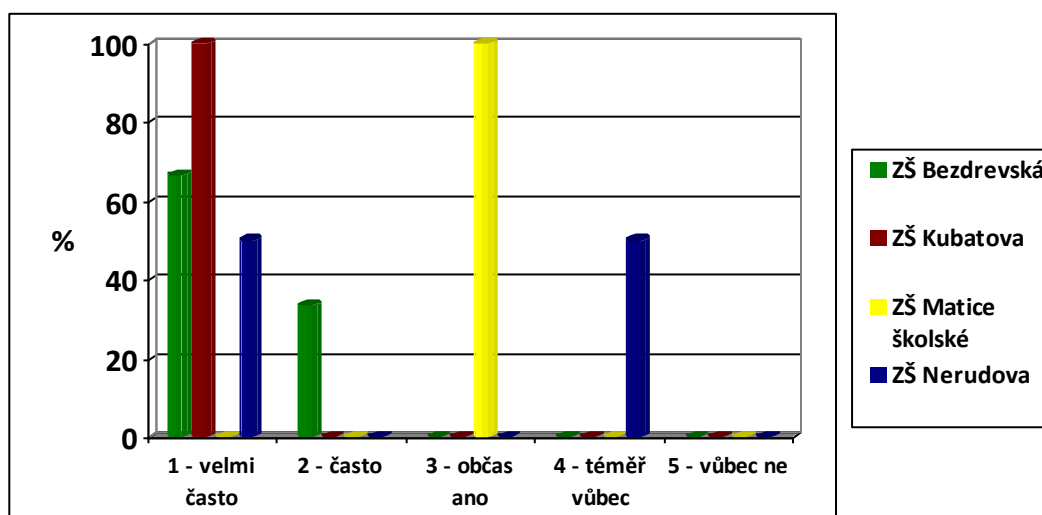
Podle grafu se učitelé s tématem vandalismus na ZŠ téměř vůbec nesečkali. Ze ZŠ Kubatova to uvedlo 100% (3 dotazovaní), ZŠ Bezdrevská 66,6% (2 dotazovaní) a ZŠ Nerudova 50% (1 dotazovaný). Učitelé ze ZŠ Matice školské uvedli, že s tímto tématem se setkávají občas, uvedlo to celých 100%, tj. 2 dotazovaní. Na ZŠ Nerudova uvedla polovina učitelů (1 učitel), že s tímto tématem nemají žádnou zkušenost.

b) šikana

Tabulka č. 12B: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu šikana na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	2	1	0	0	0	3
fi%	66,6%	33,4%	-	-	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	3	0	0	0	0	3
fi%	100%	-	-	-	-	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	0	0	2	0	0	2
fi%	-	-	100%	-	-	100%
ZŠ Nerudova (ni)	1	0	0	1	0	2
fi%	50%	-	-	50%	-	100%
Celkem (ni)	6	1	2	1	-	10
Celkem fi%	60%	10%	20%	10%	0	100%

Graf č. 12B: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu šikana na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

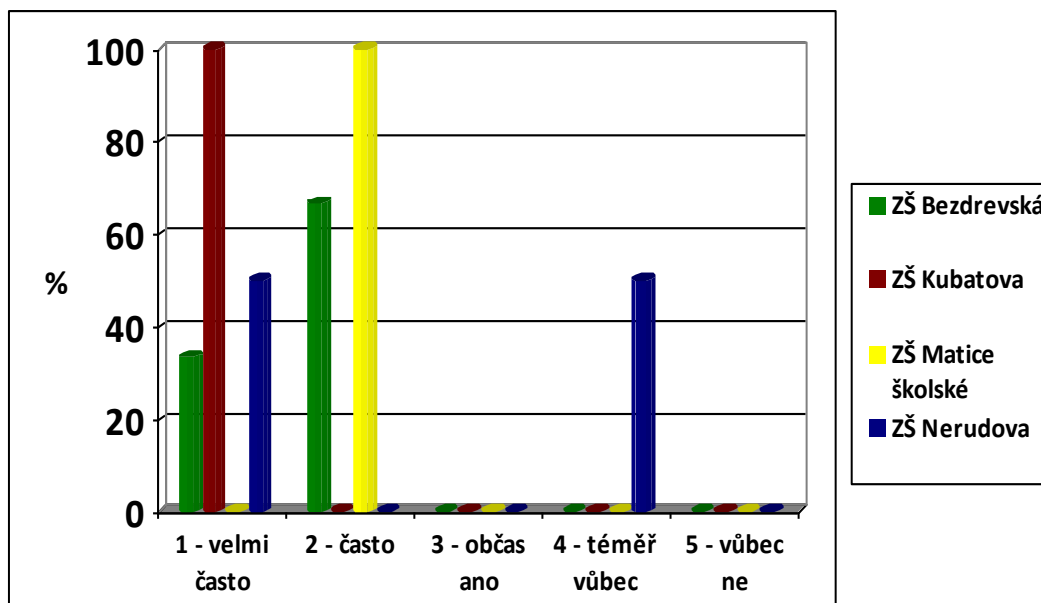
O tématu šikana se nejčastěji hovoří na ZŠ Kubatova 100% (3 dotazovaní) a na ZŠ Bezdrevská 66,6% (2 dotazovaní). Na ZŠ Matice školské se s tímto tématem setkávají občas. A téměř vůbec se s tímto tématem setkali na ZŠ Nerudova, jak uvedlo 50%, tj. 1 dotazovaný.

c) vztahy se spolužáky

Tabulka č. 12C: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vztahy se spolužáky na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	1	2	0	0	0	3
fi%	33,4%	66,6%	-	-	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	3	0	0	0	0	3
fi%	100%	-	-	-	-	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	0	2	0	0	0	2
fi%	-	100%	-	-	-	100%
ZŠ Nerudova (ni)	1	0	0	1	0	2
fi%	50%	-	-	50%	-	100%
Celkem (ni)	5	4	0	1	-	10
Celkem fi%	50%	40%	-	10%	0	100%

Graf č. 12C: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vztahy se spolužáky na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

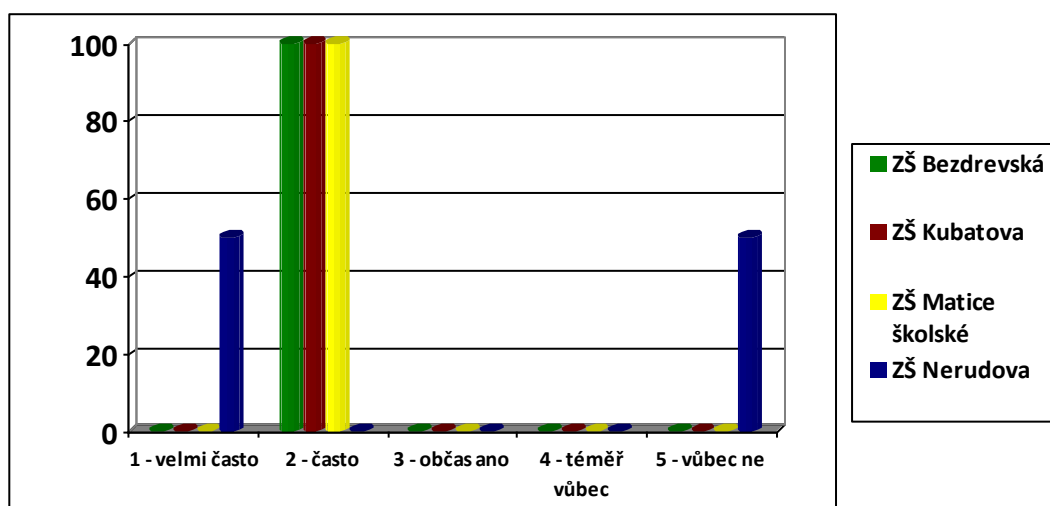
Téma vztahy se spolužáky je nejvíce probírané na ZŠ Kubatova 100% (3 dotazovaní) a často se o něm hovoří na ZŠ Matice školské 100% (2 dotazovaní) a na ZŠ Bezdrevská 66,6% (2 dotazovaní). Téměř vůbec se o tomto tématu nehovoří podle 50% učitelů na ZŠ Nerudova (1 dotazovaný).

d) záškoláctví

Tabulka č. 12D: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu záškoláctví na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	0	3	0	0	0	3
fi%	-	100%	-	-	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	0	3	0	0	0	3
fi%	-	100%	-	-	-	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	0	2	0	0	0	2
fi%	-	100%	-	-	-	100%
ZŠ Nerudova (ni)	1	0	0	0	1	2
fi%	50%	-	-	-	50%	100%
Celkem (ni)	1	8	0	0	1	10
Celkem fi%	10%	80%	-	-	10%	100%

Graf č. 12D: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu záškoláctví na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

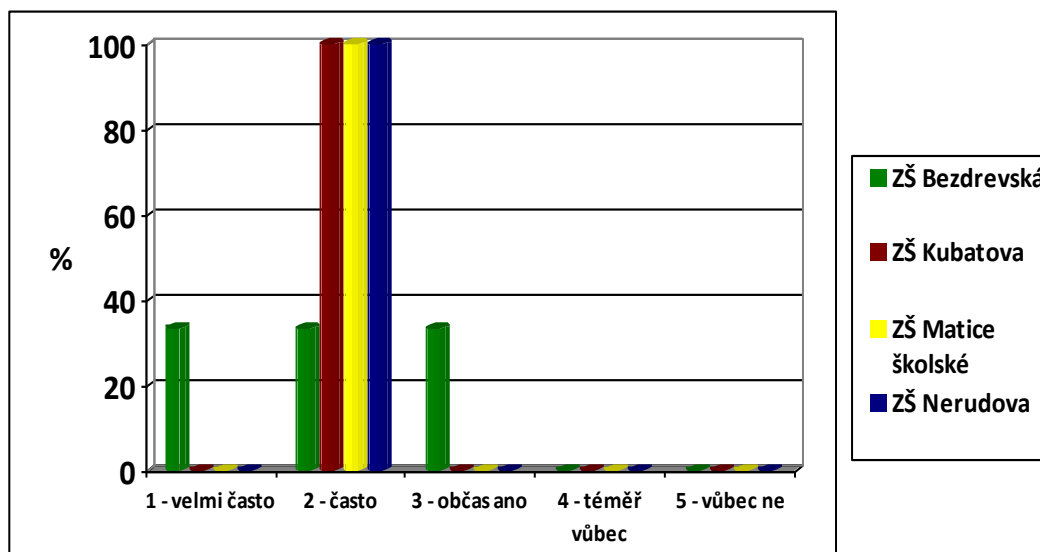
Téma záškoláctví je na většině škol probíráno často, uvedlo to ze ZŠ Bezdrevská, Kubatova a Matice školské 100% dotazovaných. Na ZŠ Nerudova uvedla polovina dotazovaných, že se o tomto tématu hovoří velmi často a druhá polovina uvedla, že vůbec ne.

e) drogy

Tabulka č. 12E: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu drogy na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	1	1	1	0	0	3
fi%	33,4%	33,3%	33,3%	-	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	0	3	0	0	0	3
fi%	-	100%	-	-	-	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	0	2	0	0	0	2
fi%	-	100%	-	-	-	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	2	0	0	0	2
fi%	-	100%	-	-	-	100%
Celkem (ni)	1	8	0	0	1	10
Celkem fi%	10%	80%	-	-	10%	100%

Graf č. 12E: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu drogy na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

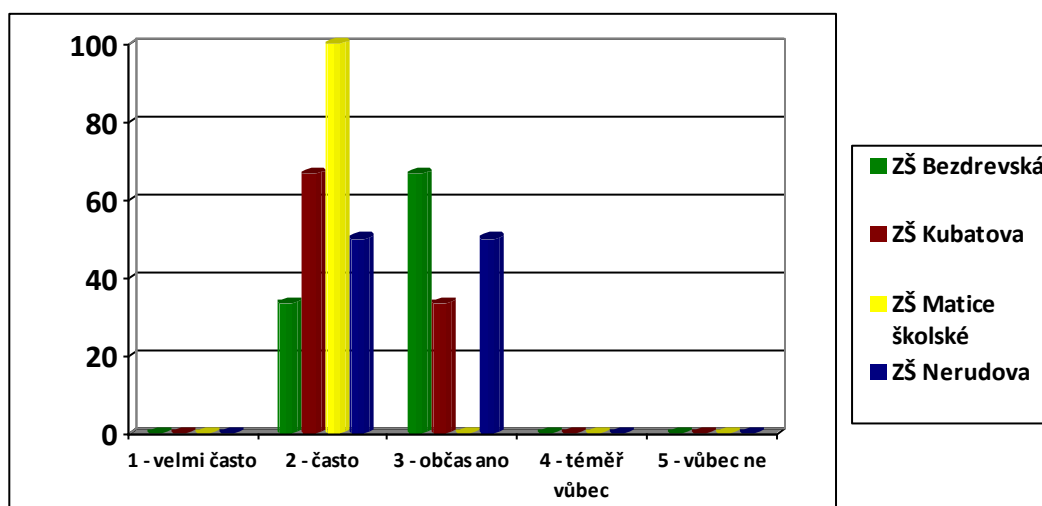
Podle grafu je téma drogy na většině škol probíráno často, uvedlo to ze ZŠ Kubatova 100% (3 dotazování), ZŠ Matice školské 100% (2 dotazování) a ZŠ Nerudova 100% (2 dotazování).

f) kouření

Tabulka č. 12F: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu kouření na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	0	1	2	0	0	3
fi%	-	33,4%	66,6%	-	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	0	2	1	0	0	3
fi%	-	66,6%	33,4%	-	-	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	0	2	0	0	0	2
fi%	-	100%	-	-	-	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	1	1	0	0	2
fi%	-	50%	50%	-	-	100%
Celkem (ni)	0	6	4	0	0	10
Celkem fi%	-	60%	40%	-	-	100%

Graf č. 1F: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu kouření na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

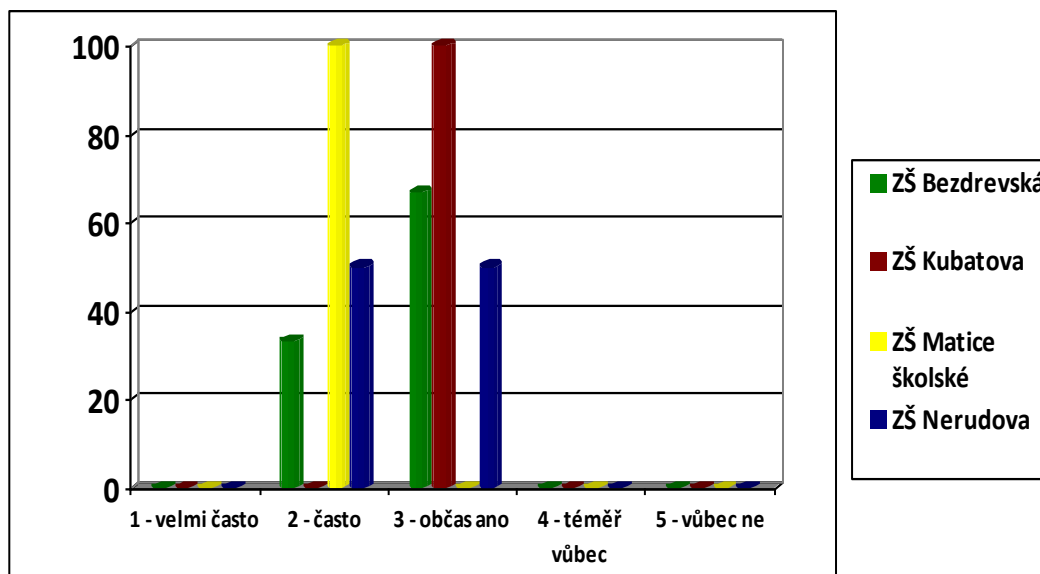
Jak ukazuje graf, tak téma kouření se často probírá nejvíce na ZŠ Matice školské 100% (2 dotazování), dále na ZŠ Kubatova 66,6% (2 dotazování), ZŠ Nerudova 50% (1 dotazování) a 33,4% (1 dotazování) na ZŠ Bezdrevská. Občas se o tomto tématu hovoří nejčastěji na ZŠ Bezdrevská 66,6% (2 dotazování) a ZŠ Nerudova 50% (1 dotazování).

g) alkohol

Tabulka č. 12G: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu alkohol na prvním stupni ZŠ.

	1 velmi často	2 často	3 občas ano	4 téměř vůbec	5 vůbec	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	0	1	2	0	0	3
fi%	-	33,3%	66,6%	-	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	0	0	3	0	0	3
fi%	-	-	100%	-	-	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	0	2	0	0	0	2
fi%	-	100%	-	-	-	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	1	1	0	0	2
fi%	-	50%	50%	-	-	100%
Celkem (ni)	0	4	6	0	0	10
Celkem fi%	-	40%	60%	-	-	100%

Graf č. 12G: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu alkohol na prvním stupni ZŠ.

Zdroj: Vlastní výzkum

S tématem alkohol se podle učitelů občas setkávají na ZŠ Matice školské 100% (2 dotazovaní) a občas na ZŠ Kubatova 100% (3 dotazovaní) a ZŠ Bezdrevská 66,6% (2 dotazovaní). Na ZŠ Nerudova uvedli učitelé, že se o tomto tématu hovoří často 50% (1 dotazovaný) a občas 50% (1 dotazovaný).

Vyhodnocení otázky č. 2: *S kolika subjekty Vaše škola spolupracuje při realizaci preventivních programů?*

Tabulka č. 13: Subjekty se kterými dotazované školy spolupracují při realizaci preventivních programů.

ZŠ Bezdrevská	Policie ČR, Cassiopea, různá školení, společné akce – Dopravní hřiště, ŠVP
ZŠ Kubatova	Policie ČR, ŠVP, dobrovolníci, Cassiopea, sociální úřad, PPP
ZŠ Matice školské	Policie ČR
ZŠ Nerudova	Policie ČR

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejčastěji základní školy spolupracují s Policií ČR, to uvedli na všech školách. Dále ještě uvedli na ZŠ Bezdrevská a Kubatova, že spolupracují s Cassiopeou a ještě dalšími subjekty. Nejvíce s ostatními spolupracuje ZŠ Bezdrevská a Kubatova.

Vyhodnocení otázky č. 3: *Opatření na poli prevence šikany v minulém školním roce:*

a) Co se vydařilo:

Tabulka č. 14A: Co se vydařilo v opatření na poli prevence šikany v minulém školním roce.

ZŠ Bezdrevská	„Realizovat besedy, programy od subjektů uvedených v otázce v otázce 2, soustavné sledování.“
ZŠ Kubatova	„Informovanost žáků a rodičů – tím i uvědomování svých činů a jejich důsledků, důvěra ve vyučujícího (svěřování se).“ • „Nedokáží odpovědět (MD).“
ZŠ Matice školské	„Besedy s policií ČR.“
ZŠ Nerudova	„Besedy o kyberšikaně.“

Zdroj: Vlastní výzkum

Dotazovaní učitelé ze ZŠ Nerudova, Matice školské a Bezdrevská uvádějí, jako vydařená opatření na poli prevence realizace besed. Na ZŠ Kubatova jako vydařené opatření uvedli učitelé informovanost rodičů a žáků o dané problematice.

b) co se nevydařilo, nebo nerealizovalo (chybí Vám to):

Tabulka č. 14B: Co se nevydařilo v opatření na poli prevence šikany v minulém školním roce.

ZŠ Bezdrevská	<i>„Větší spolupráce rodičů se školou, větší zájem ze strany veřejnosti.“</i>
ZŠ Kubatova	<i>„Nedokáží odpovědět (MD).“</i>
ZŠ Matice školské	
ZŠ Nerudova	

Zdroj: Vlastní výzkum

Jako nevydařené opatření na poli prevence uvedli dotazovaní učitelé ze ZŠ Bezdrevská malou spolupráci ze strany rodičů a malý zájem veřejnosti o danou problematiku. Na zbylých třech školách dotazovaní učitelé neodpověděli na otázku.

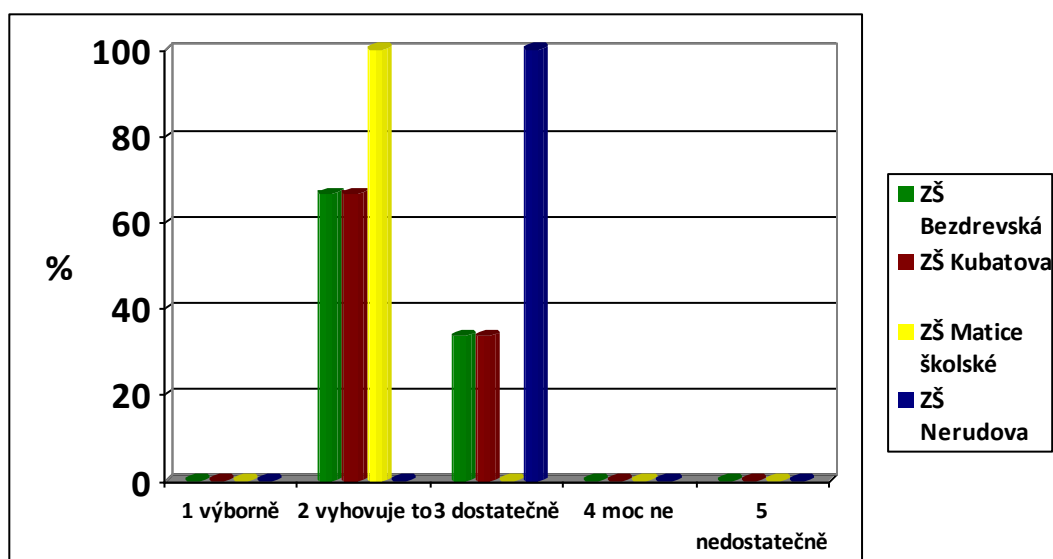
Vyhodnocení otázky č. 4: *Jak se cítíte připraveni na problematiku prevence?*

a) na problematiku prevence šikany:

Tabulka č. 15B: Připravenost dotazovaných učitelů na problematiku prevence šikany.

	1 výborně	2 vyhovuje to	3 dostatečně	4 moc ne	5 nedostatečně	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	0	2	1	0	0	3
fi%	-	66,6%	33,4%	-	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	0	2	1	0	0	3
fi%	-	66,6%	33,4%	-	-	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	0	2	0	0	0	2
fi%	-	100%	-	-	-	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	0	2	0	0	2
fi%	-	-	100%	-	-	100%
Celkem (ni)	0	6	4	0	0	10
Celkem fi%	-	60%	40%	-	-	100%

Graf č. 13: Připravenost dotazovaných učitelů na problematiku prevence šikany.

Zdroj: Vlastní výzkum

Připravenost na problematiku prevence šikany učitelům převážně vyhovuje. Jak vidíme v grafu, uvedlo to na ZŠ Matice školské 100% (2 dotazovaní) a na ZŠ Bezdrevská a Kubatova 66,6% (2 dotazovaní). Dostatečně připraveni se cítí učitelé na ZŠ Nerudova 100% (2 dotazovaní).

Vyhodnocení otázky č. 5: *Uveďte příklady literatury a materiálu, který Vám pro řešení prevence nejvíce pomohly:*

Tabulka č. 16: Materiály, které dotazovaným učitelům pomohly k řešení prevence.

V tabulce uvádím doslovné odpovědi dotazovaných učitelů:

ZŠ Bezdrevská	<i>„Aplikace metodického pokynu k šikanování Minimální preventivní program, Poznej svého nepřítele – drogy, Kyberšikana a primární prevence“</i>
ZŠ Kubatova	<i>„Šikana ve škole – Stephen Bourcet, www.Minimalizacesikany.cz“</i>
ZŠ Matice školské	<i>„Materiály od školitele“</i>
ZŠ Nerudova	

Zdroj: Vlastní výzkum

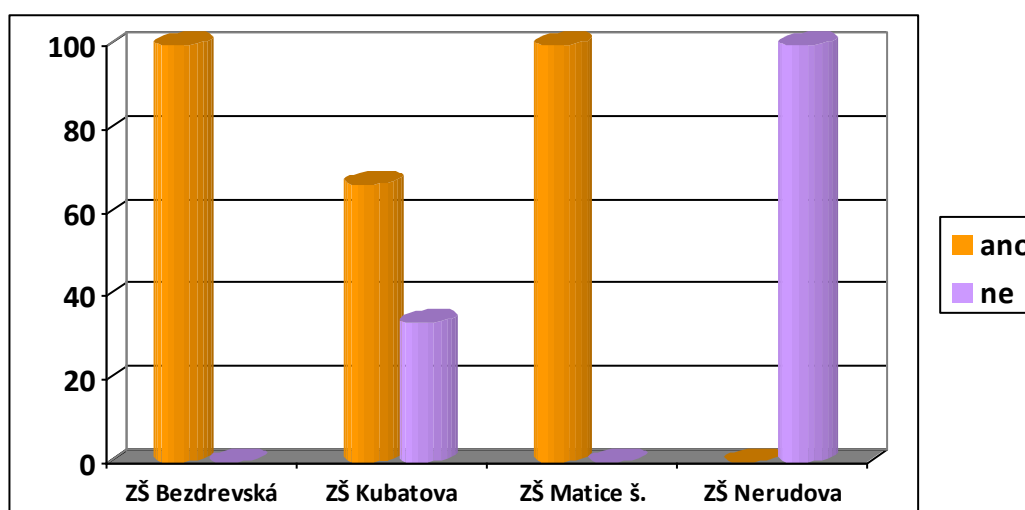
Na ZŠ Bezdrevská uvedli dotazovaní učitelé jako materiály pomáhající k řešení prevence Aplikace metodického pokynu k šikanování Minimální preventivní program, Poznej svého nepřítele – drogy, Kyberšikana a primární prevence. Na ZŠ Kubatova využili dotazovaní učitelé internetové stránky www.minimalizacesikany.cz a knihu Šikana ve škole od Stephena Bourceta. Ze ZŠ Matice školské uvedli jako pomoc při řešení prevence materiály od školitele. Ze ZŠ Nerudova na tuto otázku neodpověděli.

Vyhodnocení otázky č. 6: *Absolvoval/a jste školení, seminář nebo podobné doplňující vzdělání týkající se šikany?*

Tabulka č. 17A: Zda dotazovaní učitelé absolvovali školení, seminář nebo podobné doplňující vzdělání týkající se šikany.

	Ano	Ne	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	3	0	3
fi%	100%	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	2	1	3
fi%	66,6%	33,4%	100%
ZŠ Matice šk. (ni)	2	0	2
fi%	100%	-	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	2	2
fi%	-	100%	100%
Celkem (ni)	7	3	10
Celkem fi%	70%	30%	100%

Graf č. 14A: Zda dotazovaní učitelé absolvovali školení, seminář nebo podobné doplňující vzdělání týkající se šikany.

Zdroj: Vlastní výzkum

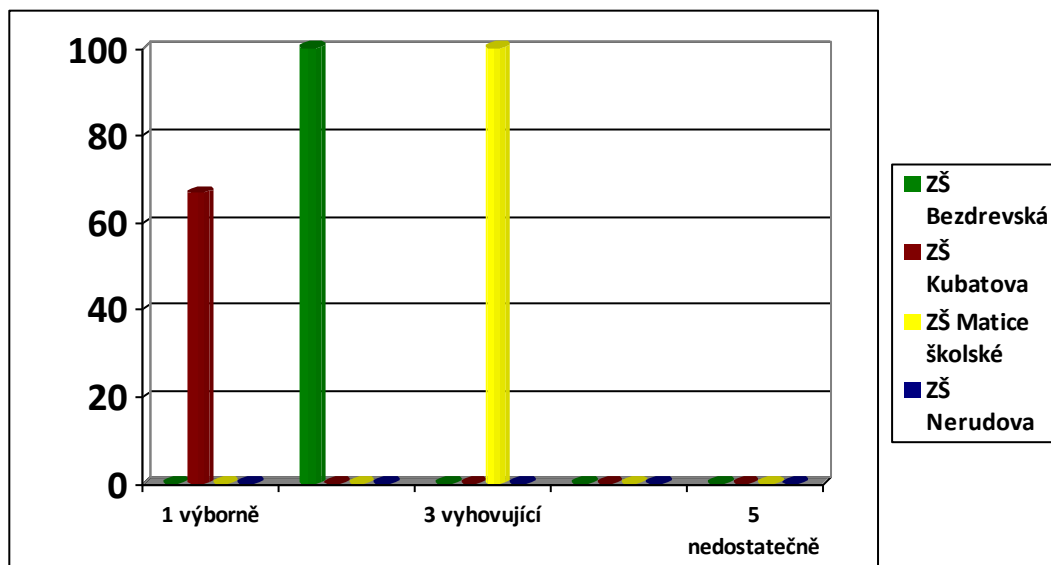
Školení či seminář týkající se problematiky šikany absolvovalo na ZŠ Bezdrevská 100% (3 dotazovaní) a na ZŠ Matice školské také 100% (2 dotazovaní). Na ZŠ Kubatova 66,6% (2 dotazovaní). Vůbec žádné školení či seminář neabsolvovali na ZŠ Nerudova 100% (2 dotazovaní).

a) *pokud ano, jak ho hodnotíte?*

Tabulka č. 17B: Jak dotazovaní učitelé hodnotí školení, seminář nebo podobné doplňující vzdělání týkající se šikany.

	1 výborně	2 převážně výborně	3 vyhovující	4 spíše nedo- statečně	5 nedo- statečně	Celkem
ZŠ Bezdrevská (ni)	0	3	0	0	0	3
fi%	-	100%	-	-	-	100%
ZŠ Kubatova (ni)	0	0	0	0	0	2
fi%	66,6%	-	-	-	-	66,6%
ZŠ Matice šk. (ni)	2	2	0	0	0	2
fi%	-	-	100%	-	-	100%
ZŠ Nerudova (ni)	0	0	0	0	0	0
fi%	-	-	-	-	-	100%
Celkem (ni)	2	3	4	0	0	7
Celkem fi%	20%	30%	40%	-	-	70%

Graf č. 14B: Jak dotazovaní učitelé hodnotí školení, seminář nebo podobné doplňující vzdělání týkající se šikany.

Zdroj: Vlastní výzkum

Na ZŠ Kubatova absolvované školení, seminář hodnotí výborně 66,7%, tj. 2 dotazovaní učitelé, na ZŠ Bezdrevská ho hodnotí převážně výborně 100% (3 dotazovaní) a na ZŠ Matice školské ho hodnotí jako vyhovující, celých 100%, tj. 2 dotazovaní učitelé.

Vyhodnocení otázky č. 7: *V krátkosti prosím uveďte maximálně 5 důvodů, které činí z Vaší školy bezpečné místo pro vzdělávání dětí a 5 problémů, které brání, podle Vašeho mínění efektivní realizaci prevenci šikany ve škole.*

Tabulka č. 18A : Důvody, které činí ze školy bezpečné místo.

V tabulce uvádím doslovné odpovědi dotazovaných učitelů:

	Důvody, které činí ze školy bezpečné místo:
ZŠ Bezdrevská	• „Dobré klima – dozory učitelů ve všech prostorách školy.“ • „Zapojení žáků do různých zájmových činností.“ • „Využívání preventiv. programů zaměřených na chování

	žáků.“ • „Důvěra mezi žáky a učiteli.“ • „Okamžité řešení problémů.“ • „Všichni se snaží.“ • „Upřímný zájem o děti a jejich problémy.“
ZŠ Kubatova	• „Časté diskuze o dané problematice.“ • „Okamžité řešení i sebemenšího náznaku násilí.“ • „Nezavírání očí nad problémy, dostatečný dozor nad dětmi.“ • „Důvěra učitel – žák.“ • „Schránka důvěry, besedy, prevence.“
ZŠ Matice školské	• „Informovanost žáků.“ • „Seznámení se s problémem šikany.“ • „Přítomnost preventisty na škole.“ • „Besedy k tématu.“
ZŠ Nerudova	• „Dodržování řádu školy.“

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejčastější odpovědi dotazovaných učitelů na otázku co činí z jejich školy bezpečné místo je důvěra mezi učitelem a žáky, informovanost o problémech, okamžité řešení problému či zájem o děti.

Tabulka č. 18B: Problémy, které brání efektivní realizaci prevenci šikany.

V tabulce uvádím doslovné odpovědi dotazovaných učitelů:

	Problémy, které brání efektivní realizaci prevenci šikany:
ZŠ Bezdrevská	• „<i>Povaha, sklon k šikanování.</i>“ • „<i>Vliv rodiny – nezájem.</i>“ • „<i>Velká sídlištní škola.</i>“ • „<i>Škola nemá nástroje, aby zamezila šikaně mimo školu.</i>“ • „<i>Nedostatek času.</i>“ • „<i>Přetěžování učitelů různými zbytečnými administrativními úkony.</i>“
ZŠ Kubatova	• „<i>Žáci nemají dostatečnou důvěru k učiteli.</i>“ • „<i>Nevšímavost některých rodičů, nedůvěra.</i>“
ZŠ Matice školské	
ZŠ Nerudova	• „<i>Nedostatečné pravomoci učitele.</i>“ • „<i>Nespolupráce rodiny se školou.</i>“ • „<i>Nezasahování mimo školu.</i>“ • „<i>Politika MŠMT.</i>“

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku co brání efektivní realizaci prevence šikany na škole, uvedli dotazovaní učitelé ze ZŠ Bezdrevská nezájem rodiny, nedostatek času či sklon k šikanování. Na ZŠ Kubatova uvedli nedostatečnou důvěru žáka v učitele, nevšímavost některých rodičů a ze ZŠ Nerudova malé pravomoci učitelů, nespolupráce rodiny se školou. Dotazovaní učitelé ze ZŠ Matice školské na otázku neodpověděli. Jako největší problém vidím nespolupráci rodiny se školou.

4 VERIFIKACE/ FALSIFIKACE PŘEDPOKLADŮ

Předpoklad č. 1 (většina respondentů bude schopna vysvětlit význam slova šikana) se potvrdil.

Z procentuálního vyjádření výsledků průzkumu vyplývá, že většina dětí ví, co znamená šikana. Výsledek znalosti pojmu šikana ve všech základních školách je 97,3% (207 respondentů).

Předpoklad č. 3 (dotazovaní žáci jsou ve své třídě rádi) se potvrdil.

Podle poznatků z vyhodnocení otázky č. 6 (*líbí se ti ve škole a třídě, do které chodíš*) je velká většina žáků ve své škole a třídě spokojena. Na ZŠ Nerudova 66% (33 dotazovaných), ZŠ Kubatova 64,4% (40 dotazovaných), ZŠ Marice školské 62,4% (30 dotazovaných) a ze ZŠ Bezdrevská 47,3% (26 dotazovaných), celkem tedy ze všech škol 60%, tj. 129 dotazovaných žáků. Zbylá většina žáků uvedla, že jsou ve své škole, třídě spokojeni spíše ano, uvedlo to 29%, tj. 62 žáků.

Předpoklad č. 4 (většina dotazovaných žáků se zúčastnila nějaké besedy, hodiny týkající se šikany) se potvrdil.

Většina žáků se zúčastnila besedy, hodiny na téma šikana. Podle výsledků výzkumu to uvedlo 80,7% dotazovaných žáků ze všech škol, tj. 174 žáků.

Předpoklad č. 5 (většina dotazovaných žáků se setkala s agresivitou na základní škole) se potvrdil jen z části.

Na tuto otázku odpověděla skoro polovina dotazovaných 47% (100 dotazovaných), že je k nim občas někdo agresivní a druhá polovina 47,9% (102 dotazovaných), že se k nim nikdo agresivně nechová. V menšině potom odpověděla ze ZŠ Bezdrevská 9,1% (5 respondentů), ZŠ Matice školské 8,3% (4 respondenti), ZŠ Nerudova 6% (3 respondenti) a ze ZŠ Kubatova 1,6% dotazovaných (1 respondent), že se k nim někdo chová agresivně skoro každý den. Celkově se tedy s agresivitou na základní škole setkalo 52,1%, tj. 113 dotazovaných žáků.

Předpoklad č. 6 (většina dotazovaných učitelů absolvovala školení, seminář týkající se šikany) se potvrdil jen z části.

Školení či seminář týkající se problematiky šikany absolvovalo na ZŠ Bezdrevská 100% (3 dotazovaní) a na ZŠ Matice školské také 100% (2 dotazovaní). Na ZŠ Kubatova 66,6% (2 dotazovaní). Celkem tedy školení či seminář týkající se problematiky šikany absolvovalo 70%, tj. 7 dotazovaných učitelů.

5 SHRnutí POZNATKŮ

Každá z dotazovaných škol realizuje Minimální preventivní program. Můžeme říct, že většina žáků pátých tříd, už ví co je šikana. Někteří se s ní setkali, ale i přes to si myslím, že žáci na prvním stupni základní školy nejsou ještě tak ohroženi šikanou, jako žáci vyšších ročníků. Výsledky výzkumného šetření nemůžeme brát jako zcela objektivní. Žáci v tomto věku ještě nemají dostatečné zkušenosti s tím, co považujeme za šikanu a co šikana není. Právě proto je důležité s žáky o šikaně mluvit a poskytnout jim dostatek informací o tomto problému. Žáci by měli absolvovat více besed a hodin týkající se tematiky prevence.

Učitelé jsou pro prevenci šikany připraveni. Bohužel ne všichni absolvovali nějaký seminář, školení o šikaně. Důležitá je spolupráce rodičů se školou, ale v praxi to tak ve většině případů nefunguje.

5.1 Doporučené postupy pro prevenci šikany na školách

Agresivita a šikana na školách není ničím výjimečným. Učitel by se měl o tuto problematiku zajímat, měl by být vnímavý a připravený v případě potřeby zasáhnout.

V dnešní době se problematikou šikany a agresivity zabývá spousta soudobých našich i zahraničních autorů. Učitelé i rodiče, tak mají možnost dozvědět se co nejvíce o dané problematice, od projevů, až po možné způsoby řešení a velice důležitou prevenci. Je důležité, aby se o šikaně na školách mluvilo. Tento problém se v naší společnosti vyskytuje, a tak nemůžeme toto téma považovat za tabu, protože se vyskytuje na všech školách.

Absolvování besed je pro děti velmi přínosné. Je důležité, aby o problému šikany slyšeli i od jiných lidí.

Učitel by měl být vnímavý a reagovat na různé podněty od žáků. Je důležité žáky pozorovat a v případě varovných signálů okamžitě zasáhnout a nečekat, že se to vyřeší samo.

Zajistit ve třídě dobré klima. Zapojovat všechny žáky do činnosti. Zaměřit se na nové či nějak handicapované žáky. Umožnit všem aby se realizovali a zadávat úkoly na rozvoj spolupráce a komunikace.

Je dobré realizovat projekty v rámci celé školy, či spolupracovat s jinými třídami. Ideální by byla možnost sledování mimoškolních aktivit žáků.

Důležitá je spolupráce rodiny a školy. Informovat rodiče o žácích, jejich problémech. Zapojovat rodiče do školních aktivit.

ZÁVĚR

Každý z nás se určitě se šikanou někdy setkal. Někdo pouze pasivně a někteří z nás bohužel aktivně. Mnozí z nás se můžou domnívat, že šikana je nedílná součást dětství a dospívání, protože utužuje člověka a ten se bude umět lépe v dospělosti ubránit tvrdým podmínkám. Někteří si myslí, že šikana tu je už staletí, je součástí našich životů, a proto se s ní nedá již nic dělat. Tyto názory však nelze zastávat, protože je potřeba se ohlédnout dále, než jen na přítomnost. Je třeba si uvědomit, co vše člověk bude prožívat i nadále, jaké zkušenosti a pocity si sebou do života ponese. My jakožto dospělí, učitelé bychom se měli snažit šikaně zabránit, či alespoň co nejvíce zmírnit dopad. Je milné myslet si, že si s tím děti poradí samy. Proto je důležité se dozvědět o šikaně co nejvíce, být připraveni, nikdy nevíme, kdy se s ní setkáme.

Dítě je v období mladšího školního věku velice křehké. Formuje se jeho osobnost, snaží se prosadit, být osobností. To vše může být silně narušeno nepříjemným zážitkem se šikanou. Musíme být vůči svému okolí pozorní a nebránit se dalším přínosným informacím.

Cílem mé práce je přinést celistvý pohled na šikanu. Ukázat různé možnosti odhalení šikany, řešení šikany, prevenci šikany.

Seznam použité literatury:

BAJEROVÁ, M., VÁGNEROVÁ, K. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 147 s. ISBN 978-80-7367-611-7.

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003, 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

BOURCET, S. – GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma: Jak bránit své dítě. Praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. 1. vydání. Praha: Albatros, 2006, 71 s. ISBN 80-00-01552-8.

ČERNOCH, F. a kol. *Šikaně stop!*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 1997, 94 s. ISBN 80-8604-914-0.

ERB, H. H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. 1. vyd. Praha: AMULET, 2000, 126 s. ISBN 80-86299-22-8.

FIELDOVÁ, E. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2009, 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003, 384 s. ISBN 80-7178-626-8.

GAJDOŠOVÁ, V. – HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006, 324 s. ISBN 80-7367-115-8.

GOLDMANOVÁ, J. *Jak si nenechat ublížit*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, 144 s. ISBN 80-7178-090-1

HAVLÍNOVÁ, M. a kol. *Program podpory zdraví ve škole*. Praha: Portál, 2006, 311 s. ISBN 80-7367-059-3.

- HOLEČEK, V. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Plzeň: Pedagogické centrum, 1997, 56 s. ISBN 80-7020-004-9.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 256 s. ISBN 80-7178-513-X.
- KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 128 s. ISBN 80-7178-123-1.
- KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Zlo na každý den. Život s deprivanty I*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 2001, 390 s. ISBN 80-7262-088-6.
- LANGER, S. *Problémový žák na prvním stupni základní školy (školy obecné)*. 1. vyd. Hradec Králové: Kotva, 1999, 387 s. ISBN 80-900254-5-5.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- LOVASOVÁ, L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 28 s. ISBN 80-86991-65-2.
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
- Metodický pokyn MŠMT č. 28 275/2000-22*. Praha: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy České republiky, 2000.

- PARRY, J., CARRINGTON, G. *Čelíme šikanování: sborník metod*. Praha, IPPP, 1997, 114 s.
- PHILIPPOVÁ, L., JANOŠOVÁ, P. *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. Sborník z konference konané 19. 3. 2009 v Praze*. Brno: Tribun EU, 2009, 270 s. ISBN 978-80-7399-857-8.
- POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*. 3 vyd., Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003, 186 s. ISBN 80-86568-04-0.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002, 481 s. ISBN 80-7367-047-X.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
- ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ Z KONFERENCE, Praha, 19. března 2009. *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*. Praha: Tribun EU s.r.o, 2009, 270 s. ISBN 978-80-7399-857-8.
- SKUTIL M. a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2011, 256 s. ISBN 978-80-7367-778-7.
- SPALKOVÁ, D. *Postavme se šikaně!* 1. vyd. Liberec: Alfa marketing, 2007, 64 s. ISBN ----
- ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 176 s. ISBN 80-7178-689-6.

TOURNIER, P. *Silní a slabí*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1995, 192 s.
ISBN 80-85495-44-9.

VÝROSTEK, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1 vyd. Praha: Portál, 1998, 384 s. ISBN 80-7178-269-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

FOJTÍKOVÁ, Z. *Společenství proti šikaně [online]*. Dostupné z: <http://www.sikana.org/>

HUBÁČKOVÁ, J. *Děti a jejich problémy [online]*. 2006 [cit. 2010-01-12].

Dostupné z WWW:

<http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/socialnepatologickejevyajejichprevence/socialnepatologickejevyajejichprevenceobecne/12342.aspx>

PROGRAM ŠKOLA PODPORUJÍCÍ ZDRAVÍ. *Co je program Škola podporující zdraví [online]*. 2007 [cit. 2009-12-28]. Dostupné z:

<http://www.program-spz.cz/cs/coje-program-spz>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky*. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky?highlightWords=metodick%C3%BD+pokyn+%C5%A1ikanov%C3%A1n%C3%AD>

SILNÍ BEZ NÁSILÍ. *Mezinárodní projekt prevence šikany a násilí mezi dětmi*

[online]. [cit. 2010-02-18]. Dostupné z:

<http://silnibeznasili.cz/projekt.html>.

ŠKARDA, V. Pedagogicko psychologická poradna Plzeň. *Komplexní zajištění primárně preventivních a intervenčních aktivit na MŠ, ZŠ, SŠ*. [online]. 2009.[cit. 2010-01-12].

Dostupné z:

<http://www.kapezet.cz/index.php?object=General&articleId=13&leveMenu=3>

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1A: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vandalismus na prvním stupni ZŠ

Tabulka č. 1B: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu šikana na prvním stupni ZŠ.

Tabulka č. 1C: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vztahy se spolužáky na prvním stupni ZŠ

Tabulka č. 1D: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu záškoláctví na prvním stupni ZŠ.

Tabulka č. 1E: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu drogy na prvním stupni ZŠ.

Tabulka č. 1F: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu kouření na prvním stupni ZŠ.

Tabulka č. 1G: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu alkohol na prvním stupni ZŠ.

Tabulka č. 1H: Celkový přehled nejčtenějších témat, která se probírají velmi často na prvním stupni ZŠ podle dotazovaných žáků.

Tabulka č. 1CH: Celkový přehled nejméně čtených témat, která se vůbec neprobírají na prvním stupni ZŠ podle dotazovaných žáků.

Tabulka č. 2: Spokojenost s informovaností dotazovaných žáků.

Tabulka č. 3A: Znalost dotazovaných žáků pojmu šikana.

Tabulka č. 3B: Co podle dotazovaných žáků znamená slovo šikana.

Tabulka č. 4A: Zda dotazovaní žáci absolvovali besedu, hodinu týkající se šikany.

Tabulka č. 4B: Co se dotazovaným žákům na besedě líbilo.

Tabulka č. 4E: Co se dotazovaným žákům na besedě nelíbilo.

Tabulka č. 5A: Zda by se dotazovaní žáci chtěli dovědět o nějakém problému více.

Tabulka č. 6: Spokojenost dotazovaných žáků s třídou a školou, kterou navštěvují.

Tabulka č. 7: Jak jsou dotazovaní žáci spokojeni s chováním svých spolužáků.

Tabulka č. 8: Zda se k dotazovaným žákům někdy choval některý spolužák agresivně.

Tabulka č. 9: Zda se některý z dotazovaných žáků choval k někomu agresivně.

Tabulka č. 10A : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na rodiče.

Tabulka č. 10B : Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na sourozence.

- Tabulka č. 10C :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na učitele.
- Tabulka č. 10D :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na ředitele.
- Tabulka č. 10E :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na třídního učitele.
- Tabulka č. 10F :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na spolužáka.
- Tabulka č. 10G :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na výchovného poradce.
- Tabulka č. 11A :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na rodiče.
- Tabulka č. 11B :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na sourozence.
- Tabulka č. 11C :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na učitele.
- Tabulka č. 11D :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na ředitele.
- Tabulka č. 11E :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na třídního učitele.
- Tabulka č. 11F :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na spolužáka.
- Tabulka č. 11G :** Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na výchovného poradce.
- Tabulka č. 12A:** Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vandalismus na prvním stupni ZŠ.
- Tabulka č. 12B:** Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu šikana na prvním stupni ZŠ.
- Tabulka č. 12C:** Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vztahy se spolužáky na prvním stupni ZŠ
- Tabulka č. 12D:** Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu záškoláctví na prvním stupni ZŠ.
- Tabulka č. 12E:** Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu drogy na prvním stupni ZŠ.
- Tabulka č. 12F:** Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu kouření na prvním stupni ZŠ.
- Tabulka č. 12G:** Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu alkohol na prvním stupni ZŠ.
- Tabulka č. 13:** Subjekty se kterými dotazované školy spolupracují při realizaci preventivních programů.
- Tabulka č. 14A:** Co se vydařilo v opatření na poli prevence šikany v minulém školním roce.
- Tabulka č. 14B:** Co se nevydařilo v opatření na poli prevence šikany v minulém školním roce.
- Tabulka č. 15B:** Připravenost dotazovaných učitelů na problematiku prevence šikany.
- Tabulka č. 16:** Materiály, které dotazovaným učitelům pomohly k řešení prevence.

Tabulka č. 17A: Zda dotazovaní učitelé absolvovali školení, seminář nebo podobné doplňující vzdělání týkající se šikany.

Tabulka č. 17B: Jak dotazovaní učitelé hodnotí školení, seminář nebo podobné doplňující vzdělání týkající se šikany.

Tabulka č. 18A : Důvody, které činí ze školy bezpečné místo.

Tabulka č. 18B: Problémy, které brání efektivní realizaci prevenci šikany.

Graf č. 1A: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vandalismus na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 1B: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu šikana na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 1C: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vztahy se spolužáky na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 1D: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu záškoláctví na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 1E: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu drogy na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 1F: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu kouření na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 1G: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu alkohol na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 2: Spokojenost s informovaností dotazovaných žáků.

Graf č. 3A: Znalost pojmu šikana.

Graf č. 3B: Co podle dotazovaných žáků znamená slovo šikana.

Graf č. 4A: Zda dotazovaní žáci absolvovali besedu, hodinu týkající se šikany.

Graf č. 4B: Co se dotazovaným žákům na besedě líbilo.

Graf č. 5A: Zda by se dotazovaní žáci chtěli dovědět o nějakém problému více.

Graf č. 5B: O jakém problému by se dotazovaní žáci chtěli dozvědět více.

Graf č. 6: Spokojenost dotazovaných žáků s třídou a školou, kterou navštěvují.

Graf č. 7: Jak jsou dotazovaní žáci spokojeni s chováním svých spolužáků.

Graf č. 8: Zda se k dotazovaným žákům někdy choval některý spolužák agresivně.

Graf č. 9: Zda se některý z dotazovaných žáků choval k někomu agresivně.

Graf č. 10A: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na rodiče.

Graf č. 10B: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na sourozence.

Graf č. 10C: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na učitele.

Graf č. 10D: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na ředitele.

Graf č. 10E: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na třídního učitele.

Graf č. 10F: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na spolužáka.

Graf č. 10G: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na výchovného poradce.

Graf č. 11A: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na rodiče.

Graf č. 11B: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na sourozence.

Graf č. 11C: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na učitele.

Graf č. 11D: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na ředitele.

Graf č. 11E: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na třídního učitele.

Graf č. 11F: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na spolužáka.

Graf č. 11G: Kdo z dotazovaných žáků by se obrátil na výchovného poradce.

Graf č. 12A: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vandalismus na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 12B: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu šikana na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 12C: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu vztahy se spolužáky na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 12D: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu záškoláctví na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 12E: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu drogy na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 12F: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu kouření na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 12G: Jak často se podle odpovědí respondentů hovoří o tématu alkohol na prvním stupni ZŠ.

Graf č. 13: Připravenost dotazovaných učitelů na problematiku prevence šikany.

Graf č. 14A: Zda dotazovaní učitele absolvovali školení, seminář nebo podobné doplňující vzdělání týkající se šikany.

Graf č. 14B: Jak dotazovaní učitelé hodnotí školení, seminář nebo podobné doplňující vzdělání týkající se šikany.

Přílohy

PŘÍLOHA A - Dotazník pro žáky

PŘÍLOHA B - Dotazník pro učitele

PŘÍLOHA C - Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k
prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení
Č.j. 24 246/2008-6

Příloha A

Dotazník pro žáky

1) Určitě jsi se ve škole účastnil/a nějaké besedy, hodiny věnované jednomu z nabízených témat. V následujících možnostech ohodnot' témata, o kterých se hovořilo, něco ses dozvěděl (zaškrtni danou známku, jako ve škole).

	Velmi často	Často	Občas ano	Téměř vůbec	Vůbec ne
a) vandalismus	1	2	3	4	5
b) šikana	1	2	3	4	5
c) vztahy se spolužáky	1	2	3	4	5
d) záškoláctví	1	2	3	4	5
e) drogy	1	2	3	4	5
f) kouření	1	2	3	4	5
g) alkohol	1	2	3	4	5

2) Myslíš, že Ti škola dává dostatek informací o problémech, vypsanych v otázce č. 1?

a) ano

b) ne

3) Víš, co znamená slovo šikana?

a)ne

b)ano (pokud ano, napiš svými slovy, co si myslíš, že šikana znamená)

.....

.....

.....

.....

4) absolvoval/a jsi někdy v rámci školy nějakou besedu, hodinu týkající se problému šikany?

a) ano

b) ne

- pokud ano, co se ti konkrétně líbilo?

.....
.....
.....
.....

- co se ti konkrétně nelíbilo?

.....
.....
.....
.....

5) Chtěl/a by ses dozvědět o nějakém problému více?

a) ano

b) ne

- pokud ano, tak o jakém problému?

.....
.....

6) Líbí se ti ve škole a třídě, do které chodíš?

a) ano, jsem spokojen/a

b) spíše ano

c) spíše ne

c) vůbec ne

7) Chovají se k tobě spolužáci tak, jak by sis přál/a ?

a) většinou ano, nemám větší problém s ostatními

b) spíše ne, často řešíme nějaké spory

c) nemáme ve třídě dobrý kolektiv, mám málo kamarádů

8) Choval se někdy k tobě některý spolužák agresivně? (nadával ti, urážel tě, šikanoval?)

a) ano, skoro každý den

b) občas je ke mně někdo agresivní

c) ne, nikdy se ke mně agresivně nikdo nechoval

9) Choval jsi se ty sám někdy k někomu agresivně? (nadával jsi někomu, bil jsi někoho?)

a) ano, baví mě to, je to hra

b) ano, ale jen když jsem se tímto bránil

c) ne, agresivní jsem k nikomu nebyl

10) Na koho by ses obrátil/a

a) kdybys byl/a svědkem šikany

a) rodiče b) sourozenec c) učitel d) ředitel e) třídní učitel f) spolužák g) výchovný poradce

b) jsi ty sám, kdo je šikanován

a) rodiče b) sourozenec c) učitel d) ředitel e) třídní učitel f) spolužák g) výchovný poradce

Příloha B

Dotazník pro učitele

1) Určitě jste se ve škole účastnil/a nějaké besedy, hodiny věnované jednomu z nabízených témat. V následujících možnostech ohodnoť témata, o kterých se hovořilo (zaškrtněte danou známku).

	Velmi často	Často	Občas ano	Téměř vůbec	Vůbec ne
a) vandalismus	1	2	3	4	5
b) šikana	1	2	3	4	5
c) vztahy se spolužáky	1	2	3	4	5
d) záškoláctví	1	2	3	4	5
e) drogy	1	2	3	4	5
f) kouření	1	2	3	4	5
g) alkohol	1	2	3	4	5

2) S kolika subjekty Vaše škola spolupracuje při realizaci preventivních programů?

.....
.....

3) Opatření na poli prevence šikany v minulém školním roce (uved'te konkrétní příklady):

a) Co se vydařilo -

.....
.....

b) Co se nevydařilo, nebo nerealizovalo (chybí Vám to...) -

.....
.....
.....

4) Jak se cítíte připraveni na problematiku prevence?

a) na problematiku prevence šikany?

Výborně	Vyhovuje to	Dostatečně	Moc ne	Nedostatečně
1	2	3	4	5

b) Uveďte příklady literatury a materiálu, který Vám pro řešení prevence nejvíce pomohly (stačí jméno autora nebo stránky ze které jste čerpal/a)?

.....
.....
.....

5) Absolvoval/a jste školní, seminář nebo podobné doplňující vzdělání týkající se šikany?

a) ano

b) ne

Pokud ano jaké a jak ho hodnotíte?

Výborně	Převážně výborně	Vyhovující	Spíše dostatečně	Nedostatečně
1	2	3	4	5

7) V krátkosti prosím uveďte maximálně 5 důvodů, které činí z Vaší školy bezpečné místo pro vzdělávání dětí a 5 problémů, které brání, podle Vašeho mínění efektivní realizaci prevenci šikany ve škole.

Důvody, které činí ze školy bezpečné místo:	Problémy, které brání efektivní realizaci prevenci šikany:

Příloha C

Č.j. 24 246/2008-6

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu.

Vzhledem k tomu, že šikana se v zárodečných fázích vyskytuje v téměř každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Důraz je nutné zaměřit na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídních kolektivů, zabývat se vztahy v třídních kolektivech ještě před vznikem šikanování. K tomuto je potřeba zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů, v práci s dynamikou skupiny, v podpoře a upevňování zdravých třídních norem dětí, žáků a studentů jako prevenci šikanování.

Na prevenci šikany i při řešení jednotlivých případů by měli spolupracovat pedagogičtí pracovníci podle předem dohodnutých postupů. K tomu je nutné zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikanování.

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace k prevenci a řešení tohoto specifického problému.

Tento metodický pokyn je určen pro právnické osoby vykonávající činnost škol zřizovaných MŠMT. Podpůrně je doporučován k využití i ostatním školám zapsaným do školského rejstříku a poskytovatelům služeb souvisejících se vzděláváním a výchovou.

Čl. 1

Charakteristika šikanování

(1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.

(2) Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit

bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.

Čl. 2 Projevy šikanování

(1) Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany patří:

- Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí ICT technologií).
- Fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti).
- Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).

(2) Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu. Příklady šikanování jsou uvedeny v příloze.

Čl. 3 Odpovědnost školy

(1) Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 5651/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(2) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod.

(3) Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§168, 167 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadržování (§ 166 tr. zákona) či schvalování trestného činu (§165 tr. zákona), v krajním případě i podněcování (§ 164 tr. zákona). Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Čl. 4

Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Základem prevence šikanování a násilí na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Školy a školská zařízení při efektivní realizaci prevence šikanování usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:

- podporují solidaritu a toleranci,
- podporují vědomí sounáležitosti
- posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- uplatňují spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt
- rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

(2) Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu *Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* č. j. 20 006/2007-51 součástí Minimálního preventivního programu školy. Ředitelé zejména:

- Zajistí vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Vzdělávání pedagogických pracovníků se řídí § 10 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu se řídí § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.
- Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, podle potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do zařízení školního stravování a do školní družiny. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- Zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvláště nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.
- Zajistí doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti problematiky násilného chování a šikanování

(3) Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících

identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka.

Všichni pedagogičtí pracovníci by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. Vztahy a chování pedagogických i nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům, ovlivňují chování žáků.

(4) Ve školním řádu budou jasně stanovena pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.

Čl. 5

Program proti šikanování

(1) Každá škola si vytvoří vlastní Program proti šikanování, pokud ho doposud nemá. Tento program se stane součástí Minimálního preventivního programu.

(2) Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace jeho tvorby patří ke standardní činnosti školního metodika prevence. Ten podle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP. Za realizaci a hodnocení programu je odpovědný ředitel školy.

(3) Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Důležité je zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany již došlo či ne. Současně je třeba stanovit smysluplnou strukturu programu.

(4) Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případech, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Měly by z něj jednoznačně vyplynout kompetence jednotlivých osob a specifický postup a způsob řešení. Konkrétně je nutné rozpracovat dva typy scénářů:

1. První zahrnuje situace, které škola zvládne řešit vlastními silami. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování.
2. Druhý zahrnuje situace, kdy škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi (viz čl. 9) a policií. Sem patří řešení případů pokročilé a nestandardní šikany, např. výbuchu skupinového násilí vůči oběti.

(5) S krizovým plánem jsou vždy na začátku školního roku prokazatelně seznámeni žáci (přiměřeně jejich věku), studenti a jejich zákonní zástupci.

Čl. 6

Postupy řešení šikanování

(1) Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených.

(2) Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování. Jednotlivá stádia jsou blíže popsána v příloze č. 2 Stádia šikanování.

(3) Metody vyšetřování šikanování:

A. Pro vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou) lze doporučit strategii v těchto pěti krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

B. Pokročilá šikana s neobvyklou formou – výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje následující postup:

1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

(4) V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, orgánem sociálně právní ochrany dítěte, Policií ČR.

Doporučuje se seznámit pedagogické pracovníky s informací MŠMT ČR č.j.: 25 884/2003-24 *Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané.*

(5) V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat jí péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogického centra nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

(7) Podrobnější informace k článkům 5 a 6 jsou v příloze č. 3 Doporučená literatura.

Čl. 7 **Výchovná opatření**

(1) Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy,

rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

(2) Pro potrestání agresorů lze užít i následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.
- Snížení známky z chování.
- Převedení do jiné třídy.

(3) Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina).

(4) V mimořádných případech se užijí další opatření:

- Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu.
- Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Čl. 8 Spolupráce s rodiči

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Je nutné předem informovat rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování (viz Čl. 5 odst. 5).

Čl. 9 Spolupráce se specializovanými institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány. Zejména:

- v resortu školství – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry,
- v resortu zdravotnictví – s pediatrií a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,

- v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou),
- případně s NNO specializujícími se na prevenci a řešení šikany.

(2) Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy nebo školského zařízení oznámí tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Ředitel školy oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, ředitel školy zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.

Čl. 10

Selhání školy v řešení šikany

(1) V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence či výchovného poradce, je zcela na místě obrátit se na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení.

Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost na školu České školní inspekci. Stížnost podaná písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímá ve všech pracovištích ČŠI.

Stížnost je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI, samozřejmě je možno podat stížnost i na ústředí tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz.

(2) Současně je potřebné v odůvodněných případech zajistit oběti šikanování pomoc psychologa, speciálního pedagoga (etopeda) popřípadě jiného specialisty.

Čl. 11

Závěrečné ustanovení

- Zrušuje se Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000 - 22
- Tento pokyn nabývá účinnosti dnem jeho zveřejnění ve Věstníku MŠMT ČR.

Příloha č. 1

Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

1. Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přízpusobovací konflikty nejsou vzácností!)

2. Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným, nebo pohrdavým tónem.

- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

3. Rodiče žáků se doporučuje upozornit zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by se telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.

- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Příloha č. 2

Stádia šikanování

Motto: Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj.

První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Třetí stadium už je klíčové. Vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

Michal Kolář

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich obětmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozdělení na dvě

sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

Stadia šikanování podle Michala Koláře, 1990, 1996, 1997, 2000 aj.

Příloha č. 3

Doporučená literatura z oblasti školního šikanování

Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.

Kolář, M. (1997, 2000). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.

Kolář, M. (2005). Školní násilí a šikanování. Ostrava: CIT, Ostravská univerzita.

Kolář, M. (Ed.) (2004). Školní šikanování. Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3.

Kolář, M. (2003). Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR.

Parry, J., Carrington, G. (1997). Čelíme šikanování: sborník metod. Praha, IPPP.

Říčan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál.

Časopisy

Kolář, M. (2007). Český školský program proti šikanování. Perspektivy. In: Sociálna prevencia. Bratislava: Národné osvetové centrum.

Kolář, M. (2007). Český školní program proti šikanování. Právo a rodina č.3/2007

Kolář, M. (2006). Jak na šikanu? Psychologie dnes 2 (12), 16-18

Kolář, M. (2005). Devět kroků při řešení počáteční šikany aneb pedagogická chirurgie. Prevence 7 (2), 3-7.

Kolář, M. (1998). Soudce Lynch na českých školách? Vyšetřování a léčba specifických typů šikan; in Sborník „Prevence šikanování ve školách“, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha.

Příloha č. 4

Příklady šikanování

1. Příklad: Zpověď oběti počátečního stadia šikanování

(doslovný přepis)

- nadávaj mi
- dělaj mi naschvály
- maj na mne poznámky když přijdu po nemoci
- rejpať do mne

- když se učitel rozhoduje koho vyzkoušet tak mu poraděj mne
- když nejsem ve škole říkaj učitelům, co není pravda
- když něco provedou, snaží se to svalit na mne
- když se učitel zeptá jestli někdo má tahák, hned se všichni ozvou, že mám já
- vo hodině, když písemka, tak zničeho nic se ozve abych neopisoval
- všichni maj strašnou radost když dostanu špatnou známku
- když jsem služba, tak všichni udělaj ve třídě nepořádek
- nepouští mne mezi sebe když si povídají
- když si řeknu o sešit tak řeknou, že ho nemají dopsanej a pak ho pučej někomu jinýmu
- ve frontě na oběd mne předbíhají
- když je ve třídě smrad tak hned řeknou že jsem si prd
- povyšujou se nade mne
- Nic mi nepučej
- když něco udělám, hned to všem řeknou
- plivnou mi na židli a na všechny ostatní, abych si nemohl najít jinou
- na výtvarce si ode mne vezmou štětec a nic mi neřeknou a maj z toho strašnou srandu, když ho hledám
- když v matice někdo počítá na tabuli, tak mu raděj a řeknou mu i výsledky. Ale mně ne. Když už mi poraděj, tak špatně
- někdy mi tašku zamknou do skříně a říkaj že od ní nemaj klíč
- když se učitel zeptá kdo chybí tak místo mého jména řeknou nějakou nadávku

2. Případ: „Premiantka třídy“ – za určitých okolností se může stát obětí šikany kterékoliv dítě.

Půvabná třináctiletá dívka, premiantka třídy závodně hrající tenis, se stala terčem kritiky a nemilosti skupiny spolužáků. Nedokázala se zapojit do společné zábavy, snad působila poněkud křečovitě a byla příliš orientována na výkon. To však neopravňovalo zdatného a oblíbeného chlapce, aby jí dlouhodobě fyzicky ubližoval. Jelikož ale ona byla zdatná a odvážná dívka, pokoušela se mu někdy postavit a vrátit mu způsobené příkoří, ovšem proti jeho brutalitě neměla šanci. Schytlala od něj tvrdé rány a kopance. Nikdo se jí nezastal. Po takovém střetu často plakala. Rodiče a učitelé se nikdy o jejím trápení nedověděli. Obětí agresivity tohoto „gentlemana“ se krátkodobě staly dvě další dívky s výborným prospěchem.

Po příchodu nového žáka, který byl jednoznačně nejsilnější a přitom povahově mírný a jemný, násilí zmíněného chlapce ustalo.

Je zajímavé, že dívka, která se mi s tímto příběhem svěřila a kvůli níž jsem navázal spolupráci s mimořádně obětavou výchovnou poradkyní, si po delší době téměř na nic nevzpomněla. Její bolestivé vzpomínky byly vytěsněny mimo vědomou oblast.

Kolář M. (2005) Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005

Příloha č. 5

Informační leták pro žáky ZŠ a pro studenty SŠ

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!

Spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál.

Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

**PŘEKONEJ STRACH A ZAJDI ZA UČITELEM, KTERÉMU DŮVĚŘUJEŠ
(ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE, ŠKOLNÍM PSYCHOLOGEM,
VÝCHOVNÝM PORADCEM).**

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co ti je nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci. Ale může ti znepříjemňovat život i jinak. Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšíмали si tě.

Později se otravování života stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí

(bití, krádeže a poškozování věcí). Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem.

Proč bývá člověk šikanován?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi některými spolužáky. Převládá v nich bezohlednost a násilí.

Jak se můžeš bránit?

Když se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: „Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší.“ Myslet si, že to bude lepší, je omyl. Nikomu nic neříct, je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje. Nevzdávej to a udělej následující:

- Obrat' se na učitele, kterému důvěřuješ. Může ti skutečně pomoci, bude ti věřit a neprozradí tě.
- Svěř se svým rodičům.
- V případě, že nenajdeš odvahu říct to ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 800 155 555 nebo 116 111. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, komu se něco podobného děje.

